

Vilniaus universitetas

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR DIPLOMATIJOS MAGISTRO PROGRAMA

Raminta Lukšaitė

II kurso studentė

POPULIZMAS UŽSIENIO POLITIKOJE: LENKIJOS ATVEJO ANALIZĖ

Darbo vadovas: Dr. Mariusz Antonowicz

MAGISTRO DARBAS

Vilnius, 2024

Bakalauro/magistro darbo vadovo/ės išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....
(data)

.....
(v., pavardė)

.....
(parašas)

Bakalauro/magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....
(data)

.....
(Gynimo komisijos sekretoriaus/ės parašas)

Bakalauro/magistro darbo recenzentas/ė:

.....
(v., pavardė)

Bakalauro/magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas/ė:

Komisijos nariai:

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas magistro darbas *Populizmas užsienio politikoje: Lenkijos atvejo analizė* yra:

1. Atliktas mano pačios ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Raminta Lukšaitė

Vardas, pavardė

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Lukšaitė R. Populizmas užsienio politikoje: Lenkijos atvejo analizė Tarptautinių santykių ir diplomatijos specialybės, magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas dr. Mariusz Antonowicz. – V., 2024. – p.

Reikšminiai žodžiai: Lenkija, Ukraina, populizmas, kraštutinė dešinė, užsienio politika, tarptautiniai santykiai, idėjos.

Šio darbo tikslas yra išnagrinėti kaip Lenkijos politinės partijos PiS politikoje reiškėsi populizmas Lenkijos ir Ukrainos santykiuose 2015-2023 m. laikotarpiu. Siekiant įgyvendinti iškeltą tikslą yra išskiriami pagrindiniai nesutarimo taškai Lenkijos ir Ukrainos politikoje, nustatoma kokiomis idėjomis buvo remiamasi politikos formavimo procese, ar tai galima laikyti populizmu ir kaip tai paveikia dvišalius santykius. Atliekant tyrimą naudojamosi Goldstein ir Keohane idėjų įtvirtinimo užsienio politikoje metodą, nagrinėjami šie įvykiai: istorinės atminties politikos sprendimai, požiūris į migraciją, politika dėl grūdų tranzito ir Lenkijos teikiama parama Ukrainai. Tyrimo rezultatų analizė atskleidžia, kad visuose atvejuose buvo stipriai remiamasi į visuomenės idėjas. Taip pat, Lenkijos formuojama politika atitinka populizmo bruožus, nagrinėjamuose atvejuose yra matomos ryškios populistinės politikos tendencijos. Darbo išvadose pateikiamos įžvalgos, kad populistinės partijos yra linkusios fokusuotis į vidaus politikos problemas, siekdamos atliepti vidaus politikos ir visuomenės idėjas, net jeigu deklaruoja ir stiprų palaikymą kitai valstybei, vidaus politikos intrigos prisideda prie paramos svyravimo.

Turinys

Įvadas.....	6
1. Literatūros apžvalga	9
2. Teorinis pagrindas.....	16
3. Metodologija.....	22
4. Pagrindinės idėjos Lenkijos – Ukrainos santykių formavime 1989-2015.....	24
5. Nesutarimo taškai Lenkijos ir Ukrainos santykiuose	26
5.1 Istorinė atmintis Lenkijoje ir Ukrainoje.....	26
5.2 Ukrainiečių migracija į Lenkiją	33
5.3 Ukrainietišku grūdų tranzitas per Lenkiją.....	39
5.4 Lenkijos parama Ukrainai.....	45
6. Populizmas Lenkijos ir Ukrainos santykiuose 2015-2023 m.....	50
Išvados	52
Literatūros sąrašas	56
Summary	66

Ivadas

Per pastarąjį dešimtmetį Europos valstybėse pastebimas pastovus ir nuoseklus populistinių, ypač dešiniųjų, jėgų stiprėjimas. Skirtingų šalių rinkimai parodė, kad tokios politinės partijos geba reikšmingai plėsti savo elektoratą ir pritraukti vis daugiau rinkėjų¹. Pavyzdžiui, 2022 m. Italijos rinkimuose „Italijos Brolių“ (it. Fratelli d'Italia, FdI) partija užsitikrino ne tik tvirtą rinkėjų palaikymą, bet ir Ministrės Pirmininkės postą partijos lyderei Giorgiai Meloni. Ši partijos sėkmė apibūdinama kaip labiausiai radikali dešinės partija valdžioje nuo Antrojo pasaulinio karo, o jos ištakos kildinamos būtent iš buvusių Musolinio bendražygių po karo įkurtos „Italijos socialinio judėjimo“ (it. Movimento Sociale Italiano, MSI) partijos². Panašios tendencijos matomos ir kitose valstybėse – 2023 m. Nyderlandų rinkimus laimėjo „Laisvės partija“ (olan. Partij voor de Vrijheid) (toliau – PVV), ryškiai pasisakanti migrantų ir islamo temomis³. Tai rekordiniai partijos rezultatai, pridėję jiems 20 vietų parlamente. Tiesa, pavyzdžiui, Vengrijoje dešinioji populistinė partija įsitvirtinusi jau daugiau nei 10 metų. 2023 m. Lenkijos parlamento rinkimuose valdančioji „Teisės ir Teisingumo“ (lenk. Prawo i Sprawiedliwość, toliau – PiS) partija taip pat pasirodė stipriausiai, tačiau valdančiąją koaliciją sudarė jai oponuojančios partijos⁴.

Šis populistinių partijų stiprėjimas turi įtakos tiek vidaus politikai, tiek užsienio politikai. Populistinės jėgos dažnai nagrinėjamos vidaus politikos ir politinės filosofijos tyrimų srityse, tačiau ir pastarosios koncentruojasi labiau į vidaus politikos aspektus, tuo tarpu užsienio politikos dimensija iki šiol nėra pakankamai ištyrinėta. Ypatingai dėmesį skiriant populistinių partijų užsienio politikos formavimo mechanizmams ir jų santykiui su populizmo ideologija bei kaip tokia politika paveikia santykius su kitomis valstybėmis. Bertjenas Verbeekas ir Andrejus Zasloveas yra pastebėję, kad populistinės partijos neretai netelpa į tradicines tarptautinių santykių teorijas ir nagrinėjimą, nes jos dažnai pasižymi unikaliomis politinėmis idėjomis ir retai remiasi įprastomis užsienio politikos paradigmomis⁵. Tačiau mes nebegalime kalbėti vien tik apie populistinių partijų patekimą į politikos formavimą – kaip aptarta Nyderlandų ir Italijos pavyzdžiuose, griežtai užsienio

¹ Laura Silver, „Populists in Europe – especially those on the right – have increased their vote shares in recent elections“, Pew Research Center, 2022-10-06, Žiūrėta 2024-03-28, <https://www.pewresearch.org/short-reads/2022/10/06/populists-in-europe-especially-those-on-the-right-have-increased-their-vote-shares-in-recent-elections/>.

² Hannah Roberts ir Leali, Giorgio, „Italy on track to elect most right-wing government since Mussolini“, Politico, 2022-09-25, Žiūrėta 2024-03-28, <https://www.politico.eu/article/italy-election-exit-poll-far-right-giorgia-meloni-brothers-of-berlusconi-salvini-mario-draghi/>.

³ Paul Kirby ir Anna Holligan, „Dutch election: Anti-Islam populist Geert Wilders wins dramatic victory“, BBC News, 2023-11-23, Žiūrėta 2024-03-28, <https://www.bbc.com/news/world-europe-67504272>.

⁴ Politico, „Poland – 2023 general election“, Žiūrėta 2024-03-28, <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/poland/>.

⁵ B. Verbeek ir A. Zaslove, *The Impact of Populist Radical Right Parties on Foreign Policy: the Northern League as a Junior Coalition Partner in the Berlusconi Governments.*, (European Political Science Review, 7(4), 2014.) 525–546., Žiūrėta 2024-03-28. <https://doi.org/10.1017/s1755773914000319>

politikos klausimais pasisakiusios partijos tapo valdančiosiomis partijomis. Todėl yra svarbu išsamiai išnagrinėti, kaip populistinės jėgos formuoja ir įgyvendina savo užsienio politiką bei kokias idėjas jos iškelia. Šio tyrimo rėmuose nagrinėjimui tinka Lenkija ir iki 2023 m. rinkimų valdančioji PiS partija. Pirmiausia, ši politinė partija turėjo ryškų vaidmenį Lenkijos politikos formavime nuo 2015 m., tai leidžia vertinti ne tik partijos retoriką rinkimų kontekste, bet ir jų įgyvendinimą, pokyčius užsienio politikos srityje. Užsienio politikoje būtent migracijos, santykių su Rusija ir Europos Sąjunga (ES) klausimai dažnai tampa pagrindiniu akcentu dešinioms populistinėms partijoms. Tačiau Lenkijos geopolitinis kontekstas yra reikšmingai kitoks nei, pavyzdžiui, Italijos – ypač po Rusijos pradėto karo Ukrainoje, Rusijos atgrasymas, tvirti santykiai su NATO sąjungininkais ir Ukrainos palaikymas tampa nediskutuotinu nacionalinio saugumo klausimu. Tačiau tai ne visuomet koreliuoja su populistams būdinga retorika. Lenkijos atveju tai itin matoma dėl susikertančių nacionalinės politikos idėjų (ES ir NATO partnerių formuojamos bendros politikos, strateginio atsitraukimo nuo Rusijos) ir populizmui būdingo nacionalizmo. Todėl Lenkijos atvejo nagrinėjimas yra itin svarbus siekiant suprasti dabartinę Europos padėtį kylančio dešiniojo populizmo kontekste.

Apžvelgiant Lenkijos tarptautinius santykius, išskirtinai atrodo santykiai su Ukraina. Iš vienos pusės, šias šalis sieja ilgalaikė partnerystė nuo pat nepriklausomybės atkūrimo XX a. pabaigoje, iš kitos pusės vidiniai abiejų šalių vidaus politikos procesai neabejotinai veikia ir dvišalius santykius. Po nepriklausomų respublikų atkūrimo, Lenkija daugiau dėmesio skyrė santykių mezgimui su Vakarų valstybėmis, ES ir NATO. Prie dėmesio dvišaliams santykiams su Ukraina grįžta 1995 m., o nuo 2000-ųjų Lenkijos kaip strateginio partnerio svarba Ukrainai reikšmingai išsaugo. Santykius sustiprino ir „Oranžinė revoliucija“ Ukrainoje, bet ji išliko silpnesnė, mažiau ekonomiškai sėkminga ir politiškai atsilikusi nuo kaimynės. Pro-vakarietišku jėgų atėjimas į valdžią Ukrainoje paskatino bendradarbiavimą su Lenkija ir dėl reikalingo palaikymo perspektyvoje į ES. Po 2013 m. nepasirašytos sutarties su ES, Ukrainoje kilo Euromaidanas. O nuo 2014 m. Rusija pradėjo karinius veiksmus Ukrainoje, kurie tapo kertine Ukrainos ir Vakarų valstybių santykių ašimi⁶. Abiem šalims ši partnerystė svarbi ir strateginė. Lenkijos atžvilgiu, Ukraina yra ne tik svarbus barjeras nuo Rusijos, bet norima užtikrinti ir ekonomiškai stabilią bei pažangią kaimynę, todėl jos politika yra orientuota į vakarietišką ir europietišką Ukrainą. Tuo tarpu Ukraina mato Lenkiją kaip svarbų tarpininką siekiant narystės ES ir NATO, ekonominį partnerį⁷. Tačiau, šalių partnerystę veikia ir istorinės nuoskaudos, migracijos procesai, vidaus politika, nacionalizmas bei Rusijos veiksmai Ukrainoje.

⁶ Andrzej Szeptycki, *Poland-Ukraine Relations* (Revista UNISCI, nr. 40, 2016, Madridas), 57-76.

⁷ Ten pat.

Šiuo magistro darbu siekiama praplėsti supratimą apie populistinių partijų įtaką užsienio politikos formavimui. Pagrindinis tyrimo objektas – Lenkijos užsienio politika 2015-2023 m., kai valdžioje buvo PiS.

Darbo tikslas: Išnagrinėti kaip Lenkijos politinės partijos PiS politikoje reiškėsi populizmas per Lenkijos ir Ukrainos atvejį.

Siekiant išpildyti tikslą, iškelti šie darbo uždaviniai:

1. Išskirti svarbiausius Lenkijos ir Ukrainos tarptautinių santykių nesutarimo taškus 2015-2023 m. laikotarpyje.
2. Nustatyti kokiomis idėjomis buvo remiamasi politikos formavimo procese.
3. Nustatyti ar įvardinta politika gali būti laikytina populizmu.
4. Nustatyti kokią įtaką tai turi Lenkijos santykiams su Ukraina.

1. Literatūros apžvalga

Populizmas išlieka dažnai nagrinėjamas klausimas vidaus politikos srityje. Visoje Europoje gausu skirtingų populistinių partijų, tiek kairiųjų, tiek dešiniųjų, jų išskyrimas dažnai siejama su recesija, pandemija ir įvairiais vidaus politikos sprendimais. Tiesa, užsienio politikos ir tarptautinių santykių kontekste išsamaus nagrinėjimo trūksta, ypač skiriant dėmesį Europos populistinėms partijoms ir jų užsienio politikos formavimui.

Populizmą tyrinėjantys mokslininkai pastebi, kad nors po Donaldo Trumpo išrinkimo JAV prezidentu reikšmingai išaugo dėmesys, skiriamas užsienio politikos ir populizmo analizei, išsamių tyrimų šioje srityje reikšmingai trūksta. Nors populistinės partijos kyla visame pasaulyje, jų kilimas Europoje labai ryškus – jos aktyviai dalyvavo ar dalyvauja Austrijos, Estijos, Vengrijos, Graikijos, Lenkijos ir kitų šalių užsienio politikos formavime. Nors gausu literatūros, kuri detalai nagrinėja populizmą vidaus politikoje, populizmo nagrinėjimas užsienio politikos rėmuose dar tik formuojasi, nors realūs veikiančios populistinės užsienio politikos padariniai jaučiami jau kuris laikas⁸.

Ši problema itin svarbi Europoje. Anot Davido Cadiero ir Christiano Lequesne būtent Europoje yra matomas didėjantis populistinių partijų iškilimas. Nors dažnai manoma, kad tokios partijos tik iškelia tam tikrus užsienio politikos klausimus į viešąją erdvę, tačiau neformuoja jos rezultatų, pastebima, kad išrinkus tokias partijas į aukštas pozicijas jos reikšmingai prisideda formuojant užsienio politiką, taip darydamos įtaką visai ES. Tai gali turėti neigiamą įtaką bendrijai, kadangi tokios partijos dažnai yra antieuropietiškos ir tiesiogiai kenkia Europos vientisumui⁹. Taigi, bendrame Sąjungos kontekste, populizmą sunku vertinti tik kaip vidaus politikos problemą, nes iškeliami tikslai keisti ES padėtį ir santvarką.

Tiesa, knygoje „Europe’s Troublemakers: The Populist Challenge to Foreign Policy“ pabrėžiama, kad šiuo metu pagrindinis Europos populistų tikslas – griauti bendrą konsensą ir blokuoti reikalingas tarptautinės politikos iniciatyvas nei siūlyti savo politikos alternatyvas. Knygoje taip pat išskiriamos kelios kartinės užsienio politikos sritys į kurias fokusuojasi populistinės partijos. Pirma ir bene ryškiausia – migracija ir kitos vidaus politiką itin paliečiančios tarptautinės politikos problemos (pavyzdžiui - Jungtinės Karalystės išstojimas iš ES, Graikijos skola). Kita svarbi kryptis – santykiai su Rusija. Tačiau, santykių su Rusija perspektyvoje matoma, kad populistinėms partijoms nepavyksta daryti realios įtakos Europos šalių vienybei šiuo klausimu bei jos išnaudoja demokratijos

⁸ S. Destradi et al, *Populism and foreign policy: a research agenda (Introduction)*, (2021B. Comparative European Politics, 19(6)), 663–682, <https://doi.org/10.1057/s41295-021-00255-4>

⁹ David Cadier ir Christian Lequesne, *How Populism Impacts EU Foreign Policy*, (EU-LISTO, 2020).

spragas ir didėjančią atskirtį tarp elito ir tautų¹⁰. Visgi, skirtingose šalyse šios kryptys išlieka esminėmis ir nelabai kinta.

Tačiau, Falkner ir Plattner pastebi, kad reikšmingas populistinių partijų kiekis yra renkamas per skirtingas valstybes į Europos Parlamentą. Matoma, kad nors tai neturės itin reikšmingos įtakos bendros politikos sprendimams, didelis populistinių partijų kiekis gali reikšmingai apsunkinti jos formavimo procesą. Tiesa, išlieka ir ryški galimybė, kad radikalios dešinės partijų stiprėjimas ES gali pradėti kelti esmines sąjungos išlikimo problemas¹¹. Čia vertėtų paminėti, kad tai sukuria itin įdomias aplinkybes, kurios itin aktualios Lenkijoje. Kaip aptarta anksčiau, narystė ES gali tapti vienu iš poliarizuojančių klausimų, kuriuo tikėtina sieks naudotis populistinės partijos, kurios tuo pačiu metu pačios yra Europos Parlamento dalis. Pavyzdžiui, Lenkijos PiS partija turi 15 vietų Europos Parlamente¹².

Kalbant apie konkrečių šalių atvejus, Italija yra įdomus populizmo užsienio politikoje pavyzdys. Ypatingai Italijos politinės partijos „Šiaurės lyga“ įtaka užsienio politikai 2001-2011 metų laikotarpiu. Šiaurės lyga buvo gana galinga partija, tapusi mažesniaisiais koalicijos partneriais Berlusconi vyriausybėje. Pagrindiniai jos apibrėžti užsienio politikos tikslai – prioritetas Italijos interesams ir didesnis suverenumas. Vienas iš pagrindinių Šiaurės Lygos užsienio politikos tikslų buvo riboti imigraciją į Italiją. Manyta, kad imigracija kelia grėsmę Italijos tapatybei ir yra žalinga šalies ekonominei ir socialinei gerovei. Ši idėja turėjusi padaryti Italiją tikrai itališka, nebuvo suderinama su ES vidaus judėjimo principais, bet partija tai išlaikė kaip vieną pagrindinių prioritetų. Kitas ryškus užsienio politikos klausimas buvo santykiai su Rusija. ES populistinės partijos neišvengia Rusijos, kaip svarbaus strateginio partnerio įvardijimo ir siekia puoselėti artimesnius prekybinius ir kultūrinius santykius su šia šalimi, taip pat ir Italijoje. Tokios prorusiškos pozicijos vėl lėmė nesutarimus su kitomis Europos šalimis ir buvo laikoma potencialia grėsme Europos saugumui ir stabilumui. Šiaurės Lyga dėl savo kontraversiškų idėjų stipriai prisidėjo prie šalies užsienio politikos strategijos formavimo, skatino vidines įtampas ES viduje ir didino Italijos izoliaciją, taip silpnindama Italijos ekonomiką ir vaidmenį Europoje. Visgi, autoriai pabrėžia, kad populizmo tema

¹⁰ M. Mendras, et al, „Europe’s Troublemakers. The Populist Challenge to Foreign Policy“, In HAL (Le Centre Pour La Communication Scientifique Directe, 2016. French National Centre for Scientific Research), Žiūrėta 2024-03-28, <https://hal-sciencespo.archives-ouvertes.fr/hal-03909943>.

¹¹ Falkner, Plattner, *EU Policies and Populist Radical Right Parties’ Programmatic Claims: Foreign Policy, Anti-discrimination and the Single Market*, (Journal of Common Market Studies, 58(3), 2019), 723–739., Žiūrėta 2024-03-28, <https://doi.org/10.1111/jcms.12963>.

¹² 2019 m. – 2024 m. Europos Parlamento sudėtyje.

užsienio politikos kontekste nėra plačiai nagrinėjama¹³. Tačiau, čia taip pat matome tas pačias pasikartojančias temas – santykiai su Rusija, ES ir migracija.

Thorstenas Wojczewskis aptaria Vokietijos populistinę partiją „Alternatyva Vokietijai“ daugiau dėmesio skirdamas jų naudojamiems metodams ir pasitelkiamoms konspiracijos teorijoms. Jos tampa svarbiu įrankiu formuojant partijos ideologiją. Vokietijos atveju, populizmas glaudžiai susijęs ir formuojamas per ontologinį valstybės suvokimą, per jos santykį tarptautinėje erdvėje, taip iškeldami partiją ir padarydami ją tiesos nešėjais, kurie siekia vėl padaryti tautą vientisa. Visgi autorius teigia, kad populizmas užsienio politikoje nėra plačiai nagrinėjamas, o dėmesys šiame lauke daugiausiai skiriamas JAV¹⁴.

Populistinių partijų veikla matoma ir Centrinėje Europoje. Marko Lovec ir Ana Bojinović Fenko skiria dėmesį šio regiono nagrinėjimui. Pastebima, kad egzistuoja gana plati poliarizacija tarp skirtingų populistinių partijų, o joms didelę įtaką daro ne tik vidaus, bet ir tarptautinės politikos veiksniai. Ypač JAV stiprėjantis fokusas į šalies vidų, kai tuo tarpu Rusija ir Kinija siekia didinti įtaką. Populistinių partijų populiarumui daug reikšmės turi didėjantis bendras nestabilumas ir įvairios krizės. Nepaisant to, tokios partijos Centrinėje Europoje nėra padariusios reikšmingos įtakos užsienio politikos formavimui, išskyrus migracijos politikos rėmuose¹⁵.

Vertinant Europos populistines partijas reikšmingą įtaką turi ir Turkija. Oğuzhanas Gökselis teigia, kad Turkijoje, populistai išnaudoja užsienio politikos problematizavimą ir anti-vakarietiškas idėjas siekdami palaikymo ir pasisekimo vidaus politikoje. Būtent antivakarietiškos idėjos tampa svariu ir efektyviu argumentu rinkti palaikymą neliberaliai populistinei administracijai. Autorius taip pat pastebi, kad nors užsienio politikos formavimą tiesiogiai įtakoja vidaus politikos poreikiai, būtent neliberalūs ir populistiniai politikai išnaudoja užsienio politiką vidaus politikos kontekste. Gökselis taip pat pastebi, kad neliberalių populistinių režimų tyrinėjimas užsienio politikos srityje yra itin neištyrinėta erdvė, kuriai būtina skirti daugiau dėmesio¹⁶.

Visgi, ryškiausios populistinės partijos, kurios matomos Europos kontekste yra Vengrijos ir Lenkijos vyriausybės. Varga Buzogány straipsnyje išskiriama, kad būtent šios partijos

¹³ Verbeek ir Zaslove.

¹⁴ T. Wojczewski, *Conspiracy Theories, Right-Wing Populism and Foreign Policy: The Case of the Alternative For Germany*, (Journal of International Relations and Development, 25(1), 2021), 130–158., <https://doi.org/10.1057/s41268-021-00218-y>.

¹⁵ M. Lovec ir Fenko A. Bojinović, *Populism In The Foreign Policy Of Central European States*, (TEORIJA IN PRAKSA let. 56, 4/2019), Žiūrėta 2024-03-28, <https://www.fdv.uni-lj.si/docs/default-source/tip/populizem-v-zunanji-politiki-srednje-evropskih-drzav.pdf?sfvrsn=0>.

¹⁶ O. Göksel, *Foreign Policy Making in the Age of Populism: The Uses of Anti-Westernism in Turkish Politics* (New Middle Eastern Studies, 9(1). 2019), <https://doi.org/10.29311/nmes.v9i1.3108>.

reikšmingai prisidėjo prie anti-liberalios demokratijos idėjų sklaidos visoje Europoje, bei mažina galimą Europos integraciją ne tik savo šalyje. Tiesa, taip pat pabrėžiama, kad Lenkijos ir Vengrijos vyriausybės užsienio politika yra sutampanti su pasaulinėmis radikalios dešinės idėjomis, todėl šiame kontekste nėra itin išskirtinės. Iš esmės, nagrinėdami užsienio politikos idėjas autoriai pastebi, kad šių šalių užsienio politikos formavimui būdingi bruožai formuojami pagal konservatyvią alternatyvą liberalizmui ir liberaliai ES santvarkai¹⁷.

Populistinių partijų Europoje kontekste labai svarbų vaidmenį vaidina Lenkija. Tačiau svarbu atkreipti dėmesį, kad Lenkija dar ankstyvaisiais 1990 m. neturėjo bene jokių populistinių partijų ir itin puoselėjo liberalios demokratijos idėjas. Tačiau, neilgai trukus išryškėjo dvi ryškios radikalios dešinės partijos, kurių pagrindas kilo iš Lenkijos ekonominės gyventojų klasės ir nacionalizmo. Būtent stiprus nacionalizmas iš esmės pakeitė Lenkijos politinę sistemą, kadangi ekstremistinės idėjos tapo palankiai vertinamos ir netgi sėkmingai įsitvirtino struktūriškai. Nacionalizmas ir identiteto politika buvo labai svarbi ir buvusios Lenkijos valdančiosios partijos PiS sprendimų priėmimo pagrindas, ryškiai matomas tiek vidaus, tiek užsienio politikos formavime¹⁸.

Visgi, pastebima, kad PiS partijos politika reikšmingai pakeitė Lenkijos ir ES santykių trajektoriją. Iki šios partijos atėjimo Lenkijos valdžios laikėsi vieningos ir tiesios trajektorijos, kuri labiausiai pasižymėjo pro-europietiškomis vertybėmis. Pagrindiniai „Teisės ir teisingumo“ partijos užsienio politikos siekiai yra orientuoti į vidinį šalies saugumą, nepaisant, tačiau ir neatsisakant ES. Pastebima, kad nors perspektyva keičiasi bendra trajektorija nėra reikšmingai pakitusi – NATO išlieka strategiškai svarbi bendruomenė, svarbūs ir santykiai su JAV bei palaikomos platesnės Ukrainos ambicijos būti Europos bendruomenės dalimi. Lenkijos vyriausybė nesiekia pakeisti šių kertinių Lenkijos užsienio politikos vertybių, tačiau jos indėlis į tarptautinę erdvę išlieka ryškus. Labiausiai jis matomas anti-europietišku vertybių kilime. Ši partija itin pesimistiškai vertina Europos integracijos ateitį ir tai tampa reikšmingu jų politikos formavimo skirtumu nuo praėjusių šalies vyriausybių. Tačiau, nėra matomos galimos perspektyvos kaip būtų galima grįžti į iki PiS partijos atėjimo į valdžią laikotarpį¹⁹.

Davidas Cadieras mato panašias tendencijas kaip Gökselas. Straipsnis nagrinėja populizmą Lenkijos užsienio politikoje. Jis pastebi, kad Lenkijos atveju, populizmas dažnai naudingas reprezentacine prasme vidaus politikoje ir per ją persiduoda į tarptautinę politiką.

¹⁷ Buzogány Varga, *The Foreign Policy of Populists in Power: Contesting Liberalism in Poland and Hungary* (Geopolitics, 26(5), 2020) 1442–1463. <https://doi.org/10.1080/14650045.2020.1734564>

¹⁸ R. Pankowski, *The Populist Radical Right in Poland: The Patriots*, Routledge, 2010.

¹⁹ Balcer, et al, *Change in Poland, but what change? Assumptions of Law and Justice party foreign policy*, (Stefan Batory Foundation, Warsaw, May 2016).

Atkreipiamas dėmesys, kad tokios pat tendencijos matomos ir diplomatijoje. Vidaus politikoje naudingas „savęs“ ir „kitų“ atskyrimas persiduoda į užsienio politiką ir lėmė didėjančią atskirtį tarp Lenkijos ir ES. Taip pat, plačiai paplitęs valdančiosios partijos naratyvas dėl „LGBT ideologijos“ silpnina jos pozicijas tarptautinėje erdvėje, nors tiesiogiai ir nėra tarptautinės politikos klausimas²⁰.

Vėlesniuose to paties autoriaus straipsniuose detaliau nagrinėjamas populizmas Lenkijos užsienio politikoje. Autorius bendradarbiaudamas su Kacper Szulecki analizuoja populizmą per istorinius naratyvus. Straipsnyje pastebima, kad tuometinė valdančioji Lenkijos partija gana dažnai naudojo istorinius naratyvus. Autorių teigimu, tai įrodo partijos populistinį palankumą ir formuoja vykdomą užsienio politiką per aukos/herojaus/užpuoliko perspektyvą. Tai itin matoma analizuojant Ukrainos ir Lenkijos bei Lenkijos ir Vokietijos tarpusavio santykius. Visgi straipsnio autoriai mano, kad ryšiai tarp populizmo ir manipuliavimo istorine atmintimi nėra užtektinai ištirti mokslinėje erdvėje ir yra erdvės platesnei analizei²¹.

Autorius tęsia savo analizę Lenkijos užsienio politikoje ir teigia, jog tos pačios strategijos naudojamos vidaus politikoje persiduoda į užsienio politiką. Jo nuomone, Lenkijos atveju, formuojama užsienio politika yra veikiau vidaus politikos pasekmė negu savitikslių politika. Politikai yra labiau linkę dėmesį skirti vidaus politikai, net jeigu tai susilpnintų jų pozicijas tarptautinėje erdvėje, tai nėra pasirinkta strategija ar tikslas, veikiau neišvengiama populizmo silpnybė, kuri neleidžia efektyviai formuoti užsienio politikos. Cadieras taip pat pastebi, kad populizmas užsienio politikoje turėtų būti nagrinėjimas per valdančiųjų ir opozicijos santykį, nes būtent opozicija stumia priimti tam tikrus sprendimus. Per Lenkijos atvejo studiją autorius siekia atrasti modelį, kuris leistų analizuoti kitų šalių politiką. Vienas iš jo nurodomų pavyzdžių – Donaldo Trumpo organizuotas tyrimas Joe Bideno, jo pagrindinio politinio oponento, sūnaus atžvilgiu lėmė atidėtą pagalbos siuntimą į Ukrainą. Tokias tendencijas autorius mato ir Lenkijoje, kur valdančioji partija užsienio politiką dažnai naudojo kaip įrankį prieš savo oponentus, siekdami juos parodyti kaip pavojingesnius ir blogesnes alternatyvas²².

Vienas iš pagrindinių užsienio politikos aspektų, per kurį matoma populistinė Lenkijos politika, tai santykiai su ES. Dyduch ir Müller pasirinko juos nagrinėti per Izraelio-Palestinos konflikto prizmę. Autoriai pastebi, kad būtent čia itin atsiskleidžia užsienio politikos formavimas per

²⁰ David Cadier, „Populist politics of representation and foreign policy: evidence from Poland.“, 2021. *Comparative European Politics*, 19(6), 703–721., <https://doi.org/10.1057/s41295-021-00257-2>

²¹ D. Cadier ir K. Szulecki, „Populism, Historical Discourse and Foreign Policy: The Case of Poland’s Law and Justice Government“ (In *Springer eBooks*, 2020.), 49–70., https://doi.org/10.1007/978-3-031-15194-1_4

²² David Cadier, „Foreign Policy as the Continuation of Domestic Politics by Other Means: Pathways and Patterns of Populist Politicization“, (*Foreign Policy Analysis*, 2024).

vidaus politikos poreikius. Izraelio-Palestinos konflikto akivaizdoje Lenkijos vyriausybė renkasi pragmatizmą pagal savo vidinius interesus, neįvertindama arba nenorėdama įvertinti konflikto reikšmės ES bendrai užsienio ir saugumo politikai. Tai skatina atitolimą nuo ES, kadangi nacionaliniai interesai šiuo atveju neleidžia priimti ilgalaikių reikšmingų sprendimų, kurie leistų stiprinti bendradarbiavimą ilgalaikėje perspektyvoje. Tačiau pastebima ir tai, kad Lenkijos diplomatija įdeda papildomas pastangas, kad vidaus politikos sprendimai tiesiogiai nepakenktų bendradarbiavimui su ES ir JAV. Taip pat, Lenkijos vyriausybė yra linkusi prioretizuoti ryškius užsienio politikos klausimus, reaguodami į vyraujančias reakcijas visuomenėje²³.

Žiniasklaida taip pat vaidina labai svarbų vaidmenį Lenkijos politikos formavime. Tą itin pabrėžia Krzysztof Dzieciołowski. Pagrindiniai Lenkijos medijos kanalai PiS valdymo pradžioje buvo reikšmingai priklausomi nuo valdančiosios partijos. Ir ši skirtis egzistavo dar iki PiS atėjimo į valdžią, tai nėra tik vienos partijos siekis daryti įtaką naudojantis medijomis, tą patį tikslą turi įvairios interesų grupės, valdančios koreliuojančias medijos platformas. Nors Lenkijos žiniasklaida yra didžiąja dalimi nepriklausoma, pagrindiniai kanalai yra linkę į vieną ar kitą pusę, kas reikšmingai prisideda prie populistinių partijų idėjų sklaidos²⁴. Taigi, vertinant populizmą Lenkijoje svarbu atkreipti dėmesį į medijų vaidmenį.

Tuo tarpu, Jo Harper pagrindinį dėmesį kreipia ne į vietinę, bet į tarptautinę, britų, žiniasklaidą. Jis nagrinėja kaip Lenkijos politiniai įvykiai yra interpretuojami britų žiniasklaidos. Jis pastebi, kad kitos šalies medijoms yra labai sudėtinga suprasti ir teisingai interpretuoti įvykius Lenkijoje, jie stipriai remiasi politikais, kurie yra linkę jiems komentuoti ir nebūtinai yra tinkamiausi šaltiniai visoms šalies vidaus problemoms. Taip užsienio žiniasklaida tampa dar vienu įrankiu populistų naratyvui formuoti²⁵.

Taigi, apžvelgus pagrindinę literatūrą apie populistinių partijų įtaką užsienio politikai ES ir konkrečiai Lenkijoje, matome, kad poreikis gilesniam temos nagrinėjimui išlieka. Svarbiu įrankiu tampa žiniasklaida – tiek vidaus žiniasklaida, kuri yra linkusi atspindėti vieną politinę pusę ir yra veikiama interesų grupių, tiek užsienio žiniasklaida, savaip interpretuojanti įvykius. Taip pat, vyrauja esminis nesutarimas tarp autorių – ar populizmas turi tikslą keisti užsienio politiką ar labiau naudoja ją kaip įrankį vidaus politikai.

²³ J. Dyduch, ir P. Müller, *Populism meets EU Foreign policy: the de-Europeanization of Poland's Foreign policy toward the Israeli-Palestinian conflict* (Journal of European Integration, 43(5), 2021), 569–586., <https://doi.org/10.1080/07036337.2021.1927010>

²⁴ Krzysztof Dzieciołowski, *Is There A Chance For Non-Partisan Media In Poland?*, (University of Oxford, 2017).

²⁵ Jo Harper, *Our Man in Warszawa: How the West Misread Poland* (Central European University Press, Budapest-New York, 2021)

Nors reikia pastebėti, Lenkijos ir Ukrainos santykiai reikšmingai skiriasi nuo santykių su ES. Tačiau kyla klausimas ar esminiai nesutarimai tarp šalių yra prasmingi iš savęs, ar labiau yra Lenkijos vidaus politikos pasekmė. Ukrainos atžvilgiu galime matyti visus pagrindinius laukus pasireikšti populistinei užsienio politikai – ilga istorinė praeitis bei užsilikę nesutarimai (nors ir ne teritoriniai), skirtingas požiūris į ES, aktyvi ukrainiečių ekonominė migracija į Lenkiją, ir didelė Rusijos faktoriaus įtaka abiejų šalių politikai. Todėl būtent Lenkijos santykiai su Ukraina yra puiki erdvė nagrinėti populizmo įtaką užsienio politikai, kadangi ši tema tampa dar aktualesnė Rusijos pradėto pilno mąsto karo Ukrainoje metu.

2. Teorinis pagrindas

Populizmas yra plačiai ir įvairiapusiškai naudojama sąvoka, yra sunku nubrėžti tikslingą sąvokos vartojimo liniją, ji dažnai gali būti prilyginama demagogijai ar kitoms kalbos struktūrai, o ne politinę liniją apibrėžiančioms sąvokoms. Todėl svarbus šio darbo akcentas yra Pierre Manent išskirtas sąvokų apibrėžimas. Šis autorius itin svarbus populizmo nagrinėjime, kadangi jis nėra linkęs taip bendrai aprašyti populizmo ir pateikia sąvokai reikšmingos kritikos, į kurią yra būtina atsižvelgti šio darbo rėmuose. Manent kritikuoja, kad populizmo sąvoka naudojama tiek apibrėžti politinei dešinei, tiek politinei kairei, todėl sunku apie tai kalbėti kaip apie vieningą ideologiją²⁶. Verta paminėti, kad ši kritika labiausiai taikoma vidaus politikos nagrinėjimui, kadangi Europos atveju, užsienio politikos populizmas yra reikšmingesnis politinės dešinės naratyvas. Autorius pabrėžia, kad populizmas leidžia atpažinti demokratinio atstovavimo sudėtingumą, kai nebelieka lengvai apibrėžiamos visuomenės (ang. the people), kas ypač matoma ES atveju. Jis mini ir riziką, kad naudojant populizmą kaip viską apibrėžiančią sąvoką, galima įsivelti į diskusiją apie tinkamą ir netinkamą nuomonę, netinkamą prilyginant populizmui, o tai lemtų tik didesnę atitolimą nuo demokratijos. Taip pat, kad jeigu politinė kairė ir politinė dešinė yra vienodai populistinės, tai sukuria neigiamą tendenciją idealizuoti centristines politines jėgas²⁷. Remiantis tuo, šiame darbe siekiama atskirti racionaliai konservatyvias vertybes, kurios matomos PiS partijos užsienio politikoje nuo populizmo.

Pierre Manent atskiria demagogiją ir populizmą. Demagogija apibrėžiama per būdą, kuriuo siekiama paveikti politiką. Ji gali būti būdinga tiek liberalioms, tiek konservatyvioms, tiek socialistinėms, tiek centro partijoms. Tuo tarpu populizmas turi turėti konkretų turinį ir politinę kryptį²⁸.

Pagrindinis darbe naudojamas populizmo apibrėžimas aprašomas per Cas Mudde įvardintas populizmo prielaidas. Autorius pabrėžia, kad naujasis populizmas gali būti nagrinėjamas nuo 1990 m., nors tai nėra tik šiems laikams tinkanti sąvoka. Vienas populizmui būdingas bruožas - įvaizdžio ir suvokimo (ang. perception) vaidmuo tampa svarbesnis negu objektyvių faktų, todėl politinė kairė ir dešinė nebėra tokios aktualios skirtys populizme, politikai geba prisitaikyti aktualijas sau nepriklausomai nuo politinio spektro ideologijos. Pagrindinis populizmo kaip ideologijos dėmuo yra stiprus akcentas į visuomenės ir elito santykį. Visuomenė ir tauta („the people“) tampa kertine

²⁶ Pierre Menant, „Populist Demagogu and the Fanaticism of the Center“, išversta Evelyn Fleshner, *American Affairs* (2017 Vasara, Volume 1, nr. 2.), Žiūrėta 2024-03-28 <https://americanaffairsjournal.org/2017/05/populist-demagogu-and-the-fanaticism-of-the-center/>

²⁷ Ten pat;

²⁸ Ten pat;

visų populistinių judėjimų ašimi. Tai yra neįsivaizduojama be formuojamo įvaizdžio, kad visuomenė turi bendrą konsensuą, kuris realiai egzistuoja visų politinių aktualijų atžvilgiu – tiek užsienio, tiek vidaus politikos klausimais. Ši bendra nuomonė yra stipriai įtakojama egzistuojančios moralės, kurią turi visuomenė, bet neturi elitas. Būtent šią skirtį itin siekia suaustrinti visi populistai. Autorius taip pat išskiria dažnai populizme naudojamą *Heartland* principą. Referavimą į fikcinį laikotarpį, kai visuomenė buvo vieninga, neturėjo jokių moralinių skirčių ir turėjo bendrą, aiškiai apibrėžtą tikslą²⁹.

Ypač svarbų vaidmenį populizmo sklaidoje vaidina žiniasklaida. Ji sudaro prielaidas populistinių idėjų sklaidai. Iki 1960 m. buvo įprasta, kad dauguma žiniasklaidos priemonių tiesiogiai priklausė nuo politinių partijų – tai lemdavo tam tikrą nuspėjamumą ir aiškų palaikymą. Dabar didžioji žiniasklaidos dalis yra nepriklausoma nuo politinių partijų, tačiau stipriai orientuota į skaitomumą ir komercinę sėkmę. Tai reiškia, kad žiniasklaidos priemonės nuolat konkuruoja dėl skaitytojų, žiūrovų ar klausytojų, kas lemia pasirenkamas labiau kontraversiškas politines temas. Jos sulaukia daugiau visuomenės dėmesio, bet kartu tai leidžia politinėms galioms plačiau skleisti savo žinutes. Tokie pokyčiai tik dar labiau stiprina visuomenės ir elito priešpriešą, kadangi politikai vis daugiau yra rodomi skandalų ir susipriešinimo atvejais³⁰. Reikšminga paminėti, kad 2024 m. negalime kalbėti apie politinės informacijos sklaidą neminėdami ir socialinių tinklų, kurie atlieka panašią funkciją. Todėl šiame darbe dėmesys bus skiriamas žiniasklaidos ir socialinių medių vaidmeniui populizmo sklaidoje.

Taip pat, darbas remiasi Margaret Canovan populizmo samprata. Anot autorės populizmas apibrėžiamas ne tik per ekonominį atotrūkį – elito ir visuomenės priešprieša yra kur kas didesnė nei tik pinigine, egzistuoja reikšminga vertybinė sankirta³¹. Šis apibrėžimas iš esmės koreliuoja su Cas Mudde apibrėžimu.

Canovan išskiria du demokratijos veidus – pragmatinę demokratiją, kuri apibrėžiama per institucijas, kurios yra privalomos norint užtikrinti efektyvią valdymo sistemą, ir atperkančiąją demokratiją, kuri vertina žmones ir politiką bene idealizuotai, mato politiką kaip tiesiogiai kylančią iš žmonių valios ir galinčią keisti, žmonės ir politikai turi savotišką bendrumą ir bendrą siekį politiniam teisingumui. Populizmas, anot autorės, iškyla kai pragmatinės institucijos yra labai išsivysčiusios ir nebeatperka piliečių bendrystės idėjos. Jis iškyla iš pačių žmonių, iš politinių lyderių, kurie pasitelkia empatiją kaip ginklą. Vis geriau išsilavinę žmonės daugiau įsitraukia į politiką, nors jų žinojimas nėra absoliutus, išsilavinimas sudaro visiško žinojimo prielaidas ir tampama dar mažiau

²⁹ Cas Mudde, *The Populist Zeitgeist*, (Government and Opposition, Volume 39, Issue 4, 2004), 541 – 563.

³⁰ Ten pat;

³¹ Margaret Canovan, *Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy*, (Political Studies, 1999.)

atspariems populizmui. Tuo tarpu partijoms tampa būdinga savotiška kartelizacija, partijų užsidarymas, kuris remia sisteminių partijų užsidarymą į atskirus darinius, aktyviai remiamus verslo ir pačios valstybės struktūros, jos tampa sunkiau pasiekiamos ir paveikiamos politikos formavime nedalyvaujančios visuomenės, todėl populistai tampa reikalinga atsvara³².

Itin svarbų vaidmenį vaidina žiniasklaida. Kaip ir Mudde teigimu, žiniasklaidos monetizavimas turi itin neigiamą poveikį populizmo sklaidai. Privačios žiniasklaidos priemonės stipriai remiasi kasdieniais įvykiais, reikšmingai juos dramatinizuoja siekdamos didesnio pelno, nuo kurio tiesiogiai priklauso pačios žiniasklaidos priemonės išlikimas, tad ryškios antraštės tampa labai kasdienišku reiškiniu ir reikšmingai dramatinizuoja patį politikos formavimo procesą³³.

Canovan dėmesį skiria užsienio politikos ir populizmo santykiui. Populizmas užsienio politikoje yra neįsivaizduojamas be išorinio priešo. Vidaus politikoje tą vaidmenį atlieka „elitas“, tačiau užsienio politikoje išorės priešas nėra taip ryškiai apibrėžtas, o ryški priešiška valstybė nelabai derinasi su populizmu, kuriame savaime egzistuoja neapibrėžtumas ir daug vietos interpretacijai. Po Šaltojo karo šį priešo vaidmenį dalinai užima globalizacija, tačiau vėlgi, globalizacija iš savęs yra procesas, kuris negali būti suasmenintas į aiškų visuomenės priešą. Todėl populizmas užsienio politikoje yra itin sudėtingas reiškinys³⁴.

Vienu iš įrankių, kurie padeda plėtoti populizmui tampa įvairios krizės su kuriomis susiduria šiuolaikinės visuomenės. Krizės savaime nėra tik platforma iškilti populistams, jie dažnai patys ir iškelia krizes į reikšmingą visuomenės diskurso parametą. Benjaminas Moffitt išskiria krizes kaip vidinę populizmo savybę, kuria naudojantis sudaromos aplinkybės iškilti populistiniams politikams, radikaliai supaprastinti politines diskusijas ir formuoti politines skirtis bei įtampas. Autorius išskiria 6 žingsnių modelį, kuriuo naudojantis politikai iškelia krizes:

1. Klaidos identifikavimas.
2. Krizės iškėlimas į aukštesnį lygį ją suaktualinant ir parodant kaip didesnės sistemos klaidą.
3. Supriešinti visuomenę („the people“) prieš tuos, kurie yra atsakingi už krizę.
4. Medijų išnaudojimas sklaidos didinimui.
5. Paprastesnio sprendimo ir tvirtos lyderystės demonstravimas.

³² Ten pat;

³³ Ten pat;

³⁴ Ten pat;

6. Toliau propaguojama krizė³⁵.

Šis modelis pabrėžia, kad krizės nėra sukuriamos iš niekur, egzistuoja sistemos ir institucijų klaidos, kuriomis yra naudojamosi.

Populizme labai svarbų vaidmenį vaidina atmintis. Istorinė atmintis dažnai tampa vienu labiausiai išnaudojamų įrankių populizme. Nors po II pasaulinio karo istorinės atminties politika daugiausiai buvo matoma Vakarų Europos šalyse, ypač Vokietijoje, pastebima, kad nuo 2000-ųjų vis daugiau istorinės atminties diskusijų ir konfliktų persikelia į Rytų Europą. Jų aktualizavimas dažnai apibrėžiamas per teisę ir politiką, kai priimami įstatymai, nutarimai ir jų interpretacijos dažnai tampa visuomeninių ir tarptautinių diskusijų katalizatoriumi. Iš esmės, kontraversiški istorinės atminties įvykiai yra apibrėžiami teisiškai, naudojant ryškius terminus, pavyzdžiui - „genocidas“, taip sukuriant vis didesnes visuomenės skirtis. Tokia teisinė istorinės atminties politika tampa labai palankia terpe ir platforma populistams, ypač Rytų Europoje, posovietinėse šalyse³⁶. Tačiau šio regiono šalys išlieka reikšmingai skirtingos nuo Vakarų Europos savo istorinės atminties politikoje. Vakarų Europoje tokia politika dažniausiai skiria dėmesį nacizmui ir ideologijos žalai, o Rytų Europoje šalys linkusios smerkti Sovietų Sąjungos ir nacistinės Vokietijos veiksmus, iš diskurso pašalindami savo piliečių kolaboravimą su priešiškomis jėgomis³⁷. Tai leidžia formuoti iškreiptą istorinės atminties paveikslą, kas yra labai palanku populistinėms ar nacionalistinėms jėgoms.

Tyrimo analizė atliekama remiantis Judith Goldstein ir Roberto O. Keohane knygoje „Ideas and Foreign Policy: Beliefs, Institutions, and Political Change“ pristatyta metodologine prieiga. Ji skirta apibrėžti kaip idėjos pasireiškia užsienio politikos sprendimuose, tačiau esminį vaidmenį vaidina ne pačios idėjos, o jų pritaikymo politikoje modelis³⁸. Visuomenėje plaukiojančiomis idėjomis, nuoskaudomis pasinaudoja politikai iškeldami jas į politinį lygmenį. Būtent idėjos yra būtinos veiksnių koordinavimui, politikos išgryninimui. Pagrindinis politikų siekis dažniausiai yra šias idėjas institucionalizuoti, pavyzdžiui – įtraukti į įstatyminę bazę. Šio metodo pagrindinis tikslas nustatyti kokia apimtimi šios idėjos yra institucionalizuojamos, kaip jos lemia pagrindinius politinius veiksmus, kai objektyvios aplinkybės yra panašios.

Autoriai išskiria tris pagrindines įsitikinimų grupes:

³⁵ Benjamin Moffitt, *How to Perform Crisis: A Model for Understanding the Key Role of Crisis in Contemporary Populism*, (Government and Opposition, 50(2), 2015), 189-217.

³⁶ Nikolay Koposov, „Populism and Memory: Legislation of the Past in Poland, Ukraine, and Russia“. *East European Politics and Societies*, 36(1), 2022, 272-297. <https://doi.org/10.1177/0888325420950806>

³⁷ Ten pat.

³⁸ Judith Goldstein ir Robert O. Keohane, *Ideas and Foreign Policy: Beliefs, Institutions, and Political Change* (Cornell Studies in Political Economy, 1993).

1. Pasaulėžiūros - pamatiniai pasaulio veikimą apibrėžiantys įsitikinimai, religiniai įsitikinimai,
2. principiniai – kyla iš pasaulėžiūros ir lemia skirtingą apibrėžimą – gėrio ir blogio, teisybės ir neteisybės,
3. priešastiniai – įsitikinimai, kurie ateina iš pripažįstamo autoriteto ir duoda pagrindą kaip pasiekti tikslą.

Būtent šių įsitikinimų apibrėžimas leidžia nustatyti ar idėjos turi realią įtaką politikai ir jeigu taip, tai kokią. Autoriai pristato tris pagrindinius būdus kaip idėjos yra pritaikomos politikoje.

Pirmas būdas apibrėžiamas kaip „idėjos tarnauja kaip žemėlapis“. Idėjos dažniausiai kyla iš specifinio įvykio, kuris jas iškelia. Tuomet jos išnaudojamos politikų ir pritaikomos. Kaip vieną to pavyzdį autoriai pateikia po II-ojo pasaulinio karo kilusį žmogaus teisių apsaugos poreikį ir kaip tai buvo pritaikyta JAV ir Europoje³⁹.

Antrasis būdas – „idėjos kaip centras ir klėjai“ apibrėžia kaip politiniai veikėjai pasirenka idėjos pritaikymą problemos sprendimo laike, taip ignoruodami alternatyvias galimybes, net jeigu jos galėtų būti objektyviai naudingesnės. Čia autoriai kaip pavyzdį mato Europos Bendrijos vidaus rinkos taisyklės, kurios paremtos bendro pripažinimo idėja, nors objektyviai toks modelis nebuvo naudingiausias narėms tuo metu⁴⁰.

Trečiasis būdas – „idėjų institucionalizavimas“. Jis iš esmės yra politikų siekiamas tikslas, iškeltas idėjas apibrėžti institucijomis ar teisinėmis sistemomis, taip užtikrinant jų ilgalaikį pritaikymą visais atvejais. Tai neleidžia keisti idėjos, tik jos pritaikymui esant skirtingoms aplinkybėms. To pavyzdys – Vokietijos ir Japonijos vidaus politikos skirtumai, kurie ateina iš skirtingo požiūrio į tarptautinę bendruomenę ir lemia reagavimo į teroristinius išpuolius pasiruošimą⁴¹.

Atsižvelgiant į atliktą literatūros apžvalgą bei aprašytas teorijas, galima apibrėžti, kad populistinės politinės jėgos Europoje užsienio politikoje daugiausiai dėmesio skiria istorinės atminties, migracijos, santykių su Rusija ir vidaus rinkos apsaugos problemoms. Populizmas visuomet turi tam tikrą aiškią kryptį ir tikslą, kylantį iš visuomenės nuotaikų ir orientuotą į jų atliepimą labiau nei pačios užsienio politikos formavimą, tačiau ir joje apeliuojama į tuos pačius būdingus objektus – liaudį, visuomenę, elitą, *Heartland*, kylančias tarptautines krizes. Istorinė

³⁹ Ten pat, 17.

⁴⁰ Ten pat, 19.

⁴¹ Ten pat, 21.

atmintis tampa puikiu pagrindu dvišaliams konfliktams – populistai yra linkę naudotis istorine atmintimi siekdami pranašumo vidaus politikoje, tačiau jeigu tai liečia ir kitą šalį, tai neišvengiamai tampa užsienio politikos problema. Tarptautiniams santykiams būdinga daug neapibrėžtumo, jie stipriai remiasi valstybių „gera valia“ ir noru bendradarbiauti, kas labai palanku populistams. O tarptautinės krizės tampa puikiu įrankiu tam – jas galima instrumentaliuoti vidaus politikos naudai. Taigi, nors populizmo teorija dažniausiai yra labiau orientuota į vidaus politiką, pagrindiniai bruožai persiduoda ir į užsienio politiką. Tačiau, net ir užsienio politikos formavime ypatingą vaidmenį vaidina visuomenės idėjos, kurios dažna tampa politikos pagrindu.

Remiantis atlikta literatūros analize ir teorijos apžvalga kyla klausimas kaip Lenkijos užsienio politika buvo veikiama vidaus politikos idėjų. Kaip Lenkijos politika Ukrainos atžvilgiu kito esminių krizės momentų metu? Todėl darbe keliami hipotezė: **2015 – 2023 m. laikotarpiu Lenkijos valdančioji partija „Teisė ir Teisingumas“ naudodamasi visuomenės idėjomis siekė didinti savo galią vidaus politikoje per populizmą, neatsižvelgdami į poveikį santykiams su Ukraina.**

3. Metodologija

Siekiant patikrinti iškeltą hipotezę bus atliekamas tyrimas, kuris taip pat remiasi Goldstein ir Keohane apibrėžta metodologine prieiga. Atlikus literatūros apžvalgą ir teorinę analizę išskiriami pagrindiniai potencialūs populizmo apraiškos tarptautiniuose santykiuose atvejai: konfliktai dėl istorinės atminties, migracija, vidaus rinkos apsauga, finansinė ir parama. Tai atitinka Lenkijos ir Ukrainos santykiams svarbius įvykius – nesutarimai dėl istorinės atminties Voluinės ir Rytų Galicijos tragedijoje, 2015-2022 m. Lenkijos migracijos politika, grūdų importo klausimai, Lenkijos parama Ukrainai.

Taigi, remiantis teoriniais apibrėžimais, yra keliami nulinė kiekvieno įvykio hipotezė – visi politiniai veiksmai gali būti paaiškinami per realizmo prizmę t.y. tiesiogiai siekia padidinti valstybės ar veikėjų galią ir nėra vedami jokių idėjinių motyvacijų ar vyraujančių visuomenės nuotaikų. Atskiros hipotezės yra išskiriamos kiekvieno tyrimo dalyje, nagrinėjant kiekvieną įvykį ir jas siekiama paneigti tyrimo eigoje. Jos yra tikrinamos atsižvelgiant į istorinius šaltinius bei formuojamą politiką ir jos tęstinumą bei pagrindinių veikėjų viešus pasisakymus. Atsižvelgus į realius politikos sprendimus ir pagrindines nuomones visuomenėje yra atmetama arba patvirtinama skyriaus hipotezė. Kadangi įvertinti realias motyvacijas nėra galimybės – net ir žiniasklaidoje esantys veikėjų interviu yra šališkos interpretacijos. Goldstein ir Keohane pabrėžia, kad nagrinėjant idėjas verta atkreipti dėmesį, kad nagrinėjami ne patys įsitikinimai, o tik pasisakymai apie įsitikimus. Todėl šio tyrimo rėmuose yra analizuojami istoriniai šaltiniai, įstatymai, dokumentai, žiniasklaidos pateikiama informacija ir interviu, veikėjų pasisakymai bei tuometinės visuomenės nuotaikos, remiantis teorijoje apibrėžtais idėjų iškilimo ir pritaikymo būdais, siekiama nustatyti ar idėjos turėjo reikšmingą vaidmenį politikos formavime⁴². Tiesa, šis metodas negali leisti įvertinti realių politiko ar kito politikos veikėjo įsitikinimų, todėl svarbu išskirti atsitiktinius pasiūlymus ir sprendimus nuo sisteminių bei papildyti juos visuomenės nuotaikomis, kurios geriausiai atspindi žiniasklaidos padengimas, įvertinant į skirtingas auditorijas orientuotą žiniasklaidą. Tokio analizavimo principu yra siekiama nustatyti procesų eigą, kuri negalėjo nutikti be pagrindinės idėjos – jos realiai galėjo nulemti kitokį politikos formavimą⁴³. Išnagrinėjus kiekvieną atvejį individualiai jie yra lyginami su apibrėžtomis Goldstein ir Keohane idėjų pritaikymo užsienio politikoje metodais. Kadangi apibrėžtas metodas gali būti naudojamas nebūtinai populizmo tyrimui, išryškinta politika lyginama su apibrėžtomis populizmo teorijomis.

⁴² Ten pat, 28.

⁴³ Ten pat, 29.

Norint papildyti numatytą tyrimą ir tiksliai nustatyti visuomenėje kylančias idėjas bus atliekama E. Laclau ir C. Mouffe principais paremta diskurso analizė. Ši analizė pasitelkiama kaip papildomas įrankis, taip pat remiamasi kiekvienai potemei atliktais kitų autorių tyrimais.

Šis diskurso analizės metodas yra atliekama remiantis Ernesto Laclau ir Chantal Mouffe diskurso analizės principais. Anot autorių, visi socialiniai įvykiai gali būti tiriami pasitelkiant diskursų analizę, joks socialinis įvykis niekada nėra baigtinis, kadangi diskursas apie įvykį gali vystytis ir gerokai po jo. E. Laclau ir C. Mouffe teigia, kad visuomenės niekada nėra vieningos, o kiekvienas klausimas kelia mažesnę ar didesnę susiskaldymą, po konflikto išsprendimo tiesiog pereinant prie kito klausimo. Tyrimo metu yra ieškoma kertinių „mazgų“ – pasikartojančių ir skatinamų argumentų, kurie yra pagrindinis šio metodo aspektas⁴⁴. Taip pat, buvo atsižvelgiama į mokslininkų išskiriamą antagonizmą, siekiama atsekti pagrindinius Lenkijos valdančiosios partijos „Teisė ir Teisingumas“ požiūrius užsienio politikos srityje.

Siekiant išgryninti pagrindines visuomenės idėjas, atliekant Lenkijos medijos kanalų diskurso analizę pagrindiniai naudojami Lenkijos naujienų portalai „Gazeta Wyborcza“ (wyborcza.pl) ir „wPolityce.pl“ (wPolityce.pl). Šie portalai pasirinkti siekiant išanalizuoti tiek labiau į liberalius, tiek į labiau konservatyvius skaitytojus orientuotą informaciją. Būtent šios dvi internetinės žiniasklaidos priemonės dažniausiai analizuojamos ir kituose tyrimuose, siekiant susidaryti bendrą Lenkijos informacinio lauko vaizdą. „Gazeta Wyborcza“ atspindi labiau pro-europietiškas, PiS valdančiajai partijai kritiškas naujienas, tuo tarpu „wPolityce“ labiau orientuota į konservatyvesnę ir daugiau nacionalistiškai nusiteikusių auditoriją⁴⁵. Taip pat, „Rzeczpospolita“, kuris laikomas vienu objektyviausių portalų, kadangi publikuoja tiek dešinės, tiek kairės naujienas⁴⁶.

Tyrimo vertinamas nepriklausomas kintamasis – idėjos ir įsitikinimai, kurie jaučiami visuomenėje, matomi vertinant visuomenės diskursą.

Priklausomas kintamasis – valdančiosios PiS partijos siūlomi įstatymų pakeitimai arba Vyriausybės sprendimai.

Taigi, tyrimo metu bus siekiama nustatyti kaip visuomenės idėjos yra naudojamos politinės partijos sprendimo priėmimo procese. Nagrinėjant esminius nesutarimus Lenkijos ir

⁴⁴ Phillips Jorgensen, *Discourse Analysis as Theory and Method* (SAGE publication Ltd, 2002), 24. https://azargh.farhang.gov.ir/ershad_content/Media/image/2012/06/175374_orig.pdf

⁴⁵ Marek Troszyński ir Magdalena El-Ghamari, *A Great Divide: Polish Media Discourse on Migration, 2015–2018*. Humanities and Social Sciences Communications 9 (1), 2022. <https://doi.org/10.1057/s41599-021-01027-x>.

⁴⁶ Eurotopics. „Rzeczpospolita.” Eurotopics.net. Žiūrėta 2024-04-30 <https://www.eurotopics.net/en/148775/rzeczpospolita>.

Ukrainos santykiuose, keliamos nulinės hipotezės kiekviename individualiame atvejuje, kurioms nepasitvirtinus, įvykiai lyginami pagal apibrėžtą teorinį pagrindą, taip patvirtinant pagrindinę darbe iškelta hipotezę.

4. Pagrindinės idėjos Lenkijos – Ukrainos santykių formavime 1989-2015

Modernių Lenkijos ir Ukrainos santykių pagrindą padėjo Jerzy Giedroycas ir Juliuszas Mieroszewskis, kurie reikšmingai prisidėjo prie nepriklausomos Lenkijos nacionalinio identiteto formavimo. Jų nuomone, Lenkija turėjo palaikyti Lietuvos, Baltarusijos ir Ukrainos nepriklausomumą Sovietų Sąjungos apibrėžtose teritorijose, nepaisant 1945 m. Lenkijos prarastų teritorijų⁴⁷. Autoriai sėkmingai numatė nepriklausomų šalių išsilaisvinimą iš Sovietų Sąjungos bei jų nepriklausomybės palaikymą kaip vieną iš esminių Lenkijos saugumo garantų. Tokio garanto pagrindas nebuvo istorinių nuoskaudų neturėjimas ar šalių nepriklausomybės palaikymas pats iš savęs, pagrindinė motyvacija buvo labai realistinė – išvengti galimo teritorinio konflikto su Rusija ir nacionalizmo iškilimo⁴⁸. Šis mąstymo modelis nuo pat nepriklausomos Lenkijos atkūrimo formavo savotiškai moralinę liniją užsienio politikoje. O judėjimas „Solidarumas“ (lenk. Solidarność) leido lenkams pirmą kartą matyti rytų kaimynus kaip lygiaverčius⁴⁹.

Lenkijos ir Ukrainos santykiai komunizmo laikotarpiu buvo labiau priešiški nei Lenkijos santykiai su kitomis šalimis. Nors komunistinė Lenkija tradiciškai turėjo daugiau neigiamą požiūrį į Ukrainą, nepriklausoma Lenkija buvo ryškiai pro-ukrainietiška⁵⁰. Turėdama kelių metų pranašumą Lenkija išnaudojo jį labai strategiškai. Tikėdama greitai artėjančiu Sovietų Sąjungos žlugimu, Lenkija skyrė laiką diplomatinių santykių formavimui su potencialiai naujai atsirasiančiomis respublikomis ir jų opozicinėmis jėgomis, o ne vien tik su centrine valdžia⁵¹. Tai leido užtikrinti gerus tarptautinius santykius nuo pat respublikų nepriklausomybių paskelbimo.

Esminis lūžis Lenkijos ir Ukrainos santykių pradžioje įvyko 1989 m., kai vienas iš Solidarumo judėjimo įkūrėjų Adamas Michnikas kartu su delegacija atvyko į Ukrainos opozicijos kongresą, taip Lenkijai išreiškiant palaikymą Ukrainos opozicijai bei laisvai ir nepriklausomai Ukrainai. Tai taip pat sudarė prielaidas ir anti-lenkiškų sentimentų marginalizavimui, Ukrainos aktyvistams užtvirtinant Lenkiją kaip stiprų, potencialų partnerį Vakaruose⁵². Todėl, 1990 m. spalį

⁴⁷ Timothy Snyder, „The Reconstruction of Nations: Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus, 1569-1999“ (Yale University Press, 2003. ProQuest Ebook Central), 219 <http://ebookcentral.proquest.com/lib/viluniv-ebooks/detail.action?docID=3420041>

⁴⁸ Szeptycki;

⁴⁹ Ten pat, 228;

⁵⁰ Ten pat, 230;

⁵¹ Ten pat, 240;

⁵² Ten pat, 243;

Lenkija ir Ukraina pasirašė dvišalią deklaraciją, kurioje priėmė egzistuojančias sienas, pasižadėjimą atsisakyti agresijos bei užtikrinti tautinių mažumų teises. Lenkija buvo pirmoji šalis pripažinusi Ukrainos nepriklausomybę 1991 m.⁵³ Taigi, Lenkija vaidino itin svarbų vaidmenį Ukrainos nepriklausomybės atkūrimo procese, buvo svarbus ir patikimas partneris Vakaruose, sugebėjęs atsisakyti buvusių teritorinių nesutarimų, tai leido sudaryti labai gerus dvišalius santykius nuo pat Ukrainos nepriklausomybės atkūrimo ir užkardyti anti-lenkiškas nuotaikas Ukrainoje. Tačiau Lenkijos politika ignoruoti istorinius nesutarimus neliko be pasekmių.

Taip pat verta atkreipti dėmesį ir į tai, kad Ukraina iš esmės yra žemesnėje geopolitinėje pozicijoje negu Lenkija. Ukraina siekia tapti NATO ir ES nare, todėl Lenkijos palaikymas ir laidavimas jai ypač svarbus, o to užtikrinimui teigiami santykiai yra žymiai svarbesni iš Ukrainos pusės. Taip pat, Lenkija yra ekonomiškai ir politiškai stabilesnė, bei geografiškai nesiriboja su Rusija.

Išskiriamos kelios pagrindinės motyvacijos Lenkijos politikai Ukrainos atžvilgiu 1989-2015 m. laikotarpiu:

1. Bendra istorinė patirtis,
2. Politiškai ir ekonomiškai stabilios kaimynystės siekis,
3. Ukrainos integracijos į ES siekiamybė, taip užtikrinant didesnę šalies ekonominę stabilumą,
4. Rusijos imperializmo atgrasymas,
5. Tarptautinės lyderystės siekis⁵⁴.

Taigi, 2015 m. Lenkijoje tuomet naujai išrinktai valdančiajai partijai PiS dvišaliai santykiai su Ukraina išliko svarbiu prioritetu. Tvirtų ir pastovių santykių išlaikymas buvo ir didesnės Lenkijos tarptautinės galios pagrindas, kadangi geri santykiai su Ukraina didino tikimybę užtikrinti politiškai ir ekonomiškai stabilią kaimynę ir partnerę bei tiesiogiai didino Lenkijos saugumą, Ukrainai veikiant kaip barjerui tarp Rusijos ir Lenkijos. Iš esmės, stabilūs, į partnerystę orientuoti ir bendradarbiaujantys dvišaliai santykiai su Ukraina tiesiogiai didina Lenkijos galią tarptautinėje erdvėje.

⁵³ Ten pat;

⁵⁴ Szeptycki.

5. Nesutarimo taškai Lenkijos ir Ukrainos santykiuose

Lenkijos ir Ukrainos tarpusavio santykiai turėjo kelis esminius nesutarimų taškus nagrinėjamoju periodu. Šie įvykiai nagrinėjami remiantis apibrėžta metodologija ir yra išskirti remiantis literatūroje ir teorijoje išskirtais potencialiais sankirtos taškais. Tai yra: istorinės atminties konfliktai Voluinės ir Rytų Galicijos tragedijos vertinime, Ukrainos piliečių migracija į Lenkiją, Ukrainos grūdų krizė 2023 m. ir Lenkijos parama Ukrainai.

5.1 Istorinė atmintis Lenkijoje ir Ukrainoje

Taigi, istorinės atminties kontekste keliama hipotezė – Lenkijos politika Voluinės ir Rytų Galicijos tragedijos atžvilgiu buvo orientuota tik į konkretaus įvykio istorinės atminties jamžinimą.

Rytų Europos šalyse pagrindiniai istorinės atminties klausimai išlieka šie – nacių okupacijos vertinimas ir požiūris į nacistinės Vokietijos veiksmus II pasaulinio karo metu, Sovietų okupacijos ir požiūris į Sovietų Sąjungos veiksmus vertinimas. Pastebima, kad iki 1989 m. anti-fašizmo retorika buvo naudojama siekiant legitimizuoti komunistinės valdžios veiksmus, todėl anti-fašistinės idėjos ir įvykių prilyginimas fašizmui yra viena iš ryškiai nacionaliniame identitete matomų idėjų, kurios išlieka iki šiandienos ir kuriomis remiasi radikalios dešinės politikai. Pavyzdžiui, Lenkijoje anti-fašistinė retorika yra glaudžiai susijusi su nacionaliniu identitetu. Kuposovo teigimu, Piłsudskio ir Dmowskio idėjos yra pamatinės PiS ideologijoje⁵⁵. Nors jie turėjo ir daug ryškių skirtumų, abu matė Lenkijos nepriklausomybę kaip esminę vertybę, tačiau jų akyse Lenkijos nepriklausomybė savaime kilo iš šovinizmo ir stiprių katalikiškų idėjų⁵⁶. Taigi, istorinės atminties politikos klausimais pagrindinės apibrėžiančios idėjos yra lenkų tautos išaukštinimas virš kitų, kylantis iš valstybės atkūrimo laikotarpio XX a. pradžioje. Norint tinkamai išnagrinėti Voluinės ir Rytų Galicijos tragedijos politiką būtina apžvelgti platesnį laikotarpį, įtraukiant ir sprendimus nuo 2005 m., kadangi didžioji dalis jų yra tęstiniai.

Aktyvus istorinės atminties naudojimas politikoje Lenkijoje prasidėjo 2005 m., pirmąjį kartą į valdžią atėjus Lechui Kaczyńskiui ir partijai PiS. Nuo pat pradžios jie skyrė ypatingą dėmesį populistinei istorinės atminties politikai - pavyzdžiui, buvo priimtas įstatymas draudžiantis minėti lenkų dalyvavimą nacių ar sovietų veiksmuose⁵⁷. Nors ir vėliau panaikintas, tai išlieka puikus PiS

⁵⁵ Kuposov.

⁵⁶ Andreas Kossert, *Founding Father of Modern Poland and Nationalist Antisemite: Roman Dmowski* (In the Shadow of Hitler: Personalities of the Right in Central and Eastern Europe), ed. Rebecca Haynes and Martyn Rady (London: Palgrave Macmillan, 2011), 89-104;

⁵⁷Ten pat.

skiriamo dėmesio istorinės atminties politikai pavyzdys. Taip pat, panašiu metu Ukrainoje, po Oranžinės revoliucijos, ši tema taip pat tapo labai aktuali, tiesa, daugiausiai per Rusijos-Ukrainos santykius⁵⁸.

Esminis istorinės atminties klausimas, ties kuriuo kyla Lenkijos ir Ukrainos nesutarimai yra 1943-1945 m. Voluinės ir Rytų Galicijos regionuose įvykdytos žudynės. Svarbu pabrėžti, kad nei Lenkija, nei Ukraina neneigia šių įvykių. Pagrindiniai nesutarimai kyla iš įvykių priežasčių ir pasėkmių interpretacijos. Lukaszas Adamskis tai vadina „istorijos derybomis“. Lenkijos visuomenėje vyrauja bendras įsitikinimas, kad Voluinės žudynėmis vadinami įvykiai buvo suplanuotas Ukrainos sukilėlių armijos (ukr. Українська повстанська армія, toliau – UPA) etninis valymas, lėmęs apie 100 tūkstančių aukų⁵⁹. Tiesa, šis įsitikinimas neapibrėžia tikslinės UPA motyvacijos. Tai abiem pusėms jautri diskusija, kurioje didelis dėmesys skiriamas teisingam įvykių apibūdinimui ir įvardijimui.

Ilgą laiką Ukraina ir Lenkija buvo linkusios vengti griežtų situacijos apibrėžimų. Per 60-ąsias įvykių metines valstybės išplatino bendrą pareiškimą, kuriame įvykiai aprašomi kaip „tragedija abejoms tautoms“⁶⁰. Taip pat, apibūdinant ir kaltę kaip daugmaž lygiavertišką iš abiejų pusių⁶¹. Tokie bendriniai ir neaiškūs apibrėžimai iš esmės prisideda prie vystomų dvišalių santykių, atkreipiant dėmesį į žiaurius įvykius, tačiau paliekant vietos vidaus auditorijų interpretacijai, Taigi, nors toks apibrėžimas iš esmės prisidėjo prie Lenkijos objektyvios galios didėjimo, kadangi politikai sulaukė įvairių visuomenės reakcijų dėl dėmesio atkreipimo į šią problemą, tačiau ir kritikos dėl formuluotės neaiškumo.

Lenkijos Seimas ypatingą dėmesį skyrė tiksliam šių įvykių apibrėžimui teisinėje sistemoje, o pats apibrėžimas buvo besikeičiantis. 2009 m. įvykiai apibūdinti kaip etninio valymo tipo masinės žudynės su genocido bruožais (lenk. masowe mordy o charakterze czystki etnicznej i znamionach ludobójczych), o 2013 m. etniniu valymu su genocide bruožais (lenk. czystka etniczna o znamionach ludobójstwa)⁶². Tiesa, 2013 m. apibrėžimas nebuvo priimtas vieningai – vos mažiau nei pusė parlamentarų siūlė naudoti „genocido“ apibrėžimą kai kalbama apie tragediją, šią rezoliuciją dėl

⁵⁸ Ten pat.

⁵⁹ Lukasz Adamski, *Kyiv's Volhynian Negationism: Reflections on the 2016 Polish-Ukrainian Memory Conflict* (Journal of Soviet and Post-Soviet Politics and Society, 2017/2), 3.

⁶⁰ Lenkijos Respublikos Seimas, „DzTragedii Polaków mordowanych i wypędzanych z ich miejsc zamieszkania przez zbrojne formacje Ukraińców towarzyszyły również cierpienia ludnościukraińskiej – ofiar polskich akcji zbrojnych. Była to tragedia obu naszychnarodów, Lenkijos Respublikos Seimas, 2003-07-10, Žiūrėta 2024-03-30. https://orka.sejm.gov.pl/proc4.nsf/uchwaly/1669_u.htm

⁶¹ Adamski, 11.

⁶² Adamski, 6.

per silpnos formuluotės ypač kritikavo PiS partija, tuo metu buvusi opozicijoje⁶³. Tuometinis Užsienio reikalų ministras Radosławas Sikorskiis būtent potencialią įtaką Lenkijos - Ukrainos santykiams apibrėžė kaip pagrindinę priežastį kodėl negalima naudoti griežtesnės formuluotės. Tiesa, savo atsakyme Lenkijos Seimui jis tvirtai pabrėžė, kad Vyriausybė taip pat neturi bendro sutarimo šios istorijos vertinime bei šio sprendimo politinę įtaką, o ne istorinių faktų keitimą. Taigi, jo nuomone Seimo nutarimai turėtų siekti toliau puoselėti Lenkijos – Ukrainos dvišalius santykius, remiantis ilgalaikiu Lenkijos politikų įdirbiu. Pabrėždamas, kad Lenkija buvo pirmoji šalis pripažinusi Ukrainos nepriklausomybę, o 2006 m. Lenkijos Prezidentas Lechas Kaczyńskiis įvardijo abipusio susitaikymo su istorine atmintimi pradžia ir Maidane taip pat buvo keliamos Lenkijos vėliavos kaip dvišalės vienybės ženklas. Sikorskiis taip pat pastebėjo ir tai, kad formuluotės keitimas yra tiesiogiai motyvuojamas politinės darbotvarkės, kadangi objektyvūs faktai nepasikeitė, todėl Lenkijos užsienio politikos kontekste yra svarbiau išlaikyti Ukrainos geopolitinę orientaciją, o griežtos rezoliucijos gali neigiamai paveikti Ukrainos europinę perspektyvą. Sikorskiis savo argumentuose minėjo ir religinę perspektyvą – abipusį atleidimą Dievo akivaizdoje⁶⁴. Taigi, šiame pasisakyme galima matyti keletą ryškių Lenkijos užsienio politikos Ukrainos atžvilgiu idėjų, kuriomis remiamasi – ilgalaikių abipusių santykių puoselėjimas, neprioretizuojant istorinės atminties nesutarimų kitų klausimų atžvilgiu (kas iš esmės yra Giedroyc'o ir Mieroszewski'o idėjų tąsa) ir Ukrainos europinės perspektyvos svarbą.

2015 m. Lenkijos Prezidentas Andrzejus Duda viešai deklaravo ypatingą dėmesį skirsiantis istorinės atminties politikai. Jis atmetė buvusį sentimentą, kurį išryškino jo pirmtakai, kad istorinė politika nėra reikalinga⁶⁵. Pradėta rengti istorinės atminties strategija, kurios pagrindiniu tikslu įvardintas patriotiškumo kėlimas. Tačiau Prezidentas apeliavo į kitų valstybių vykdomą istorinę politiką ir pabrėžė viešus pasisakymus pvz.: „Lenkijos mirties stovyklos“ ir kuriamus filmus kaip vieną iš priemonių, kuriomis yra pakenkiama Lenkijai, formuojant neigiamą jos įvaizdį⁶⁶. Iš esmės, Prezidentas deklaravo būtinos vieningos istorinės politikos formavimą kaip prioritetą, siekdamas bendro institucijų, muziejų bei tyrimo centrų darbo istorinės politikos formavime. Taigi hipotezė nepasitvirtino, kadangi buvo viešai deklaruojama bendra istorinės atminties politikos idėja, skirta keisti Lenkijos įvaizdį. Toliau analizuojama kokios pagrindinės idėjos buvo matomos diskurse bei ar politiką galima įvardinti kaip populistinę.

⁶³ Ten pat, 14.

⁶⁴ Lenkijos Respublikos Seimas, 45-osios sesijos stenografija, 2013 m. liepos 12 d., Žiūrėta 2024-04-04, http://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter7.nsf/0/9113CD34F0EE4376C1257BA6006E5CD5/%24File/45_c_ksiazka.pdf

⁶⁵ „Polityka Historyczna Służby Budowaniu Potencjału Państwa“, Oficjalna Strona Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. Prezydent.pl, 2015-11-17, Žiūrėta 2024-05-01. <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wydarzenia/musimy-kszaltowac-postawy-obywatelskie-i-patriotyczne,62>.

⁶⁶ Ten pat;

Istorinės atminties politika tapo labai populiaria Lenkijos diskurso dalimi. Paradoksalu, bet Lenkijos visuomenės diskusijas apie Voluinę atsinaujino Rusijai pradėjus karinius veiksmus Donbase ir okupavus Krymą. Šie įvykiai paskatino Ukrainos visuomenės palankumą labiau nacionalistiniams veikėjams ir organizacijoms, kurios aktyviai kovojo Donbase. Ukrainoje buvo priimtas įstatymų paketas, kuris buvo nutaikytas prieš Rusiją ir jos imperialistinį palikimą bei pateisinti visus kovojusius už Ukrainos nepriklausomybę, tačiau taip pat apibrėžė ir UPA kaip nepriklausomybę gynusius kovotojus. Nors tai ir nėra visiškai neteisingas apibrėžimas, jis leido Ukrainai ignoruoti Voluinės įvykius ir bent dalinai juos pateisinti⁶⁷. Iš esmės, šie įstatymai neleido toliau ieškoti kaltų Voluinės tragedijoje. Net ir pačioje Ukrainoje, įstatymai nebuvo priimti vienareikšmiškai, aktyvistai kalbėjo, kad taip yra ištrinama ir keičiama istorija, o tamsios istorijos pripažinimas galėtų atnešti daugiau naudos. Žinoma, tokie veiksmai paskatino stiprias reakcijas Lenkijoje, ypač kai būtent Lenkija buvo kartinė Ukrainos partnerė ir palaikytoja prasidėjus karui Donbase⁶⁸. Reikšmingas socialinis katalizatorius buvo ir 2016 m. pasirodęs lenkų filmas „Voluinė“ (lenk. „Wołyń“, režisierius Wojciechas Smarzowski), kurio rodymą uždraudė Ukrainos Užsienio reikalų ministerija. Filmą sulaukė daug dėmesio Lenkijoje, o Ukrainoje buvo matomas kaip „turintis anti-ukrainietiškos propagandos“⁶⁹. Taigi, dar kartą Lenkijoje diskutuojami istorinės atminties klausimai buvo tiesiogiai skatinami visuomenės emocijų ir socialinės erdvės. Būtent čia matome kaip valdančioji Lenkijos partija PiS siekia institucionalizuoti istorinę atmintį su Ukraina.

O 2016 m. liepą Lenkijos Seimas priėmė rezoliuciją, kurioje vykusios žudynės vadinamos „genocidu, kurį įvykdė Ukrainos nacionalistai“⁷⁰. Nors nė vienas iš šių sprendimų nebuvo įstatymas, galima teigti, kad tokios rezoliucijos patvirtinimu Lenkijos Seimas įvykius apibrėžė kaip genocidą teisinėje bazėje taip keičiant ne tiesioginį įvykių vertinimą, bet padedant pagrindą tolimesnėms interpretacijoms šia tema ir požiūrio į panašius įvykius politizavimui. Iš esmės, taip buvo į įstatyminę bazę įtraukta istorinės atminties vertinimo idėja – lenkų atžvilgiu įvykdyti nusikaltimai turi būti pasmerkti, naudojant griežčiausią retoriką. Tokia politika atitinka populistinę istorinės atminties prieigą – naudojami griežti, aiškūs terminai, siekiant apeliuoti į visuomenėje dėl to nuoskaudą jaučiančias grupes. Toks siekis performuluoti visą istorinę politiką gali būti suprantamas kaip tiesiogiai atitinkantis populistinę politiką, kadangi iškeliamas teisingos „tautos“ ir jos veiksmų samprata, keičiant realias istorines realybes.

⁶⁷ Rysicz-Szafraniec, 502.

⁶⁸ Lily Hyde, „Ukraine to Rewrite Soviet History with Controversial “Decommunisation” Laws.”, (*The Guardian*, 2015-04-12), Žiūrėta 2024-04-13, www.theguardian.com/world/2015/apr/20/ukraine-decommunisation-law-soviet.

⁶⁹ Rysicz-Szafraniec, 506.

⁷⁰ LRT RADIJAS, LRT.lt, „Voluinės žudynės Lenkijos Seimas oficialiai įvardijo genocidu“, (*LRT*, 2016-07-22), Žiūrėta 2024-03-30. <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/143440/voluines-zudynes-lenkijos-seimas-oficialiai-ivardijo-genocidu>.

Nepaisant teisinės įtakos ar jos nebuvimo, toks rezoliucijos formulavimas pasiuntė ryškią žinutę ir Ukrainai. Už šią rezoliuciją balsavo 432 deputatai, tik 10 susilaikius. Tiesa, svarbu paminėti, kad toje pačioje rezoliucijoje buvo pažymėtos ir lenkų atsakomosios akcijos (skaičiuojama, kad kainavusios iki 24 tūkst. civilių gyvybių), išreiškiama parama Ukrainos karui su Rusija ir Ukrainos piliečiams, kurie gelbėjo lenkus⁷¹.

Tačiau Ukrainoje šių įvykių vertinimas iš esmės skiriasi, nors patys įvykiai, jų žiaurumas nėra neigiami. Jie dažnai laikomi tik dalimi ilgalaikės teritorinės konfrontacijos su Lenkija dėl Lenkijos noro atkurti prieš karines teritorijas. Įvykiai apibūdinami kaip tragedija, todėl iš dalies retorika jų atžvilgiu neapibrėžia tiesioginio kaltininko ar net konkrečių įvykių⁷². Toks apibrėžimas kildinamas iš mokslinių ir žurnalistinių publikacijų, tačiau jis veiksmingai atspindi visuomenės įsitikinimus. Politikai tuo metu ryškiai apibrėždavo tai kaip abipusės kaltės objektą⁷³. Ukrainos visuomenė taip pat nepripažino įvykių tiesiogiai kaip vykdyto genocido. Ukrainos istorikų argumentai taip pat apibūdino įvykius kaip ilgalaikio karo pasekmes labiau nei vienos pusės veiksmus. Taip pat, buvo ir istorinių argumentų, kurie apibrėžė įvykius kaip besipriešinančius kolonializmui regione, taip keičiant genocido sąvokos supratimą, jį gerokai susiaurinant. Iš esmės, Ukrainos istorikai siekė apibrėžti kodėl tie veiksmai negali būti apibūdinami kaip genocidas, o jeigu ir gali, tuomet kaip abipusis. Tad galima teigti, kad Ukrainoje šis klausimas visą laiką buvo labai politizuotas⁷⁴.

2016 m. rezoliucijos priėmimas buvo plačiai aprašytas Ukrainos ir tarptautinėje žiniasklaidoje. Adamskis pastebi, kad Ukrainos visuomenė komentuodama siejo Lenkijos sprendimą su jų vidinės politikos problemomis⁷⁵. Svarbu paminėti ir tai, kad šis rezoliucijos priėmimas buvo labai skaudus Ukrainos visuomenei ir dėl to, kad Petro Poroshenko dar liepos 8 d. tapo pirmuoju Ukrainos Prezidentu ir valdininku, kuris pagerbė Voluinės aukas padėdamas gėlių ir priklaupdamas Voluinės skvere Varšuvoje. Prezidentas lankėsi ten dėl Varšuvoje vykusio NATO viršūnių susitikimo⁷⁶. Nebuvo išreiškiama nė mažiausio lūkesčio, kad tai yra pokyčiai Lenkijos istorinės atminties vertinimo sferoje ar užsienio politikoje, buvo matoma kaip politinis žingsnis orientuotas į vidaus politikos auditoriją, darantis įtaką užsienio politikai. Tačiau pabrėžiama, kad bendras priešas

⁷¹ BNS, „Lenkijos Seimas priėmė rezoliuciją dėl genocidu įvardytų Voluinės žudynių atminimo“, (*Delfi*, 2016-07-22), Žiūrėta 2024-03-30. <https://www.delfi.lt/news/daily/world/lenkijos-seimas-prieme-rezoliucija-del-genocidu-ivardytu-voluines-zudyniu-atminimo-71873188>

⁷² Adamski, 9.

⁷³ Ten pat, 11.

⁷⁴ Ten pat, 20-24.

⁷⁵ Ten pat, 25.

⁷⁶ *Ukrainska Pravda*, „Poroshenko Lays Flowers at Monument to Victims of Volyn Tragedy“, (*Ukrainska Pravda*, 2016-07-08), Žiūrėta 2024-04-04. <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2016/07/8/7114197/>

Rytuose yra ryškesnis ir svarbesnis negu istorinės atminties nesutarimai⁷⁷. Nepaisant to, tiek visuomenėje, tiek politinėje valioje nebuvo ryškios iniciatyvos priimti rezoliuciją ir nebetęsti istorinių diskusijų. 2016 m. rugpjūtį buvo išreikštas kreipimasis paskelbti rugsėjo 23 d. lenkų spaudos prieš ukrainiečius, gyvenančius Galicijoje diena. Šį kreipimąsi pasirašė įvairūs žymūs Ukrainos asmenys, tarp jų ir žymūs rašytojai, istorikai, politikai bei pirmasis Ukrainos Prezidentas⁷⁸. Galima apibrėžti, kad istorinės atminties nesutarimų institucionalizavimas Lenkijoje buvo tiesiogiai veikiamas vidinės politikos idėjų, tai buvo tiesiogiai nenaudingas sprendimas Lenkijos užsienio politikai, nes apsunkino Lenkijos ir Ukrainos dvišalius santykius.

Net ir po to Voluinės tema išliko aktuali Lenkijoje. Lenkijos Prezidentas ir kiti politikai kalbėdami apie Voluinę rinkosi emocionalią ir ryškią retoriką, kuri atitinka populizmui būdingą retoriką apie istorinę atmintį. Tą galime ryškiai matyti 2018 m. Andrzejaus Dudos pasisakyme įvykių minėjime. Duda išreiškė paplitusius įsitikinimus apie įvykius, kad Lenkijos ir Ukrainos santykiai turi būti pagrįsti tiesa, o Ukrainos priimti įstatymai neleidžia net įamžinti čia palaidotų žmonių, o tai itin religiška svarbu. Jis taip pat apeliavo ir į Ukrainos palaikymą, pabrėždamas, kad Lenkija palaiko kaimyninės šalies kovą prieš Rusijos okupaciją, siekį įstoti į ES⁷⁹. Taigi, pabrėžiant šių įvykių pripažinimo svarbą, nors ir siekiama užtikrinti tolimesnį Ukrainos palaikymą, tiesiogiai pritaikomas Lenkijos kaip aukos naratyvas, nacionalizmas ir katalikiškosios idėjas. Taip pat, pradama manipuliuoti Ukrainos palaikymu ES klausimu.

Visgi, Lenkijos visuomenėje Voluinės tragedija nėra vertinama vienareikšmiškai. Didžioji dalis diskurso tiek Lenkijos, tiek Ukrainos pusėje, apibrėžia realios istorinės tiesos paiešką ir tikėjimą, kad egzistuoja objektyvūs faktai galintys apibūdinti šį istorinės atminties įvykį. Tai paprasčiausiai nėra teisinga istorinės atminties nagrinėjime. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad Lenkijos visuomenėje reikšmingai padidėjo nuomonės turėjimas apie įvykius po to politizavimo⁸⁰. todėl galima matyti, kad tokia politika institucionalizuodama istorinę atmintį sėkmingai pasiekė tikslo iškelti šį klausimą, atliepdama vienos grupės nuoskaudas, tačiau tai turėjo neigiamą poveikį Lenkijos ir Ukrainos santykiams, kadangi sukėlė papildomas įtampas juose⁸¹. Iš esmės, istorinės atminties politika keičia Giedroyco idėjų „kaip centro ir klijų“ matymą Lenkijos politikoje. Įdomiausia išlieka

⁷⁷ Zbruch, „Jaroslav Hrytsak „Z idiotamy treba vperto i postyyno borotysia“, (*Zbruch, 2016-07-30*), Žiūrėta 2024-04-04, <https://zbruc.eu/node/54448>.

⁷⁸ Adamski, 28.

⁷⁹ Polsat News. „Prezydent Duda Oddał Hołd Ofiarom Rzezi Wołyńskiej - Polsat News.“ (*Polsatnews.pl, 2018-07-08*), Žiūrėta 2024-04-13, www.polsatnews.pl/wiadomosc/2018-07-08/prezydent-duda-oddal-hold-ofiarom-rzezi-wolynskiej/.

⁸⁰ Oksana Kalishchuk. *The Volyn Tragedy in Ukraine and Poland's Public Discourse*. (Східноєвропейський історичний вісник 0, no. 12, 2019-09-05), <https://doi.org/10.24919/2519-058x.12.177547>.

⁸¹ Ten pat.

tai, kad UPA atžvilgiu Lenkija laikosi labai panašios retorikos kaip ir Rusija, nors pastaroji jį naudoja siekdama pažeminti Ukrainą⁸².

Tačiau politinės ir istorinės diskusijos dėl Voluinės po 2018 m. daugiausiai apmiršta. Tiesa, 2018 m. Lenkijoje priimamas įstatymas grįžtantis prie minėto 2005 m. – uždraudžiama kaltinti lenkus ar Lenkijos valstybę dėl Holokausto metu padarytų nusikaltimų. Labiausiai akcentuotas konkretus Aušvico ir kitų koncentracijos stovyklų Lenkijoje apibūdinimas kaip „Lenkiškos mirties stovyklos“ (ang. Polish death camps). Šis įstatymas sukėlė rimtas reakcijas tarptautinėje erdvėje, ypač griežtai reaguojant Izraelio politikams, Lenkija apkaltinta siekianti perrašyti istoriją, kadangi yra istorinių duomenų, leidžiančių teigti buvo Lenkijos piliečių kolaboravusių su naciais ar kitaip prisidėjusių prie holokausto. Pagal priimtą įstatymą už šių faktų minėjimą buvo galima sulaukti nuo baudos iki trejų metų kalėjime⁸³. Nors vėliau, reaguojant į neigiamą tarptautinės bendruomenės reakciją, bausmių buvo atsisakyta, šis įstatymas išlieka svarbiu pavyzdžiu kaip istorinės atminties apibrėžimas įstatyminėje bazėje tampa svarbiu prioritetu PiS politikams. Remiantis apibrėžta teorija – Lenkijos politikai nori pašalinti iš diskurso Lenkijos piliečių veiksmus nacių okupacijos metu, to siekdami jie keičia istorinius faktus.

Nors istorinė atmintis išlieka skaudžia tema tarp Lenkijos ir Ukrainos, Rusijos pradėtas plataus masto karas Ukrainoje, leido šią diskusiją nustumti į antrą planą. 2023 m. liepą Prezidentai Volodymyras Zelenskis ir Andrzejus Duda kartu pagerbė Voluinės aukas. Prezidentai taip pat išleido ir viešą žinutę socialiniame tinkle Twitter (dabar – X), rašydami, kad atmintis sujungia ir kartu yra stipresni⁸⁴. Visgi tai nėra bendras problemos ir istorinio nesutarimo išsprendimas, Voluinės tragedija išlieka iki galo neapibrėžta istorinės atminties problema veikianti politikos santykius.

Aktualus liko ir palaikų ekshumavimo klausimas. Ukraina nenoriai įsileido Lenkiją perlaidoti Voluinės tragedijos aukas. Nors Zelenskio atėjimą į valdžią Ukrainoje Duda pavadino proveržiu istorinės atminties bendro sutarimo klausimu, leidimo suteikimo politika nebuvo tokia sklandi. O net 60% Lenkijos visuomenės palaikė neribotos prieigos poreikį⁸⁵. Tačiau jau po 2023 m. rinkimų PiS politikas Paweł Jabłoński, tuo metu buvęs Užsienio reikalų viceministru, pabrėžė, kad

⁸² Rysicz-Szafraniec, 506.

⁸³ Tara John, „Poland Just Passed a Holocaust Bill That Is Causing Outrage. Here’s What You Need to Know“, TIME, 2018-02-01, Žiūrėta 2024-05-12, <https://time.com/5128341/poland-holocaust-law/>

⁸⁴ BBC, „Zelensky Honours Poles Killed by Ukrainians in WW2 Volhynia Massacre.“, (*bbc.com*, 2023 liepos 10), Žiūrėta 2024-04-13, www.bbc.com/news/world-europe-66150790.

⁸⁵ European Pravda, „Duda Hinted That Warsaw Awaits Kyiv’s Consent for Exhumation of All Victims of Volyn Tragedy“, eurointegration.com.ua, 2023-08-14, Žiūrėta 2024-05-12, <https://www.eurointegration.com.ua/eng/news/2023/08/14/7167507/>

be leidimo laisvai palaikų ekshumacijai regione, Ukrainai nebus įmanoma pasiekti narystės ES⁸⁶. Taigi, istorinės atminties klausimai Lenkijos politikų nuomone, galėjo būti naudojami ir kaip spaudimo priemonės per Ukrainos narystę ES arba verti jos atsisakymo.

Išnagrinėjus pagrindines idėjas Lenkijos ir Ukrainos konflikte dėl istorinės atminties matomas „idėjų institucionalizavimo“ būdas, kai siekiama visuomenės idėjas, šiuo atveju nuoskaudas dėl istorinės praeities, įtvirtinti teisės aktuose, taip formuojant tolimesnę praktiką per palankų suformuotą apibrėžimą. PiS politika Voluinės ir Rytų Galicijos tragedijos atžvilgiu atitinka populistinę istorinės atminties politikos prieigą, kadangi naudojami griežti terminai kaip „genocidas“ išryškina visuomenės skirtis, sprendimus siekiama apibrėžti įstatymais, taip pakeičiant istorinius faktus, nepaisant pasekmių tarptautinėje politikoje.

5.2 Ukrainiečių migracija į Lenkiją

Aptariant Ukrainos piliečių migraciją į Lenkiją keliami hipotezė – Lenkijos politika migrantų atžvilgiu buvo įtraukianti ir siekianti skatinti jų integraciją šalyje, atsižvelgianti į ES rekomendacijas ir lygiavertė visų imigrantų atžvilgiu.

Siekiant užtikrinti sklandžią analizę pagrindinės sąvokos bus naudojamos remiantis Douglas, Cetron ir Spiegel sudarytu pagrindiniu sąvokų sąrašu. „Migrantas“ – apibūdina bendrą žmogų judanti tarp valstybių, siekiant pagerinti ekonomines ir socialines sąlygas, nepriklausomai nuo jo teisinio statuso ir realios perkėlimo priežasties. Tuo tarpu „pabėgėlis“ apibūdina asmenį, kuris dėl rasės, religijos, tautybės ar priklausymo specifinei socialinei grupei negali būti apsaugotas savo šalyje⁸⁷. Atitinkami apibrėžimai yra randami ir Lenkijos teisiniuose aktuose bei patvirtintoje ugdymo programoje. Tuo tarpu sąvoka „nelegali migracija“ yra sunkiau apibrėžiama. Europos Komisija (toliau – EK) ją priskiria prie neregulariosios migracijos⁸⁸.

PiS atėjo į valdžią Lenkijoje 2015 m., tais pačiais metais, kai ES susidūrė su didžiausia iki šiol migracijos krize. Apžvelgiant nuo pat 1989-ųjų, migracija Lenkijoje buvo itin retai aptariama problema, žiniasklaidos atstovai ją matė kaip nenaudingą, neįdomią ir neskaitomą, išskyrus išskirtinius skandalingus, bene visada neigiamus, atvejus. O jei žiniasklaidoje tema buvo aptariama,

⁸⁶ European Pravda, Ukrainska Pravda, „Poland claims Ukraine "can only dream" about EU accession without agreements on exhumation“, Ukrainska Pravda, 2023-11-07, Žiūrėta 2024-05-12, <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2023/11/7/7427705/>

⁸⁷ P. Douglas, M. Cetron, and P. Spiegel. *Definitions Matter: Migrants, Immigrants, Asylum Seekers and Refugees*. Journal of Travel Medicine 26 (2.), 2019-02-27. <https://doi.org/10.1093/jtm/taz005>.

⁸⁸ Irregular Migration., n.d. Home-Affairs.ec.europa.eu. European Commission, Žiūrėta 2024-04-29, https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary/glossary/irregular-migration_en.

dažniausiai buvo būdingas generalizavimas – ryškus atskyrimas tarp pabėgėlių ir migrantų arba ryškiai aprašomos išskirtinės neigiamos istorijos⁸⁹. Tuomet Lenkija buvo viena iš mažiausiai migraciją politizavusių šalių⁹⁰. Tačiau būtent 2015-ieji reikšmingai pakeitė šią tradiciją ir migracija tapo viena pagrindinių platformų PiS laimėti rinkimus.

Tuo tarpu, nuo pat pradžių migracijos politika ir požiūris Ukrainos atžvilgiu gerokai skyrėsi. Būtent migrantai iš Ukrainos tapo kertiniu argumentu ES politikoje. Prezidentas Duda kelis kartus išsakė, kad Lenkija nebegali priimti pabėgėlių iš Afrikos, kadangi aktyviai priima migrantus iš Ukrainos ir padėtis ten nėra stabili⁹¹. Tai tapo pagrindine idėja migracijos politikoje – migrantai iš Ukrainos buvo prilyginami karo pabėgėliams, taip pateisinant nenorą priimti pabėgėlius pagal ES siekiamas nustatyti kvotas. Tačiau, verta pastebėti, kad didžioji dalis ukrainiečių visgi migravo dėl ekonominių priežasčių⁹². Iš esmės tas pačias mintis 2015 m. kartojo ir tuometinė Lenkijos Premjerė Beata Szydło. Ji pabrėžė neaiškia padėtį Ukrainoje bei reikiamą pasiruošimą priimti pabėgėlius per rytines sienas⁹³. Naujai išrinkta PiS partija gana greitai ėmė taikyti klausimo saugumizaciją, kaip nutiko atvykstančių musulmonų klausimu. Kadangi migracija visuomenėje iki tol nebuvo itin politizuotas klausimas, susidarė puikios prielaidos migraciją paversti nacionalinio saugumo problema⁹⁴. Čia santykiai su Ukraina tapo kertine sudedamąja dalimi, nes ukrainiečiai atvykstantys ieškoti darbo PiS politikoje nekėlė nacionalinio saugumo iššūkių – jie buvo baltaodžiai, panašios kultūros, linkę atvykti šeimomis, krikščionys ir linkę užimti tuos darbus, kurių nebenorėjo dirbti patys lenkai⁹⁵. Jie kaip tik tapo įrankiu PiS santykiuose su ES. Taigi, hipotezė nepasitvirtino. Nuo pat 2015 m. matomi ir ryški populistinė politika.

PiS strategiškai rėmėsi kilusia krize, iki detalių atliepdama Moffitt populistų krizių naudojimo modelį. Ypatingą dėmesį jie skyrė visuomenės supriešinimui prieš tuos, kurie buvo atsakingi už krizę. Lenkijos atveju buvo matomi du pagrindiniai „priešai“ – ES ir atvykstantys kitataučiai, ypač musulmonai⁹⁶. Pavyzdžiui, islamofobija tapo itin ryški Lenkijoje, musulmonai tapo nuolat aptariama tema visuomenės diskurse ir nors reali jų populiacija nesiekė net 0,1%, buvo paplitęs

⁸⁹ Michał Krzyżanowski, *Values, Imaginaries and Templates of Journalistic Practice: A Critical Discourse Analysis*, (Social Semiotics 24 (3), 2014), 345–65. <https://doi.org/10.1080/10350330.2014.930607>.

⁹⁰ Michał Krzyżanowski, *Discursive Shifts in Ethno-Nationalist Politics: On Politicization and Mediatization of the 'Refugee Crisis' in Poland*, (Journal of Immigrant & Refugee Studies 16 (1-2), 2017), 76–96. <https://doi.org/10.1080/15562948.2017.1317897>.

⁹¹ KRAJ. “Kopacz O Uchodźcach: ‘Nie Przyjmujemy Ich Na Zawsze. Chcemy, by Mogli Przeczekać I Wrócić Do Siebie.’” *Wyborcza.pl*, 2015-09-15. <https://wyborcza.pl/7,75398,18821163,kopacz-o-uchodzcach-nie-przyjmujemy-ich-na-zawsze-chcemy.html>.

⁹² Troszyński ir El-Ghamari.

⁹³ Kraj.

⁹⁴ Troszyński ir El-Ghamari.

⁹⁵ Politico.

⁹⁶ Ten pat.

įsitikinimas, kad musulmonų yra žymiai daugiau, net 7%⁹⁷. Taigi, būtent musulmonų migracija buvo matoma kaip didžiausia problema, jie buvo išskiriami kaip atnešantys nesaugumą ir net ligas. Migracijos krizės pike Jarosławas Kaczyński aiškiai išskyrė pabėgėlius iš musulmoniškų šalių sakdamas, kad jie „atsiveš įvairius parazitus, kurie nėra pavojingi jų šalyse, bet gali tapti pavojingais vietiniams“⁹⁸.

Troszyński ir El-Ghamari atliktoje diskurso analizėje pastebi 2015 m. tendenciją – liberalūs portalai migrantus iš Ukrainos aprašo pozityviai, pabrėžia jų įtaką ekonomikai, tuo tarpu kalbant apie pabėgėlius, su kuriais susidūrė visa ES, daugiausiai pabrėžė jų keliamą nesaugumą, toli neatitrukdami nuo vyriausybės naratyvo, kaip ir labiau konservatyvūs kanalai, išreiškiantys ryškų palaikymą valdančiajai partijai. Būtent saugumizacijos temos ir „atvykėlių baimė“ buvo labiau būdinga dešinėsios krypties medijoms ir daugiausiai transliuojama PiS politikų. Tiesa, skirtumai tarp ekonominių migrantų ir bėgančių nuo karo Donbase pabrėžiami nebuvo. Tačiau šie sentimentai buvo ryškiai jaučiami ir Lenkijos visuomenėje, iš ten juos pradėjo eskaluoti politikai, vėliau – žiniasklaida. Įdomu ir tai, kad tiek labiau liberalioje, tiek labiau konservatyvioje žiniasklaidoje migrantai ne iš Ukrainos visuomet buvo aprašomi neigiamai, skyrėsi tik realus informacijos kiekis – konservatyvioje žiniasklaidoje to buvo daugiau⁹⁹. Taigi, šie naratyvai leido sudaryti pozityvų atvykusių ukrainiečių įvaizdį Lenkijos visuomenėje ir stiprinti pavojaus jausmą iš ES kvotomis priskiriamų pabėgėlių. Migracijos krizės rėmuose galime matyti ir „idėjų kaip žemėlapių pritaikymo modelį“ – kilus migracijos krizei ir esant baimei dėl skirtingos kultūros integravimosi visuomenėje, kyla idėja, kad ukrainiečiai yra palankesni gyventojai Lenkijoje nei pabėgėliai, ji yra priimama ir naudojama sprendimų priėmimo bei politikos formavimo kontekste. Tiesa, svarbu atkreipti dėmesį ir į ryškių apibrėžimų nebuvimą. Lenkijos žiniasklaidoje žodžiai „migrantas“ ir „pabėgėlis“ buvo naudojami sinonimiškai, kalbant tiek apie atvykusius iš Afrikos ir Artimųjų Rytų, tiek iš Ukrainos¹⁰⁰. Šis naudojimas leido visuomenėje sulyginti šias dvi grupes statuso prasme, taip dar labiau išryškinant kultūrinį skirtumą ir ukrainiečių „panašumą“ į lenkus.

Pagrindinės politikos idėjos būtent pabrėžė palankumą pirmiausia migrantams turintiems lenkiškų šaknų ar ryšių su Lenkija, tuomet orientuojantis į migraciją iš rytų, ja pabrėžiant per reikalingą poreikį tolimesniam ekonominiam augimui ir darbo rinkos poreikiams¹⁰¹. Buvo priimti

⁹⁷ Konrad Pędziwiatr, *Islamophobia in Poland: National Report 2016*. (Enes Bayrakti & Farid Hafez, European Islamophobia Report 2016, Istanbul. SETA). 411-443.

⁹⁸ Makana Eyre ir Martin Goillandeau, „Poland’s Two-Faced Immigration Strategy.” *POLITICO*, 2019-06-06. Žiūrėta 2024-04-13, <https://www.politico.eu/article/poland-two-faced-immigration-strategy-ukraine-migrants/>.

⁹⁹ Troszyński ir El-Ghamari.

¹⁰⁰ Ten pat;

¹⁰¹ Anita Adamczyk, *Kryzys migracyjny w Europie a polska polityka imigracyjna*, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny”, 2017, nr 4, 313.

ir rimti institucijų restruktūrizavimo sprendimai, buvo įkurta atskira institucija, veikianti po Vidaus reikalų ministerija, skirta atvykėlių perkėlimui, prieš tai veikęs Migracijos politikos departamentas pakeistas į Migracijos analizės ir politikos departamentą, restruktūrizuotos atsakomybės už migrantus prisiimamos ribos. Taip pat, buvo priimti arba pakeisti daugybė įstatymų, kurie lietė imigraciją, pabėgėlius ar darbo rinkos pasiekiamumą. Tačiau čia taip pat buvo daromos specialios išlygos migrantams iš Ukrainos, netgi priimtas specialus įstatymas dėl pagalbos Ukrainos piliečiams, kilusiems iš Donbaso regiono¹⁰².

Čia verta atkreipti dėmesį ir į oficialią Lenkijos migracijos statistiką – 2015 m. naujų registracijų skaičius išaugo 27%, viso buvo skaičiuojami apie 14 tūkst. atvykusiųjų, 2016 m. pastebima, kad ukrainiečių migrantų skaičius išaugo 40%, sudarė 60% visų gautų leidimų gyventi ar dirbti (vertinant ne ES piliečius). Kitas kiek reikšmingesnes dalis sudarė Baltarusijos bei Tolimųjų Rytų piliečiai, tačiau pavienės grupės nesiekė net 4% migrantų¹⁰³. Taigi, pabėgėliai iš Artimųjų Rytų ar Afrikos reikšmingos statistinės dalies nesudarė. Panašios tendencijos matomos ir toliau – 2017 m. ukrainiečių skaičius augo dar 30%¹⁰⁴. 2018 m. Ukrainos piliečių Lenkijoje skaičius pasiekė beveik 180 tūkst., daugiau nei pusė jų kreipėsi dėl leidimo dirbti¹⁰⁵. 2019 m. ukrainiečių skaičius Lenkijoje išaugo dar 22 tūkst., taip pat didžioji dalis kreipėsi dėl būtent darbui skirtų vizų¹⁰⁶. Tolimesnis statistikos aptarimas nebūtų itin prasmingas iki 2022 m., kadangi 2020 m. prasidėjusi Covid-19 pandemija gerokai iškreipė ir migracijos perspektyvas. Siekiant stabdyti viruso plitimą buvo ribojamas mobilumas visoje Europoje. Remiantis skirtingais duomenimis skaičiuojama, kad 2019 m. Lenkijoje apsigyveno apie 2 milijonus ukrainiečių, dauguma gavusių ne darbo vizas atvyko dėl mokslo ar artimųjų lankymo priežasčių. Tuo tarpu, Eurostat duomenimis, 2015-2017 m. Ukrainos piliečiams buvo patenkinta tik 400 prieglobsčio prašymų, tiesa, svarbu pabrėžti ir tai, kad darbo vizas gauti yra kur kas lengviau¹⁰⁷. Taigi, vertinant statistiką matome, kad didžiausią dalį migrantų į Lenkiją 2014-2020 m. (iki Covid-19 pandemijos) laikotarpiu sudarė būtent ukrainiečiai migrantai, daugiausiai atvykę su darbo vizomis, o ne kaip karo pabėgėliai, kai tuo tarpu visos kitos tautybės sudarė gerokai

¹⁰² Joanna Leska-Ślęzak, *Ukrainian Immigration to Poland*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia Vol. VIII, 2023, Žiūrėta 2024-04-23, <https://orcid.org/0000-0003-3543-571X>.

¹⁰³ Katarzyna Siwak, „2016 - Urząd Do Spraw Cudzoziemców.” Urząd Do Spraw Cudzoziemców. gov.pl. 2017, Žiūrėta 2024-04-23. <https://www.gov.pl/web/udsc/raport-roczny-LP-2016>.

¹⁰⁴ Katarzyna Siwak, „2017 - Urząd Do Spraw Cudzoziemców.” Urząd Do Spraw Cudzoziemców. gov.pl. 2018, Žiūrėta 2024-04-23. <https://www.gov.pl/web/udsc/raport-roczny-LP-2017>.

¹⁰⁵ Katarzyna Siwak, „2018 - Urząd Do Spraw Cudzoziemców.” Urząd Do Spraw Cudzoziemców. gov.pl. 2019, Žiūrėta 2024-04-23. <https://www.gov.pl/web/udsc/raport-roczny-LP-2018>.

¹⁰⁶ International Migration Outlook 2021., n.d. www.oecd-ilibrary.org. Žiūrėta 2024-04-24. <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/77e8b1e1-en/index.html?itemId=/content/component/77e8b1e1-en>.

¹⁰⁷ Politico.

mažesnes statistines dalis. Tačiau, skaičiuojama, kad būtent Covid-19 pandemijos laikotarpiu, didelė dalis Lenkijoje gyvenusių ekonominių migrantų grįžo atgal į Ukrainą¹⁰⁸.

Apskritai pastebima, kad tuo metu Lenkija išduodavo daugiausiai vizų iš visų ES šalių, iš kurių dauguma keliavo ukrainiečiams. Buvo netgi minima, kad tai didžiausia istoriškai migracija Europoje iš vienos šalies į kitą. Nors Lenkijoje ukrainiečiai buvo sutinkami pozityviai ir reikšmingai prisidėjo darbo rinkoje. Ukrainoje Lenkijos retorika nebuvo sutikta teigiamai. Tuometinis Ukrainos Ambasadorius Lenkijoje pabrėžė, kad pagrindinis atvykusių iš Ukrainos tikslas buvo būtent darbo paieška ir didžioji jų dalis net nebūtų atitikę reikalavimų, taikomų prašantiems prieglobsčio¹⁰⁹. Tą iš esmės atliepia ir aptarta statistika. Tiesa, nuo 2018 m. Lenkijos politikai ėmė švelninti retoriką, kadangi vis didėjantį poreikį darbo rinkoje, ypač nekvalifikuotiems darbuotojams patenkinti galėjo tik imigrantai. Migracijos poreikį ilgalaikėje perspektyvoje išreiškė ir ministras pirmininkas Mateusz Morawiecki, ir ministras Jerzy Kwieciński¹¹⁰.

Konkrečiai apibrėžti lenkų požiūrį į migrantus iš Ukrainos sudėtinga. Ypač dėl reikšmingų pokyčių ekonomikoje prasidėjus Covid-19 pandemijai ir plataus masto karui. Todėl yra remiamasi į 2018 metų t.y. dviejų metų iki pandemijos duomenimis, kai migrantai jau yra stabiliai įsitvirtinę Lenkijos visuomenėje. Iš esmės, lenkų akyse ukrainiečių imigracija išliko pozityviu reiškiniu. 2018 m. duomenimis 91% lenkų vertino ukrainiečius pozityviai arba neutraliai. Nepaisant to yra fiksuota keletas incidentų, kuriuose itin nacionalistinės pažiūros buvo transliuojamos ukrainiečių atžvilgiu, visgi, tai yra reikšminga mažuma lyginant su požiūriu į migrantus iš Artimųjų Rytų ar Afrikos. Pagrindinės to priežastys matomos kelios – Lenkijoje Ukraina yra matoma kaip giminiška ir kultūriškai artima šalis ir stabili ekonominių migrantų progresija leido jiems gan gerai įsitvirtinti šalyje, perimant daugiausiai nekvalifikuotus darbus, kuriems išpildyti buvo ėmę trūkti pajėgumų. Taip pat, medijoje buvo gausu ukrainiečių lyginimo su emigravusiais Lenkijos piliečiais, kurie sparčiai keliavo į Jungtinę Karalystę, Olandiją ir kitas šalis būtent motyvuoti darbo paieškos. Iš kitos pusės, darbo rinkoje buvo pastebimi šiek tiek negatyvesnės tendencijos – tik 42% matė kolegas ukrainiečius teigiamai, o net 89% lenkų tikėjo galintys prarasti darbo vietą atvykėliams¹¹¹.

Kita migrantų krizė Lenkiją palietė iš Baltarusijos pusės. Per 2021 m. metus, Lenkijos pasienio ruožus bandė kirsti 40 tūkst. migrantų, atvykusių iš Vidurio Rytų ir Afrikos. Lenkijos vyriausybė ėmė taikyti migrantų atstūmimo metodą, kai migrantai buvo atstumiami nuo pasienio į

¹⁰⁸ Leska-Ślęzak, 159.

¹⁰⁹ Ten pat.

¹¹⁰ Ten pat.

¹¹¹ Marcin Wrona. *Ukrainians on the Polish Labour Market*. European Migration Network, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, 2019, 15-23 .

tarp dviejų šalių esančią pereinamąją teritoriją. Šis sprendimas susilaukė nemažai kritikos iš Europos Sąjungos institucijų ir Frontex¹¹². Tačiau šis atstūmimas buvo matomas kaip atsakas hibridinei atakai iš Baltarusijos, kuria Rusijos ir Baltarusijos jėgos siekė mažinti NATO šalių, ypač Lenkijos ir Lietuvos stabilumą, migrantus pabrėžiamai vadint „nelegaliais migrantais“, nepaisant gautų prieglobsčio prašymų. Tokia politika buvo palaikoma ir visuomenės¹¹³. Tačiau ši migracijos krizė tapo svariu argumentu 2023 m. rinkimuose¹¹⁴.

Tiesa, ukrainiečių situacija Lenkijoje reikšmingai pasikeitė 2022 m. vasarį, Rusijai pradėjus karą Ukrainoje. Prasidėję kariniai veiksmai sukūrė rimtą humanitarinę problemą, kurios epicentre buvo Lenkijos ir Ukrainos bendradarbiavimas, ypač Lenkijos pasienyje. Staiga per sieną ėmė plūsti nuo karo bėgantys ukrainiečiai, kurių didžioji dauguma (virš 60%¹¹⁵) buvo moterys ir vaikai. Skaičiuojama, kad nuo karo pradžios Lenkijos sieną kirto 19,6 milijonai karo pabėgėlių¹¹⁶. Tai neabejotinai sukėlė rimtus iššūkius ir Lenkijoje. Buvo priimtos ir papildomi įstatyminiai aktai, skirti užtikrinti laikiną ukrainiečių apsaugą Lenkijoje. Jiems buvo skirta sveikatos apsauga, socialinės garantijos, išmokos ir kita visokeriopa pagalba iš valstybės bei gyventojų¹¹⁷. Lenkijos visuomenė ir žiniasklaida išliko pozityvios ukrainiečių atžvilgiu. Žiniasklaidoje ukrainiečiai buvo apibūdinami su pagarba dėl jų atvykimo į Lenkiją priešasčių¹¹⁸. Lenkijos visuomenės nuomonė apie ukrainiečius nuo pat 2015 m. išliko stabili – 2015-2019 m. laikotarpiu apie 50% lenkų pozityviai vertino ukrainiečių priėmimą, o nuo Rusijos pradėto karo teigiamai vertino net 90%. Tiesa, nuo 2022 m. sumažėjęs, bet 2023 m. spalį išliko virš 50% palaikymas¹¹⁹.

2023 m. rinkimuose migracijos klausimas išliko vienu iš pagrindinių, ypač remiantis į neseniai įvykusią krizę pasienyje. Kartu su spalio mėnesio rinkimais, buvo rengiamas ir nacionalinis referendumas, kurio metu buvo siekiama įtvirtinti Lenkijos vyriausybės veiksmus pasienyje. Net ir patys formuluojami klausimai apibrėžė pasienyje esančius žmones kaip „nelegalius migrantus“,

¹¹²Shaun Walker, „Beatings, Dog Bites, and Barbed Wire: Life and Death on the Poland-Belarus Border.“ *The Guardian*, 2023-10-02, sec. World news, Žiūrėta 2024-04-29 <https://www.theguardian.com/world/2023/oct/02/beatings-dog-bites-and-barbed-wire-life-and-death-on-the-poland-belarus-border>.

¹¹³ gov.pl. „A Hybrid Attack on Poland.“ *Special Services*. gov.pl. 2022-08-09. Žiūrėta 2024-04-29, <https://www.gov.pl/web/special-services/a-hybrid-attack-on-poland>.

¹¹⁴ Walker.

¹¹⁵ Leska-Ślęzak, 157.

¹¹⁶ Adriana Sas, „Ukrainian Refugees in Poland 2022.“ *Statista*. 2023-11-13, Žiūrėta 2024-04-28. <https://www.statista.com/statistics/1293564/ukrainian-refugees-in-poland/>.

¹¹⁷ Leska-Ślęzak, 159.

¹¹⁸Natalia Zawadzka-Paluckta, *Ukrainian Refugees in Polish Press*. *Discourse & Communication* 17 (1): 175048132211116, 2022. <https://doi.org/10.1177/17504813221111636>.

¹¹⁹ Adriana Sas, „Opinion on the refugee reception from Ukraine to Poland 2015-2023“, *Statista*, 2023-12-04, Žiūrėta 2024-05-01, <https://www.statista.com/statistics/1298360/opinion-on-the-refugee-reception-from-ukraine-to-poland/>.

taikoma tiesiogiai būtent sieną tarp Lenkijos ir Baltarusijos kirtusiems migrantams¹²⁰. Taigi, migracijos temos išliko aktualios visu 2015-2023 m. laikotarpiu. Migrantai iš musulmoniškų šalių buvo sutinkami priešišškai tiek valdančiosios partijos, tiek Lenkijos visuomenės, tuo tarpu atvykę ukrainiečiai buvo matomi kaip kultūriškai artimi ir galintys padėti spręsti vidaus demografinės problemas bei sudaryti svarų argumentą kitų migrantų nepriėmimui.

Migracijos klausimu idėjos naudojamos kaip „žemėlapis“. Ukrainos piliečių kultūrinis ir socialinis panašumas į lenkus, bei pozityvus visuomenės nusiteikimas jų atžvilgiu tampa migracijos politikos formavimo pagrindu. Apibendrinant, nors buvo plačiai skelbiama, kad migrantai yra prilyginami karo pabėgėliams iš Donbaso regiono, tai buvo naudojama kaip politinis įrankis skirtas atliepti visuomenės nuotaikas ir nepriimti pagal ES kvotas priskirtų migrantų iš Artimųjų Rytų ir Afrikos. Krizės eskalavimas ir iškėlimas į politinį lauką atitinka Moffitt aprašomą krizių naudojimo populizme metodą.

5.3 Ukrainietišku grūdų tranzitas per Lenkiją

Kitas svarbus Lenkijos ir Ukrainos nesutarimo objektas – ukrainietišku grūdų importas ir tranzitas. Nagrinėjant šią temą keliama hipotezė – sprendimai Ukrainos grūdų atžvilgiu Lenkijoje 2023 m. buvo motyvuoti tarptautinio grūdų tiekimo užtikrinimu.

Rusijai pradėjus plataus masto invaziją Ukrainoje rimta problema tapo grūdų eksporto klausimas. Rusijos kariniams laivams užblokavus pagrindinius eksporto uostus Juodojoje jūroje, vienas pagrindinių Ukrainos tiekiamų produktų tapo sunkiai paskirstomas. Ukraina yra svarbi tiekėja pasaulinėje agrokultūros rinkoje, jos pagrindiniai eksportuojami produktai – kukurūzai, grūdai, saulėgrąžos ir jų aliejus, kurių pagrindinė tiekėja pasaulyje yra būtent Ukraina¹²¹. Tuo tarpu vertinant grūdų rinką, Ukraina taip pat vaidina svarbią rolę pasaulyje, daugiausiai teikiančių jas į besivystančias šalis. Skaičiuojama, kad 2022-2023 m. laikotarpiu vien grūdų gamyba sumažėjo 29%, o tai itin reikšmingas pokytis ir taip nuo 2020 m. reikšmingai išaugusioms maisto kainoms ir javų paklausai. Iki pilno masto karo 90% produkcijos buvo gabenama būtent per Juodosios jūros uostus. Prasidėjus kariniams veiksmais šios galimybės visiškai nebeliko. 2022 m. gegužę ES nustatė saugius sausumos maršrutus, kuriais pradėti gabenti grūdai, o liepą, remiantis Jungtinių Tautų ir Turkijos tarpininkavimu buvo pasiektas susitarimas saugiam gabenimui per Juodąją jūrą. Apie 90% taip

¹²⁰ Lydia Gall, „Polish Government Ups Anti-Migrant Rhetoric ahead of Elections | Human Rights Watch.“ Human Rights Watch. hrw.com. 2023-10-06, Žiūrėta 2024-04-29. <https://www.hrw.org/news/2023/10/06/polish-government-ups-anti-migrant-rhetoric-ahead-elections>.

¹²¹ World Bank. „Ukraine Trade Summary 2021“ Wits.worldbank.org. 2021. <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/UKR/Year/LTST/Summarytext>.

transportuojamos produkcijos pasiekė besivystančias šalis, kurių rinkos stipriai remiasi į importą iš Ukrainos. Tačiau po metų Rusija pasitraukė iš susitarimo, palikdami nepatikimą ir nestabilią maisto produktų tiekimą, ypač į besivystančias pasaulio šalis¹²². Taigi, būtent sausumos keliai tapo pagrindiniu maisto žaliavų tiekimo objektu, didžiajai daliai grūdų keliaujant per ES valstybes, ypač Lenkiją. Svarbu paminėti ir tai, kad Europos Komisijos Žemės ūkio komisaro pareigas tuo metu ėjo būtent Lenkijos deleguotas Janusz Waszczykowski, kas taip pat turėjo būti persvara ES.

Nepaisant solidarumo su Ukraina, grūdų tranzitas tapo vienu esminių nesutarimų objektų tarp Lenkijos ir Ukrainos. Tai ypač palietė ūkininkus Lenkijoje, kurių gaminamai žemės ūkio produkcijai atsirado rimtas konkurentas. Skaičiuojama, kad iš 4,1 milijonų tonų grūdų, kurie kirto Lenkijos sieną, virš 80% liko šalies teritorijoje, kadangi Ukrainos tiekėjams parduoti vietoje buvo racionalesnis sprendimas. Todėl 2022 m. viduryje, Europos Komisija laikinai sustabdė grūdų pardavimus vidaus rinkose, leisdamas tik tranzitinį eismą¹²³. Kitas reikšmingas lūžis Ukrainos grūdų temoje įvyko jau 2023 m. kai EK nuėmė nustatytus ribojimus.

Tiesa, Lenkijos ūkininkų bendruomenėse įtampa išliko visus metus. Dar 2022-ųjų pabaigoje, Vyriausybė pasiūlė įvairių lengvatų ūkininkams, nutaikytų labiau į smulkiuosius ūkininkus. Tačiau iškart susidūrė su kritika, kad tai tiesiogiai į rudenį vykšančius rinkimus orientuota veikla, siekianti nupirkti jų palankumą, o ne užtikrinti stabilų ekonomikos vystymąsi¹²⁴. Tai ryškus naratyvas, kuris ryškiai pradėjo skliti liberalesnėje, vyriausybę kritikuojančioje medijoje – į pagalbą ūkininkams orientuoti veiksmai tapo įrankiu PiS trečios kadencijos perrinkimo rinkimų kampanijoje. Taigi, iškelta hipotezė nepasitvirtino, kadangi priimami sprendimai buvo orientuoti į vidaus rinkos problemų valdymą.

Grūdų tranzitas esminiu klausimu Lenkijos žiniasklaidoje tapo 2022 m. gegužę, Jungtinių Tautų ekspertams pradėjus garsiai kalbėti apie gresiančią maisto produktų krizę, galinčią sukelti net ir badą. JT generalinis sekretorius perspėjo, kad „susidariusi „problema“ gali dešimtis milijonų žmonių privesti prie maisto trūkumo“¹²⁵. Tiesa, pagrindinis fokusas buvo orientuotas į

¹²² Europos Vadovų Taryba. „Kaip Rusijos Invazija į Ukrainą Dar Labiau Pagilino Pasaulinę Maisto Krizę?“ Consilium.europa.eu, Europos Vadovų Taryba. January 24, 2024-01-24. Žiūrėta 2024-04-30 <https://www.consilium.europa.eu/lt/infographics/how-the-russian-invasion-of-ukraine-has-further-aggravated-the-global-food-crisis/>.

¹²³ BBC, „Why Does the World Need Grain to Be Shipped from Ukraine?“ BBC News, 2024-04-02, sec. World. Žiūrėta 2024-04-30, <https://www.bbc.com/news/world-61759692>.

¹²⁴ Krystyna Naszkowska „Czy Wies Weźmie Pieniądze Od Władzy? Weźmie. Zagłosuje Na PiS? Nic Pewnego.“ Wyborcza.pl. 2022-12-21. Žiūrėta 2024-04-30. <https://wyborcza.pl/magazyn/7,124059,29285818,czy-wies-wezmie-pieniadze-od-wladzy-wezmie-zaglosuje-na-pis.html>.

¹²⁵ Martin Farrer, „Ukraine War Has Stoked Global Food Crisis That Could Last Years, Says UN.“ The Guardian. 2022-05-19. Žiūrėta 2024-04-30, <https://www.theguardian.com/world/2022/may/19/ukraine-war-has-stoked-global-food-crisis-that-could-last-years-says-un>.

bendro susitarimo paiešką su Rusija, akcentuojant ir bendrai po Covid-19 pandemijos pakilusias maisto kainas¹²⁶. Pavyzdžiui, per kiek daugiau nei metų laikotarpį tai išliko aktualia tema Lenkijos žiniasklaidoje, „Gazeta Wyborcza“ jai skyrė 48 publikacijas (skaičiuojama iki 2023 m. vykusių rinkimų). Tuo tarpu „wPolityce“ – 67, o „Rzeczpospolita“ net 104 straipsnius šia tema.

Viena pagrindinių to motyvuojančių veiksnių tapo Lenkijos ūkininkų protestai. PiS daugiausiai paramos turėjo būtent iš konservatyvių, nacionalistinių, ne didmiesčiuose gyvenančių gyventojų grupių¹²⁷. Virš 90% ne miestuose gyvenančių rinkėjų palaikė PiS remiamą Prezidentą Andrzejų Dudą¹²⁸. Įtampos pradėjo augti būtent 2022 m. liepos mėnesį. Nors dauguma Lenkijos ūkininkų dar tik ruošėsi derliaus pardavimui, buvo matomos mažėjančios vietinio pardavimo kainos, ypač smulkiesiems ūkininkams. Tiesa, būtent tuo metu karas Ukrainoje pakėlė ir logistikos kainas bei apsunkino grandines. Tai ėmė kelti nepasitenkinimą, o pasiektas Juodosios jūros susitarimas neteikė tiek garantijų, kadangi buvo neabejojama, kad poreikis tranzitui per Lenkiją išliks¹²⁹. Tačiau renkantis kritikos argumentus buvo itin stengiamasi neadresuoti to Ukrainai. Taip pat, svarbu atkreipti dėmesį, kad 2022 m. liepą dauguma realių duomenų buvo spekuliaciniai – tuo metu Ukrainos grūdų kiekis nebuvo toks didelis lyginant su Lenkijos pardavimais, o Žemės ūkio ministras Henrykas Kowalsczykas pabrėžė, kad yra daug neteisingos informacijos, sukeliančios informacinį chaosą, kuris palankus būtent Rusijai keliant nepasitikėjimą ir įtampą tarp Lenkijos ir Ukrainos. Bet daugiausiai kritikos ir kaltinimų iš ūkininkų visgi buvo adresuojama net ne valdančiajai partijai, o ES. Buvo pasigendama gerai valdomos sistemos, kuri leistų užtikrinti, kad iš tiesų grūdai yra gabenami tik tranzitu į trečiąsias šalis, o ne greičiau ir pigiau parduodami ES vidaus rinkose¹³⁰. Tiesa, į spaudimą ES sureagavo dar gegužę ir priėmė sprendimą laikinai leisti tik tranzitu vykstančius grūdus. Taigi, pagrindinė idėja, kuri buvo ryškiausiai matoma visuomenėje – būtinumas stabdyti grūdų importą į Lenkiją, kadangi susikaupę grūdai mažina lenkiškų grūdų paklausą ir vertę.

Įtampa buvo jaučiama ir iš prieš tai Vyriausybę palaikiusių ūkininkų. Kovą vykusoje parodoje Žemės ūkio ministrą teko evakuoti, kai dėl kilusio nepasitenkinimo ministras buvo

¹²⁶ Marta Urzędowska, „ONZ: Przez Wojnę W Ukrainie Światu Grozą Lata Głodu.“ Gazeta Wyborcza. 2022-05-19, Žiūrėta 2024-04-30, <https://wyborcza.pl/7,75399,28471512,onz-przez-wojne-w-ukrainie-swiatu-groza-lata-glodu.html>.

¹²⁷ Alex Duval Smith „Poland Lurches to Right with Election of Law and Justice Party.“ The Guardian. 2015-10-26. Žiūrėta 2024-04-30 <https://www.theguardian.com/world/2015/oct/25/poland-lurches-to-right-with-election-of-law-and-justice-party>.

¹²⁸ Jo Harper „Polish Farmers Irate over Ukrainian Grain.“ Dw.com. 2022-07-29. Žiūrėta 2024-04-30 <https://www.dw.com/en/grains-of-truth-polish-farmers-irate-over-ukrainian-imports/a-62629948>.

¹²⁹ Hubert Orzechowski, „Zboże Nie Potaniało. Ceny Nadal Horrendalnie Wysokie, a Rolnicy I Tak Nie Są W Stanie Zarobić.“ Wyborcza.pl. 2022-07-25, Žiūrėta 2024-04-30. <https://wyborcza.biz/biznes/7,177151,28723172,zboze-nie-potaniało-ceny-nadal-horrendalnie-wysokie-a-rolnicy.html>.

¹³⁰ Harper.

nušvilptas, kilo apstumdymas ir turėjo įsikišti policija¹³¹. Pradėta rimtai kalbėti apie ministro atleidimą, dėl to ypač ryškiai pasisakė Lenkijos liaudies partija (lenk. Polskie Stronnictwo Ludowe, toliau PSL). Vėliau ministrui ir eurokomisarui Wojciechowskiui susitikus su ūkininkais Jasionkos mieste vykusiame Žemės ūkio forume, pagrindiniai argumentai išliko tokie patys – Lenkijos rinka užpildyta ukrainietiškais grūdais, todėl vietinių parduodama produkcijos vertė krito per pusę. Kritikos sulaukė ir teikiama finansinė parama – ji nebuvo matoma kaip prasminga, labiau kaip kompensacija, kai tikrasis siekis buvo gebėti parduoti savo produkciją laisvoje rinkoje. Ryškus argumentas buvo ir nesugebėjimas sukontroliuoti rinkos. Diskusijos metu į ministrą net buvo paleistas kiaušinis, kas tikrai įrodo temos jautrumą. Tačiau, visuomet buvo pabrėžiama, kad Ukraina nėra pagrindinė situacijos kaltininkė, o kaip tinkamos alternatyvos matomos galimybės griežtesnei kontrolei pasienio punktuose, grūdų testavimui, siekiant užtikrinti jų kokybę¹³².

Buvo suburta krizės valdymo komanda, o ministras buvo atleistas balandžio pradžioje. Paties jo teigimu, kadangi jau pateikė visus siūlymus EK dėl problemos sprendimo variantų. Dar kovą vyriausybė EK pateikė 11 pasiūlymų dėl krizės sprendimo, prašydami atkurti tarifus bei griežtinti ukrainietišku grūdų patekimą į Lenkiją¹³³. Tiesa, realesnė to priežastis tai Vyriausybės siekis taip deeskaluoti susidariusias įtampas Žemės ūkio sektoriuje. Susidariusi padėtis ir artėjantys rinkimai buvo palankūs pagrindiniams PiS oponentams – buvusiam premjeru Donaldui Tuskui ir jo vedamai „Piliečių platformai“ (lenk. Platforma Obywatelska, toliau PO). Jis aktyviai vykdė susitikimus su ūkininkais, akcentuodamas valdančiosios partijos neveiksnumą ir nesugebėjimą susitvarkyti su per sieną keliaujančiais grūdais. Liberalioje žiniasklaidoje buvo aprašomi jo susitikimai, net cituojami ūkininkai, teigiantys „Visada balsavau už PIS ir jais tikėjai. Štai mano aklo tikėjimo rezultatas <...>.“¹³⁴ Taip pat, judėjimo vienu pagrindinių kandidatų tapo Michał Kozłowski, aktyvus Vyriausybės grūdų politikos kritikas, kuris susilaukė tiek liberalių, tiek konservatyvių medijų dėmesio nuo pat 2022 m. vasaros. Tuo tarpu PIS vyriausybė deklaravo „neturinti sau dėl ko prieštarauti“, o opozicijos žiniasklaidos priemonės rado ryšius tarp PIS, Premjero ir grūdus

¹³¹ Katarzyna Rogowska, „‘Wyrzucono Nas Jak Stare Buty’. Rolnicy Nie Odpuszczą Min. Kowalczykowi. Będzie Dymisja?“ TOK FM. 2023-03-21. <https://www.tokfm.pl/Tokfm/7,103090,29577718,henryk-kowalczyk-wygzwdany-w-kielcach-bedzie-dymisja-rolnikow.html>.

¹³² Anna Gmiterek-Zabłocka, „‘Śmieszny Pan Jest’. Rolnicy Wykrzyczeli Ministrowi, Że Kłamie. ‘Nie Chcemy Takiej Pomocy.’“ TOK.FM. 2023-03-22. Žiūrėta 2024-04-30. <https://www.tokfm.pl/Tokfm/7,189660,29587559,jasionka-pod-rzeszowem-na-forum-rolniczym-pojawili-sie-rolnicy.html>

¹³³ Aneta Oksiuta, Adrian Reszczyński. „Minister Rolnictwa Henryk Kowalczyk Podał Się Do Dymisji. Jaki Jest Powód?“ gazetaprawna.pl, 2023-04-05, Žiūrėta 2024-04-30. <https://www.gazetaprawna.pl/Wiadomosci/Kraj/Artykuly/8694805,Kowalczyk-Rezygnacja-z-Funkcji-Ministra-Rolnictwa-i-Rozwoju-Wsi.html>.

¹³⁴ Piotr Kozłowski, „Rolnicy Do Tuska: Nie Chcemy Uczestniczyć W Bratobójczej Wojnie Z Ukrainą O Cenę Zboża.“ Wyborcza.pl. 2023-04-18, Žiūrėta 2024-04-30. <https://lublin.wyborcza.pl/lublin/7,48724,29673031,tusk-spotkal-sie-z-rolnikami-pod-zamosciem-wysluchal-wiele.html>.

importuojančių įmonių, viena tokių „Cedrob“, su kurios vadovu Morawieckis žiniasklaidos priemonių duomenimis palaikė labai artimus santykius¹³⁵.

Šiuo laikotarpiu buvo gausu ir medijų spekuliacijos apie Ukrainos grūdų kokybę. Žiniasklaidoje buvo gausu informacijos, kad parduodami ukrainietiški grūdai nėra tinkami vartojimui, o tik gamybai, taip pat, kad juose randama ES draudžiamų medžiagų. Tai buvo dar viena motyvacija priimti ukrainietišku grūdų supirkimo draudimo sprendimus. Tačiau tarptautinėje žiniasklaidoje atkreipiamas dėmesys, kad tranzitinės šalys, tarp jų ir Lenkija taip pat uždirbo iš keliaujančių grūdų, todėl priežastys kur kas labiau politinės¹³⁶. Lenkijos premjeras X platformoje (tuo metu – Twitter) paskelbė, kad valdantieji niekuomet nepalieka Lenkijos ūkininkų be pagalbos¹³⁷. Tokį sprendimą labai kritikavo pati Ukraina, Žemės ūkio ministras pabrėžė, kad tokie „drastiški sprendimai“ nepadės išspręsti grūdų tranzito problemos.¹³⁸ Tiesa, vienintelė Ukrainos palaikoma alternatyva buvo leisti grūdų importą, jo neribojant.

Per metus, nuo Juodosios jūros susitarimo pasirašymo, virš 1000 krovinių laivų saugiai įvykdė grūdų ir kitų eksporto prekių transportavimą¹³⁹. Tačiau liepos viduryje Rusija pasitraukė iš iniciatyvos vėl užblokuodama eksportą Juodąja jūra, taip pat pradėjo ir antskrydžius prieš Ukrainos uostus. Tai dar labiau pablogino ūkininkų padėtį Lenkijoje, kadangi sausumos keliai tapo dar svarbesni. ES įvesti importo apribojimai buvo periodiškai pratęsimi iki 2023 m. rugsėjo, kai jų buvo atsisakyta deklaruojant, kad problema išspręsta, tačiau tuomet Lenkija (taip pat ir Vengrija bei Slovakija) paskelbė savo ribojimus. Šio tyrimo rėmuose nėra nagrinėjami Vengrijos ir Slovakijos atvejai. Ribojimai įvesti iki rinkimų Lenkijoje likus mėnesiui, tačiau sunku tvirtai apibrėžti ar tai yra rinkiminės kampanijos dalis, apie tokio veiksmo galimybes buvo kalbama jau keletą mėnesių prieš, tai buvo tęstinės politikos sprendimas. Ukraina tokio sprendimo galimybes kritikavo nuo pat ribojimų balandį. Ukrainos Prezidentas Volodymyras Zelenskis teigė, kad bet kokie vienašaliai ribojimai tiesiogiai padeda Rusijai. Tuo tarpu Duda pabrėžė Lenkijos kaip strateginės partnerės Ukrainai, tiek finansinės ir karinės paramos, tiek kaip tranzito valstybės, svarbą. Tuo pačiu metu Ukraina kreipėsi į

¹³⁵Justyna Dobrosz-Oracz, „Rząd Nie Ma Sobie Nic Do Zarzucenia“. Wiceminister Rolnictwa O Kryzysie Zbożowym.“ Wyborcza.pl. 2023-04-13. Žiūrėta 2024-04-30. <https://wyborcza.pl/7,82983,29659471,rzad-nie-ma-sobie-niczego-do-zarzucenia-wiceminister-rolnictwa.html>.

¹³⁶ Oleksandr Kraiev. „New Frontiers for Ukrainian Grain.“ Wwww.ips-Journal.eu. IPS Journal. 2023-04-28. Žiūrėta 2024-04-30 <https://www.ips-journal.eu/topics/economy-and-ecology/new-frontiers-for-ukrainian-grain-6671/>.

¹³⁷ Mateusz Morawiecki (@MorawieckiM), „Nigdy nie zostawimy rolników bez pomocy. Dlatego mamy konkrety #dlaPolskiejWsi<...>“ Twitter įrašas, 2023 m. balandžio 15d., <https://twitter.com/MorawieckiM/status/1647280998323826688?s=20>

¹³⁸Bartosz Brzezinski „Ukraine Criticizes Poland’s Move to Block Farm Products; Hungary Joins Ban.“ POLITICO. 2023-04-15, Žiūrėta 2024-04-30. <https://www.politico.eu/article/ukraine-criticizes-polands-move-to-ban-all-its-agricultural-products/>.

¹³⁹ EVT duomenimis.

Pasaulio prekybos organizaciją su ieškiniu prieš Lenkiją, Vengriją ir Slovakiją¹⁴⁰. Toks Prezidento atsakymas suponuoja, kad Lenkijos vyriausybė įvertino savo strateginės partnerystės svarbą Ukrainai kaip užtektinai reikšmingą, kad pastaroji negalėtų rizikuoti to pradimu dėl trumpalaikės problemos, kurios sprendimas buvo palankus jų esminei rinkėjų grupei – ūkio sektoriuje dirbantiems.

Valdančiosios partijos politikai taip pat nevengė ir grasinimų atsisakyti paramos, Ukrainos narystės ES blokavimo ir kitų griežtų pasisakymų. Tokie vyriausybės veiksmai sulaukė ir gausios kritikos iš opozicijos ir žiniasklaidos. „PiS griaua vienintelę diplomatinę savo vyriausybės pergalę ir atkuria Lenkijos ir Ukrainos santykiu į senas vėžes“ rašė Bartoszas T. Wielinski¹⁴¹. Tai buvo populiarus naratyvas opozicinėje žiniasklaidoje. Tuo tarpu vyriausybei palankesniuose portaluose buvo daugiau akcentuojama kiek Ukrainai svarbi partnerystė su Lenkija ir džiaugiamasi, kiek daug naudos davė valdančiųjų įvesti supirkimo draudimai.

Tačiau svarbu paminėti ir tai, kad Lenkijoje praėjus rinkimams ir Tusko vedamai PO suformavus koaliciją ukrainietišku grūdų problemos nesibaigė. Nepaisant žadėto progreso ir siekio grįžti prie bendros ES politikos tranzito klausimų, dėl besitęsiančių ūkininkų protestų suvaržymai išliko. Lenkijos ūkininkai blokavo pasienio punktus, išpylė Ukrainos grūdus, o nauja vyriausybė sulaukė spaudimo iš ES nutraukti ribojimus¹⁴².

Grūdų importo klausimu visuomenės idėjos tampa „centru ir klijais“, kadangi siekiama atliepti savo esminės rinkėjų grupės lūkesčius ir ignoruoja potencialias alternatyvas. Kadangi tikslinė grupė mato importo draudimą kaip pagrindinę priemonę, tai yra pagrindinė politikos kryptis, kurią pasirenka PiS politikai.

Nagrinėjant visuomenės diskursą galima matyti, kad visuomenės idėjas yra siekiama atliepti ir pritaikyti grūdų iš Ukrainos importo strategijoje, taip pat, matomi ir galimi alternatyvūs motyvai – tiek finansinė nauda, tiek rinkėjų palankumo užtikrinimas. Tačiau ypač įvertinant naujai išrinktos valdžios veiksmus, negalima visiškai paneigti, kad tai nebuvo strategiškai teisingas sprendimas siekiant apsaugoti vidaus rinką. Šiuo klausimu labai svarbų vaidmenį vaidina ir politikų siekiamas formuoti įvaizdis. PiS siekia įrodyti savo pagrindinei rinkėjų grupei situacijos ir krizės

¹⁴⁰ Emma Dodd ir Caitlin Welsh. „Fracturing Solidarity: The Grain Trade Dispute between Ukraine and the European Union“. Csis.org, 2024 vasaris. Žiūrėta 2024-04-30 <https://www.csis.org/analysis/fracturing-solidarity-grain-trade-dispute-between-ukraine-and-european-union>.

¹⁴¹ Bartoszas T. Wielinski, „W kampanii PiS nie cofa się przed niczym. Poświęci nawet relacje z Ukrainą“, wyborcza.pl, 2023-09-20, Žiūrėta 2024-04-30. <https://wyborcza.pl/7,75398,30210974,w-kampanii-pis-nie-cofa-sie-przed-niczym-poswieci-nawet-relacje.html>

¹⁴² Dodd, Welsh.

kontrolę, todėl imamasi griežtų veiksmų, kurie yra labai deklaratyvūs - viešai pareiškiami apie stabdomą importą. Tai atitinka populizmui būdingą retoriką.

5.4 Lenkijos parama Ukrainai

Aptartų ryškių Ukrainos ir Lenkijos dvišalių santykių nesutarimo taškų analizė leidžia analizuoti ir kaip tai paveikė bendrą Lenkijos paramą Ukrainai. Keliama hipotezė – Lenkijos skiriama parama Ukrainai išliko pastovi ir stabili.

Remiantis ES, paramą galima skirstyti į kelis esminius aspektus:

- Ekonominė pagalba
- Humanitarinė pagalba
- Civilinės saugos pagalba
- Parama Ukrainos ginkluotosioms pajėgoms
- Pabėgėlių priėmimas
- Karo nusikaltimų tyrimas ir baudžiamasis persekiojimas už juos
- Vaikų apsauga
- Taika, atsigavimas ir atstatymas¹⁴³

Taip pat apžvelgiama ir politinė parama.

2014-2021 m. laikotarpiu daugiausiai paramos buvo skiriama per ES institucijas, koncentruojantis į finansinę ir humanitarinę paramą. Pagrindinis dėmesys visuomet buvo skiriamas būtent Rytų Europos kaimynėms (tačiau struktūrinė parama keliavo ir į kitas besivystančias šalis)¹⁴⁴. Lenkijos vyriausybės puslapyje rašoma, kad parama Ukrainai išlieka prioritetu nuo 2005 m., buvo nuolat skiriamas finansavimas įvairiems projektams, kurie orientuoti į decentralizaciją, kovą prieš korupciją, šalies vystymąsi ir išsilavinimą. Specialus dėmesys buvo skiriamas atvykusiems pabėgėliams iš Rytų Ukrainos ir pačiam regionui¹⁴⁵. OECD analizėje pabrėžiama, kad nuo karinių

¹⁴³ EVT, EST, „ES atsakas į Rusijos agresijos karą prieš Ukrainą“, Europos Vadovų Taryba, Europos Sąjungos Taryba, 2024-04-05, Žiūrėta 2024-05-01, <https://www.consilium.europa.eu/lt/policies/eu-response-ukraine-invasion/eu-solidarity-ukraine/#economic>.

¹⁴⁴ OECD, „Poland“, in Development Co-operation Profiles, OECD Publishing, Paris, 2023. Žiūrėta 2024-05-01 <https://doi.org/10.1787/e3ce3d47-en>.

¹⁴⁵ Lenkijos vyriausybė, „Ukraine - Polish Aid - Gov.pl Website.“ Polish Aid, gov.pl. Žiūrėta 2024-05-03. <https://www.gov.pl/web/polishaid/ukraine>.

veiksmų Ukrainos rytuose pradžios Lenkijos parama įvairiuose sektoriuose augo, buvo atsižvelgiama ir į konkrečios pagalbos prašymus gaunamus tiesiogiai iš Ukrainos Premjero¹⁴⁶.

2016 m. Lenkija daug dėmesio skyrė demokratijos institucijų stiprinimui ir švietimui, pabrėždami, kad būtent švietimo sistemos reformos yra esminės demokratijai. Tai strategiškai numatyti veiksmai, ilgalaikės programos, stipendijos ir švietimo programų atnaujinimai bei sulyginimai su ES standartais. Taip pat buvo finansuota dviejų metų trukmės investicijų pritraukimo programa, specialūs integracijos ir paramos centrai dėl karo relokuotiems Ukrainos gyventojams¹⁴⁷. Ši tęstinė politika buvo vykdoma lygiagrečiai vykstančių nesutarimų dėl istorinės atminties įamžinimo ir Lenkijai priėmus sprendimą dėl genocido ir migracijos krizės akivaizdoje. Dėmesio skyrimas migracijai Ukrainos viduje ir jos įtvirtinimui atitinka politiką migracijos atžvilgiu – nors deklaruojama Ukrainos pabėgėlių priėmimas Lenkijoje, resursai skiriami ir pagalbai šalies viduje. Tai parodo, kad vienas iš siekių buvo užtikrinti pabėgėlių persikėlimą Ukrainos viduje, o garsi retorika apie priimamus pabėgėlius buvo daugiau nukreipta į ES.

2017 m. buvo tęsiami pradėti projektai Ukrainoje, taip pat dirbama siekiant išvystyti krizių valdymo sistemas kartu su Ukraina. Įvairiems vystymosi projektams buvo skirta virš 53 milijonų eurų. Ukraina išliko svarbiausiu prioritetu Lenkijos paramos politikoje¹⁴⁸. 2018 m. skiriama paramos suma išaugo iki 55 milijonų, daug dėmesio skiriama karo paveiktiems gyventojams, tačiau didžiausios paramos sumos ir toliau buvo skiriamos švietimo sektoriui¹⁴⁹. 2019 m. metais paramos tiekimas išliko stabilus, tuo tarpu 2020 m. – 2021 m. laikotarpiu dalis paramos buvo skiriama sveikatos apsaugos sistemai ir atsakui į Covid-19 pandemiją, daugiau nei pusė milijono eurų paramos buvo skirta būtent pandemijos valdymui¹⁵⁰, taip pat 2021 m. paaukota vakcinų nuo Covid-19¹⁵¹. Svarbu paminėti, kad dalis vykdytų iniciatyvų buvo tęstinės – pradėtos prieš PIS vyriausybės formavimą, vykdomos su partneriais ir paremtos ilgalaikiais įsipareigojimais. Kalbant apie tiesioginę finansinę paramą, Lenkija daugiausiai prisidėjo tiesiogiai prie bendros ES paramos, tačiau turėjo pavienių tikslinių remiamų demokratijos iniciatyvų kaip pavyzdžiui mokyklos atstatymas. Iki 2021

¹⁴⁶ OECD, *OECD Development Co-operation Peer Reviews: Poland 2017*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264268869-en>

¹⁴⁷ Department of Development Cooperation, „Polish Development Cooperation“, 2016 Annual Report, 2017, Ministry of Foreign Affairs Republic of Poland.

¹⁴⁸ Department of Development Cooperation, „Polish Development Cooperation“, 2017 Annual Report, 2018, Ministry of Foreign Affairs Republic of Poland.

¹⁴⁹ Department of Development Cooperation, „Polish Development Cooperation“, 2018 Annual Report, 2019, Ministry of Foreign Affairs Republic of Poland.

¹⁵⁰ Department of Development Cooperation, „Polish Development Cooperation“, 2020-2021 Annual Report, 2022, Ministry of Foreign Affairs Republic of Poland.

¹⁵¹ Ministry of Foreign Affairs Republic of Poland, „Poland shares its COVID-19 vaccine supplies with Ukraine“, gov.pl, 2021-08-17, Žiūrėta 2024-05-01, <https://www.gov.pl/web/diplomacy/poland-shares-its-covid-19-vaccine-supplies-with-ukraine>

m. daugiausiai paramos skyrė JAV, Vokietija ir Kanada¹⁵². Tačiau stabilus paramos tiekimas parodo, kad Ukraina Lenkijai išliko strateginiu prioritetu. Būtent šalies vystymuisi skiriamos reikšmingos lėšos, tiesiogiai koreliuoja su Lenkijos visuomenės pamatinėmis idėjomis, kad Ukrainos išsivystymas gerina Lenkijos saugumo padėtį.

Nors Lenkija palaikė Ukrainos gynybą Donbase, diskusijos dėl Voluinės tragedijos lėmė gerokai sumažėjusią Lenkijos lyderystę Rytų partnerystės klausimais. Nepriklausomi žurnalistai, pavyzdžiui, Paweł Wroński pabrėžia ne tik sustojusį dialogą tarp dviejų valstybių, bet ir mažėjančią Lenkijos įtaką Ukrainoje. Anot jo, Lenkijoje vyraujanti nacionalistinė politika daro reikšmingą įtaką šalių santykiams ir mažina Lenkijos galią, o diskusijos dėl Voluinės yra viena iš to priežasčių¹⁵³. Kaip ir minėta, pavieniai politikai taip pat deklaravo apie galimybę stabdyti būtent politinę paramą dėl Ukrainos narystės ES, jeigu nebus pasiekti susitarimai istorinės atminties klausimais. Taigi, Lenkijos vykdoma istorinės atminties politika turėjo neigiamų padarinių politinei paramai Ukrainai, nors finansinė parama nagrinėjamu laikotarpiu išliko pastovi.

2020 m. Lenkija, Lietuva ir Ukraina taip pat susijungė į Liublino trikampio formatą, kurio pagrindinis tikslas buvo ne tik stiprinti trišalį bendradarbiavimą, bet ir didinti Ukrainos atstovavimą jos Euro-Atlantinėse perspektyvose ir atliepti jos poreikius NATO ir ES formatuose dėl Rusijos agresijos¹⁵⁴. Nors ir ne tiesioginė parama, tai svarbus žingsnis parodantis betarpišką paramą Ukrainai ir tolimesnį Lenkijos siekį tarpininkauti tarp ES ir Ukrainos.

Nuo 2021 m. parama Ukrainai išaugo, didėjant karo grėsmei. Būtent nuo 2021 m. pabaigos JAV perspėjo apie Rusijos planuojamą plataus masto ataką prieš Ukrainą. Pastebėtas ryškus pajėgų ir karių telkimas prie Ukrainos sienos. Invazijos buvo tikimasi nuo pat 2022 m. pradžios, o Rusija paskelbė reikalavimus NATO atsitraukti nuo Ukrainos ir Rytų Europos regiono¹⁵⁵.

Tolimesnio tyrimo rėmuose pirmiausia dėmesys skiriamas trimis paramos grupėms: Ekonominei pagalbai, Investicijoms į pabėgėlių priėmimą ir paramai Ukrainos ginkluotosioms pajėgoms. Atliekant analizę remiamasi į „Kiel Institute for the World Economy“ tęstinai atliekamą

¹⁵² Trebesch et al, *Which Countries Help Ukraine and How?* „Kiel Institute for the World Economy“, 2023, 4.

¹⁵³ Paweł Wroński, „Odwracamy Się Od Ukrainy. PiS Pogrzebał Doktrynę Jerzego Giedroycia.“ (*Wyborcza.pl*, 2018-08-07), Žiūrėta 2024-04-13, wyborcza.pl/7,75398,23650831,odwracamy-sie-od-ukrainy.html.

¹⁵⁴ Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, „Joint Declaration of Foreign Ministers of the Republic of Poland, the Republic of Lithuania and Ukraine on establishing Lublin Triangle“, Liublinas, 2020-07-28. Žiūrėta 2024-05-01. <https://mfa.gov.ua/en/news/joint-declaration-foreign-ministers-republic-poland-republic-lithuania-and-ukraine-establishing-lublin-triangle>

¹⁵⁵ Shane Harris ir Paul Sonne. „Russia Planning Massive Military Offensive against Ukraine Involving 175,000 Troops, U.S. Intelligence Warns.“ *Washington Post*, 2021-12-03. Žiūrėta 2024-05-01. https://www.washingtonpost.com/national-security/russia-ukraine-invasion/2021/12/03/98a3760e-546b-11ec-8769-2f4ecdf7a2ad_story.html.

paramos Ukrainai tyrimą, kuriame apibrėžiama dvišalė parama (vyriausybinio lygiu) pridedant ES bendrose asignacijose esančias dalis, nėra vertinama parama skiriama individualių organizacijų, žmonių ir kita¹⁵⁶. Taip pat, OECD vykdomą skiriamos paramos analizę.

Nuo 2022 m. sausio iki 2024 m. sausio Lenkija skyrė Ukrainai dvišalės paramos, kurios vertė siekia 4,32 milijardus eurų, tai sudaro 0,68% BVP ir 1,2 milijardo per ES investicijas. Lenkija yra 6 pagal skirtą paramą pagal BVP ir 8 pagal faktinę sumą, tiesa, vertinant tik ES šalis, Lenkija seka iškart po Vokietijos. Atskirai skaičiuojama Lenkijos parama karo pabėgėliams, todėl pridėjus preliminarią jos sumą būtų 3 pagal paramos skyrimo kiekį¹⁵⁷. Tokia reikšminga parama išlieka nuosekli Lenkijos užsienio politikos idėjoms.

Finansinės paramos atžvilgiu Lenkija pasirinko mažiau tradicinį metodą, skirdama ~928 milijonus eurų Centrinio banko valiutos keitimo linijai. Iš pradžių, tiesa, Lenkija norėjo šią paramą skirti zlotais, tačiau po kiek laiko pakeitė į dolerius, kas buvo palankiau Ukrainai¹⁵⁸. Nors ir smulkus, bet gan įdomus Lenkijos politikos formavimo žingsnis, siekiant stiprinti savo valiutą net karo metu. Tačiau 2022 m. žymiai ryškesnį vaidmenį kare ir didesniu prioritetu Ukrainos pusėje buvo laikoma karinė parama (ypač ginklais). Lenkija čia pirmauja iš Europos šalių ir nedaug atsilieka nuo JAV bei Jungtinės Karalystės, skyrusi beveik 2,5 milijardų eurų vertės paramą. Kaip didžiausią prioritetą tuo metu Ukraina išskyrė artileriją, tankus ir raketų leidimo sistemas¹⁵⁹. Verta atkreipti dėmesį į tai, kad Lenkijos galimos teikti priemonės buvo itin svarbios ir dėl to, kad ukrainiečių kariai galėjo jas naudoti iškart, be papildomų apmokymų. Vien iki 2022 m. vasaros Lenkija Ukrainai perdavė virš 200 tankų, apie 20 haubicų, prieštankinių raketų, amunicijos ir dronų bei kitų karinių pajėgumų. Taip pat buvo kalbama ir apie ginklų pakeitimą, kad už Lenkijos perduotus tankus britai perduos pažangesnius¹⁶⁰. Tačiau Lenkija buvo svarbi ne tik kaip ginklų tiekėja, bet kaip esminis logistinis partneris – didžioji dalis tiekimo ir iš kitų šalių vyko per Lenkijos sieną. Lenkijos Prezidentas teigė, kad per šį laikotarpį Lenkija Ukrainai skyrė virš 1,6 milijardų eurų paramos, taip pat vyko ir ginklų pardavimai Ukrainai. Duda netgi apibūdino skiriamą paramą kaip „didžiausią karinę paramą, kurią kada nors esame skyrę“¹⁶¹. Tačiau Lenkijos Premjeras tuo metu džiaugėsi, kad EK žadėjo gražinti investuotas lėšas ir

¹⁵⁶ Trebesch et al.

¹⁵⁷ Ten pat.

¹⁵⁸ Reuters, „Polish Central Bank Makes Swap Line Available to National Bank of Ukraine.“ Euronews. March 21, 2022-03-21, Žiūrėta 2024-05-01. <https://www.euronews.com/next/2022/03/21/ukraine-crisis-poland-cenbank>.

¹⁵⁹ Trebesch et al, 36.

¹⁶⁰ AFP. „Arms for Ukraine: Who Has Sent What?“ France 24. 2022-06-01, Žiūrėta 2024-05-01. <https://www.france24.com/en/live-news/20220601-arms-for-ukraine-who-has-sent-what>.

¹⁶¹ Alicja Ptak, „Poland Has given Ukraine Military Aid Worth at Least \$1.7bn, Expects Allies to Help Fill the Gaps.“ Notes from Poland. 2022-06-15, Žiūrėta 2024-05-01. <https://notesfrompoland.com/2022/06/15/poland-has-given-ukraine-military-aid-worth-at-least-1-7bn-expects-allies-to-help-fill-the-gaps/>.

ginklus, tuo metu pagal BVP Lenkija buvo skyrusi daugiausiai po Latvijos ir Estijos¹⁶². Taigi, galima matyti, kad ukrainietiškos grūdų krizės pradžioje, jau kylant Lenkijos ūkininkų nerimui, realus paramos tiekimas nebuvo sutrikdytas ir išliko esminiu prioritetu PIS politikams. Taip pat, iš visų paramą teikiančių šalių Lenkija buvo viena iš nedaugelio, kuri iki 2023 m. sausio buvo pristaciusi visą pažadėtą paramą, nuo tada žadėdami tiekti paramą ir toliau¹⁶³. 2023 m. kovą Lenkija priima sprendimą Ukrainai perduoti koviniu lėktuvus, apie tai buvo kalbama ir anksčiau, tačiau nebuvo sulaukta teigiamos JAV reakcijos. Buvo perduoti MiG-29 koviniai lėktuvai, tinkami Ukrainai, kadangi dar iš Lenkijos sovietinio karinio sandėlio¹⁶⁴. Visgi, 2023 m. rugsėjį, Lenkija paskelbė nebesiūšianti karinės paramos Ukrainai. Šis pranešimas tiesiogiai kaip tik sutapo su vykstančia grūdų krize ir jos įkarščiu. Lenkijos Premjeras teigė, kad tolesnės paramos neskyrimas tiesiogiai susijęs su Lenkijos poreikiu apsirūpinti savo rezervus¹⁶⁵. Šis sprendimas sulaukė stipriai neigiamos tarptautinės žiniasklaidos reakcijos, šį sprendimą vadinant rinkiminiu ir politiniu, bei siekiant tokiais būdais spręsti grūdų krizę. Tačiau, tai liko vieninteliu atveju, kai karinės paramos tiekimas buvo pasitelktas kaip priemonė sprendžiant kitas susidariusias krizes ar įtampas visuomenėje.

Visu šiuo laikotarpiu Lenkija nuolat skyrė ir paramą dėl karo iš Ukrainos pasitraukusiems žmonėms. Skačiuojama, kad per 2022 m. Lenkijos vyriausybė skyrė bent 3,4 milijardų eurų¹⁶⁶. Tačiau būtent pabėgėliams skirtos lėšos yra sunkiai apskaičiuojamos, kadangi verta atsižvelgti ne tik į faktines išlaidas, bet ir į reikalingą infrastruktūrą bei kitas išlaidas. Kiel WP duomenimis iki 2024 m. vasario, per dvejus karo metus patirtos išlaidos siekė 22 milijardus eurų¹⁶⁷. Tiesa, dar 2022 m. birželį Lenkija sumažino teikiamą paramą šalies viduje tiek ukrainiečius priėmusiems tautiečiams, tiek patiems ukrainiečiams¹⁶⁸. Bet per visą tiriamą laikotarpį, nepaisant apibrėžtų nesutarimų Lenkijos parama Ukrainos pabėgėliams išliko pastovi nuo pat 2015 m. ir PIS atėjimo į valdžią.

¹⁶² Alicija Ptak „EU to Refund Poland for Arms Donated to Ukraine, Says PM.” Notes from Poland. 2022-06-27, Žiūrėta 2024-05-01. <https://notesfrompoland.com/2022/06/27/eu-to-refund-poland-for-arms-donated-to-ukraine-says-pm/>.

¹⁶³ Trebesch et al, 40-41.

¹⁶⁴ Peter Dickinson, „Poland Defies Putin with Landmark Decision to Give Ukraine Fighter Jets.” Atlantic Council. 2023-03-16. Žiūrėta 2024-05-01. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/poland-defies-putin-with-landmark-decision-to-give-ukraine-fighter-jets/>.

¹⁶⁵ Zoya Sheftalovich, „Poland Stops Sending Weapons to Ukraine amid Grain Fight, Warsaw Says.” POLITICO. September 21, 2023-09-21, Žiūrėta 2024-05-01. <https://www.politico.eu/article/poland-stops-arming-ukraine-amid-grain-fight/>.

¹⁶⁶ Adriana Sas, „Poland: Estimated Public Spending to Support Refugees from Ukraine 2022.” Statista. 2024-04-10. <https://www.statista.com/statistics/1328847/poland-estimated-public-spending-to-support-refugees-from-ukraine/>.

¹⁶⁷ Trebesch et al, „Government support to Ukraine: Total Aid with Refugee Costs“, Kiel WP, 2024-02-29, Žiūrėta 2024-05-01, <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/>.

¹⁶⁸ Ben Koschalka, „Poland Begins to Withdraw Special Benefits for Ukrainian Refugees.” Notes from Poland, 2022-06-01, Žiūrėta 2024-05-01. <https://notesfrompoland.com/2022/06/01/poland-begins-to-withdraw-special-benefits-for-ukrainian-refugees/>.

Taip pat, 2022 m. kovą Lenkija prisijungė prie Lietuvos iniciatyvos kreiptis į Tarptautinį Baudžiamąjį Teismą prašant prokurorų pradėti tyrimus dėl Rusijos ir Baltarusijos karo nusikaltimų ir nusikaltimų žmogiškumui Ukrainoje¹⁶⁹. Taip atliepiant ir karo nusikaltimų tyrimą kaip paramą Ukrainai ir įtvirtinant dvišalio bendradarbiavimo svarbą Lenkijai.

Apibendrinant, visgi iškelta hipotezė nepasitvirtino. Įvertinus skirtingą galimą paramą Ukrainai pastebimos tokios tendencijos: politinė parama Ukrainos narystei ES ir Lenkijos lyderystė temoje svyruoja suintensyvėjus diskusijoms apie istorinę atmintį, tačiau pragmatinė finansinė parama per ES institucijas išlieka stabili, daug paramos skiriama pabėgėlių perkėlimui Ukrainos viduje, nors tai atitinka Lenkijos politinius tikslus, viešai deklaruojama apie Lenkijos teritorijoje gausiai priimamus pabėgėlius, o grūdų krizės metu taip pat viešai paskelbiama apie nustojimą tiekti karinę paramą. Taigi, išnagrinėjus išsamiau matome, kad parama nebuvo tokia tolygi ir tiesiogiai susijusi su viešai deklaruojama politika kaip gali atrodyti iš pradžių, todėl teikiama parama Ukrainai yra paveikiama Lenkijos vidaus politikos sprendimų.

6. Populizmas Lenkijos ir Ukrainos santykiuose 2015-2023 m.

Atlikus šių įvykių Lenkijos ir Ukrainos santykiuose palyginimą galima matyti aiškias populistines prieigas Lenkijos politikos formavimo procese.

Nesutarimų dėl istorinės atminties atveju, matome kaip būdingai populistinei politikai būtent istorinės atminties tema tampa ryškia PiS vykdomoje politikoje. Tai daroma sistemingai, dar iki nagrinėjamo laikotarpio pastebimas šios temos kėlimas ir siekis apibrėžti istorinius įvykius teisės aktuose. Lenkijos politikai aktyviai siekia pašalinti savo piliečių kolaboravimą su priešiškomis jėgomis, norėdami užtikrinti, kad tai nėra naudojama tarptautiniame ir vidiniame naratyve, tačiau tai sulaukia daug priekaištų iš užsienio partnerių. Tai visiškai atitinka populizmui būdingą Voluinės ir Rytų Galicijos žudynių atžvilgiu, matomas pastovus siekis kuo griežčiau apibrėžti įvykius teisinėje bazėje, naudojant terminą „genocidas“. Taip siekiama performuoti istorinę atmintį, įtvirtinant palankų visuomenei naratyvą ir atliepiant egzistuojančias nuoskaudas.

Migracijos klausimu populizmas labai ryškus, tik migrantai iš Ukrainos yra ne politikos objektas, o priemonė politikos formavime. 2015 m. PiS iškilimui būtent ES pabėgėlių situacija tapo pagrindine platforma. Lenkijos visuomenėje buvo jaučiamas ryškus nepritarimas ES kvotų politikai. Remiantis Moffitt aprašytu krizės iškėlimo metodu, galima matyti kaip PiS iškėlė migrantų politikos

¹⁶⁹ International Criminal Court. „Ukraine.” International Criminal Court. 2022, Žiūrėta 2024-05-01 <https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine>.

klausimą, juos pasinaudojo formuojant politinę skirtį. Modelis pabrėžia, kad egzistavo sistemos klaidos, šiuo atveju ES politika pabėgėlių atžvilgiu turėjo ryškių trūkumų, kuriuos sugebėjo išnaudoti PiS politikai užsitikrindami pranašumą. Migrantai iš Ukrainos čia tapo esmine priemone, argumentu ES institucijoms kokią įtraukia migrantų politiką vykdo Lenkija. Nagrinėjant Lenkijos migracijos politiką galima matyti labai aiškia populizmo politiką, tačiau svarbu atkreipti dėmesį, kad prasidėjus plataus masto karui Ukrainoje, politinė linija nepakito, o pabėgėliai iš Ukrainos sulaukė plačios institucijų ir visuomenės pagalbos.

Grūdų importo klausimu matome kiek kitokias populistines tendencijas. PiS įvaizdis tampa vienu svarbiausių elementų motyvuojančių sprendimus. Politikai nori atrodyti kontroliuojantys susidariusią padėtį vidaus rinkoje, todėl didinamas spaudimas ES dėl grūdų importo ribojimo, o kai ribojamas nebepratęsiamas, įvedamas vienašalis sprendimas. Svarbu ir tai, kad labiausiai nuo krizės nukenčia viena iš pagrindinių PiS rinkėjų grupių – ūkininkai. Būtent jie rengia protestus ir aktyviai siekia atkreipti dėmesį į problemą. Vyriausybė jiems taikė įvairias lengvatas, tačiau to nepadėjo siekiant atliepti visuomenės lūkesčius. Taigi, PiS vyriausybei nepavyko suformuoti siekto įvaizdžio apie puikiai kontroliuojamą krizę. Situacijai pablogėjus pranešta apie stabdomą paramos tiekimą, nors grūdų krizė nebuvo įvardinta kaip pagrindinė priežastis, aplinkybės leidžia matyti įvaizdžio formavimo koreliaciją.

Paramos tiekimas Ukrainai irgi atitinka populizmo bruožus. Iki 2022 m. vasario matoma pastovi ir tolygi parama Ukrainai per ES institucijas, daug dėmesio skiriama Ukrainos demokratinėms institucijoms. Tai Canovan apibūdina kaip pragmatinę demokratiją. Lenkijos institucijos teikia kryptingą paramą skirtingais būdais, per įvairius formatus – tiek vienašališkai, tiek per ES institucijas. Tačiau tokioje politikoje nelieka vietos atperkamajai demokratijai, todėl politikams reikia imtis kitų priemonių. Konfliktai dėl istorinės atminties ir karas Ukrainoje iš esmės tampa puikia priemone tam, kadangi tuo metu yra gausu empatijos ir visuomenės dėmesio, kurį galima išnaudoti deklaracijoms apie skiriamą paramą. Per pirmuosius karo metus Lenkija laikėsi viešai duotų įsipareigojimų ir pristatė visą žadėtą paramą, taigi, neteigiu, kad bendras teikiamos karinės paramos viešinimas yra populistinės politikos dalis. Bet Lenkijos politikai kelis kartus deklaravo teiksiantys paramą nesuderinę su NATO partneriais. Esminis lūži karinės paramos teikime įvyko būtent grūdų krizės pike, taigi, vidaus politikos problemos padarė įtaką ir paramos tiekimo grandinei. Iš kitos pusės, iki karo pradžios Lenkija skiria pastovią paramą pabėgėliams Ukrainos viduje. Nors viešai deklaruoja priimančys didelius kiekius pabėgėlių į Lenkiją, tačiau reali parama rodo, kad vienas iš prioritetų buvo užtikrinti tikrą pabėgėlių pasilikimą Ukrainoje, o priimti ekonominiu migrantus, kurie neša tiesioginę vertę užpildydami tuščias darbo vietas.

Taigi, įvertinus išnagrinėtus įvykius galima matyti aiškias sąsajas su populizmo teorija, todėl galima teigti, kad Lenkijos užsienio politika Ukrainos atžvilgiu turėjo ryškių populizmo bruožų.

Išvados

2015-2023 m. PiS valdymo laikotarpis Lenkijoje yra svarbus pavyzdys kaip kraštutinė dešinės partija geba įtvirtinti savo idėjas ne tik vidaus, bet ir užsienio politikoje. Ši tema yra ypač aktuali 2024 m., jaučiant radikalių ir populistinių jėgų stiprėjimą visoje Europoje, o Ukrainoje ir toliau tęsiantis Rusijos pradėtam plataus masto karui.

Šiame tyrime remiamasi keturiais pagrindiniais Lenkijos ir Ukrainos dvišalių santykių klausimais, kurie išryškinti naudojantis literatūros ir teorijos apžvalga – istorine atmintimi, migracija, prekių importu, parama Ukrainai. Išskiriamos pagrindinės visuomenės idėjos šiais klausimais bei kaip jie yra implementuojami vidaus ir užsienio politikoje, galiausiai lyginant kertinius įvykius ir nesutarimus su paramos tiekimu Ukrainai. Šie įvykiai yra labai skirtingi, todėl leidžia susidaryti platesnę politikos paveikslą.

Lenkijos ir Ukrainos santykiai iš esmės yra nelygiavertiški – nors Lenkijos pamatinėse idėjose Ukraina išlieka svarbiu barjeru tarp jos ir Rusijos, o Ukrainos narystė ES ir NATO yra tiek deklaruojamas, tiek apibrėžiamas prioritetas, Ukraina yra labiau priklausoma nuo Lenkijos ne tik finansinės bei politinės paramos klausimu. Būtent Lenkija tampa esmine šalimi tiek karo pabėgėlių, tiek grūdų importo kontekste, tai atveria Lenkijos valdžiai platesnes galimybes prioretizuoti vidaus politiką dvišalių santykių sąskaita. Todėl matome paramos netolygumus kaip populistinės politikos pasekmę. Svarbu pabrėžti, kad paramą Ukrainai Lenkijos pamatinės idėjos leidžia matyti kaip esminį savo saugumo garantą, kuriuo rizikuoti siekiant vidaus politikos tikslų nėra racionalu. Tačiau būtent grūdų krizė leidžia priverčia susvyruoti ir šią esminę vertybę – imama dvejoti dėl teikiamos paramos. Kadangi tai vyksta rinkimų laikotarpiu sunku apibrėžti ar tai buvo politinės strategijos dalis, siekiant atliepti vidaus rinkėjų, ypač ūkininkų, lūkesčius, ar krizės valdymo politika.

Pastebėta, kad visi nagrinėti įvykiai buvo svarbūs Lenkijos visuomenei ir reikšmingi vidaus politikai, todėl sprendimai sulaukia daug dėmesio tiek šalies viduje, tiek tarptautinėje erdvėje. Istorinės atminties problemų prioretizavimas PiS politikoje ir siekis visuomenėje tvyrančias istorines nuoskaudas, kaip nagrinėtos žudynės Voluinės ir Rytų Galicijos regionuose, institucionalizuoti, yra ryški populistinės politikos tendencija. Ypač prie to prisideda viduje finansuojami istorinės analizės centrai, kurių tikslas paremti valdžios poziciją. Atsižvelgiant į klausimų jautrumą, teisinis apibūdinimas kuria tik daugiau visuomenės skirčių, o ne atkuria tikėtą istorinį teisingumą. Šiuo atveju – tarp Lenkijos ir Ukrainos visuomenių. Taip pat, tokios politikos pasekmės jaučiamos ilgai – šis

klausimas iki šiandien lieka dalinai atviras – nors jis nebėra taip plačiai diskutuojamas, nėra bendro susitaikymo ir vienodo pripažinimo. Taigi, nors Lenkijos istorinės atminties politiką galima vadinti populistine ir tai apsunkino dvišalius santykius, lygindami su paramos teikimu taip pat matome atsirandančias išskiriamas dvejones, kad bendro sutarimo neradimas gali privesti prie paramos dėl narystės ES praradimo. PiS vykdytą politiką galime įvardinti kaip tiesioginį populizmo įtraukimą į teisės aktus, atitinkantį „idėjų institucionalizavimo“ kaip pritaikymo būdą, juo siekiant užtikrinti, kad idėjos nebus keičiamos ateityje. Taip ir Voluinės ir Rytų Galicijos įvykiai ateityje bus apibrėžiami kaip vykdytas genocidas. Objektivus supratimas, kad spekuliacijos kieno pusėje yra tiesa, kai kalbama apie istorinės atminties politiką, yra ryškus nepopulistinės politikos ženklas. Manau, kad tokia politika gali sukurti ir pozityvų precedentą – erdvę susitaikyti ir priimti istorinę atminties ateities politikų kartoms. Tą matome ir čia – nors nuoskaudos išlieka Lenkijos ir Ukrainos vadovai kartu aplanko memorialus ir pareiškia pagarbą, prisiimdami istorinės atminties politikos atsakomybę ir nevienašališkumą.

Visiškai kitaip PiS politikai elgėsi migrantų atžvilgiu. Čia migrantai iš Ukrainos tampa ne tikslinė idėja, o įrankiu politikos formavime. Susidūrę su 2015 m. pabėgėlių krize politikai išnaudoja ukrainiečius kaip priemonę, krizės politikos formavime ryškiai matomas Moffitt apibrėžtas 6 žingsnių modelis, kuriuo populistai išnaudoja krizę. Identifikuojama problema – nenoras priimti pabėgėlius iš Artimųjų Rytų ir Afrikos, jie parodomi kaip realus pavojus Lenkijos visuomenei ir yra supriešinami su visuomene, parodoma ir ES kaip „atsakinga už krizę“. Naudojantis medijų pagalba problema yra dar labiau išpučiama, pasikeičia net žmonių įsivaizdavimas kokie realūs kiekiai gyvena Lenkijoje. Matoma ir puiki alternatyva – pabėgėlių iš Ukrainos priėmimas į šalį ir integravimas į visuomenę, nepaisant to, kad atvykstantys dažniausiai yra ekonominiai migrantai. Ši krizė tampa ne tik pagrindu 2015 m. rinkimuose, bet ir svarbia tema visu PiS valdymo laikotarpiu iki pat 2022 m. Rusijos pradėto karo Ukrainoje, kai Lenkija susiduria su itin dideliu pabėgėlių iš Ukrainos srautu. Čia pritaikoma visuomenės idėja aiški – Ukraina yra kultūriškai, politiškai ir socialiai arčiau nei Afrikos ir Artimųjų Rytų šalys. Ši idėja naudojama kaip žemėlapis, remiantis ja formuojama tolimesnė politika migrantų atžvilgiu. Tai tampa pagrindiniu naratyvu, kurį formuoja tiek vyriausybę palaikanti, tiek kritikuojanti žiniasklaida. Tai labai svarbu, kadangi tai parodo kaip populizmas ne tik formuoja, bet ir išnaudoja užsienio politiką. Lenkija priima tiek ekonominius migrantus 2015-2022 m. laikotarpiu, tiek vaidina esminį vaidmenį karo pabėgėlių iš Ukrainos kontekste. Tokia užsienio politika vienos šalies atžvilgiu, tampa svarbiu svertu Lenkijos ir ES santykiuose.

Sudėtingiausias iš nagrinėtų įvykių yra grūdų krizė. Dėl prasidėjusio karo Ukrainoje čia susikirto pamatinė Lenkijos politikos idėja – nepalankumas Rusijai ir vidaus politikos poreikiai. Ukrainos grūdų tranzitas per Lenkiją turėjo neigiamas pasekmes vienai iš esminių partijos rinkėjų

grupių – ūkininkams. Būtent jie aktyviai pasisakė už importo į Lenkiją draudimą. Čia matome kaip PiS pasirinko „idėjų kaip centro ir klijų“ pritaikymo modelį, siekdami atliepti savo rinkėjų poreikį nepaisant galimų kitų variantų pvz.: griežtesnės priežiūros ir kontrolės ar kitų vidaus pardavimo ribojimų. Būtent šis įvykis leido net susvyruoti visą laiką pastoviai išlikusiai paramai – ginklų tiekimui. Reikšmingą įtaką čia neabejotinai padarė ir artėjantys Lenkijos rinkimai. Iš vienos pusės, remiantis Cas Mudde, galime matyti, kad PiS kuriamas įvaizdis tampa svarbesnis nei reali sprendimų įtaka. Pagrindinė tiek importo draudimo, tiek ginklų tiekimo pristabdymo auditorija – Lenkijos visuomenė, ypač ūkininkai, ne Ukraina, kuriai karinė parama yra itin svarbi. Taip pat, verta atkreipti dėmesį ir į Lenkijos žiniasklaidoje pasirodžiusią informaciją apie tiesioginę finansinę naudą partijai artimiems žmonėms, ir į tai, kad importo ribojimo politiką tęsė 2023 m. išrinkta kita valdančioji partija, viešai kritikavusi PiS dėl priimamų sprendimų.

Šių įvykių lyginimas su Ukrainai suteikta parama, leidžia matyti, kad nors iš pirmo žvilgsnio parama atrodo stabili, bet ją paveikia Lenkijos ir Ukrainos nesutarimai, kadangi paramos teikime gausu kontradikcijų. Lenkija dvejoja politine parama Ukrainos narystei ES ir NATO kol vyksta intensyvios diskusijos dėl istorinės atminties, mažiau lyderiauja ES formuose palaikydama Ukrainai, bet toliau teikia finansinę paramą per ES institucijas. Taip pat, nuolat teikia ginklus ir finansinę paramą nuo pat karo Ukrainoje pradžios. Prisijungia prie prieš Rusijos veiksmus vykdomų teisinių procedūrų. Tačiau grūdų krizės pike viešai deklaruoja stabdantys karinę paramą. Tai įrodo, kad nagrinėtuose įvykiuose PiS vykdyta politika buvo orientuota į vidaus auditoriją, matomi ir paramos sumažėjimo požymiai bei rizikos. Migrantų klausimu iki 2022 m. vasario Lenkija aktyviai skiria lėšas karo pabėgėlių iš Donbaso perkėlimui Ukrainos viduje, tačiau viešai deklaruoja priimančius didelius kiekius pabėgėlių. Canovan apibūdintos pragmatinės demokratijos institucijos veikia tolygiai ir kryptingai nuo teisinių iki pabėgėlių priėmimo klausimų, tačiau poreikis atperkamajai demokratijai, kuri gina savo piliečius, išlieka. PiS 2015-2023 m. laikotarpiu sugebėjo suderinti šias dvi demokratijos formas. Todėl yra ryškių deklaracijų apie paramos nutraukimą, grasinimų iš pavienių partijos politikų ir reakcijų tiek iš Ukrainos, tiek iš tarptautinių partnerių. Tai įrodo populizmo apraiškas Lenkijos paramos teikime Ukrainai.

Taigi, darbe iškelta hipotezė pasitvirtino. Atlikus analizę galima sakyti, kad 2015 – 2023 m. laikotarpiu Lenkijos valdančioji partija „Teisė ir Teisingumas“ naudodamasi visuomenės idėjomis siekė didinti savo galią vidaus politikoje per populizmą, neatsižvelgdami į poveikį santykiams su Ukraina. Apibendrinant tyrimą, galima matyti kaip skirtingose situacijose politikai siekia atliepti visuomenės idėjas, o populistinė vidaus politika turi ryškų poveikį užsienio politikoje. Ukrainos palaikymas išlieka esminiu Lenkijos politikos tikslu nuo pat 1990 m., tačiau vidinės politikos procesai leidžia nekeičiant šios pagrindinės orientacijos manipuliuoti šių santykių pastovumu. Paminėtos

idėjos ne visuomet buvo pabrėžiamos realių sprendimų priėmimo laiku, kai jų įgyvendinimas išsiskyrė nuo visuomenės idėjų ar tikslinių grupių poreikių. Tai labiausiai matoma per paramos svyravimus, ryškias deklaracijas ir sulaukiamas tarptautines reakcijas į vykdomą politiką. Deklaruojama parama svyruoja, kai jos tiekimas nėra parankus tikslinėms rinkėjų grupėms. Taigi, vidaus politikos sprendimai gali būti nesuderinami su užsienio politikos tikslais.

Lenkijos atvejis itin svarbus tolimesniame populizmo užsienio politikoje nagrinėjime, kadangi matome reikšmingą pokytį visoje tarptautinėje erdvėje. Literatūros analizėje matyti, kad iki šiol santykiai su Rusija buvo svarbus faktorius populistinėje politikoje, tačiau būtent Lenkija leidžia nagrinėti temą per paramos Ukrainai prizmę. Atsižvelgiant į tai, kad ES šalys tvirtai deklaruoja paramą Ukrainai, būtent paramos skyrimas gali tapti svarbiu akcentu nagrinėjant populizmą užsienio politikoje, o Lenkijos atvejis padeda svarbų pamatą šioje temoje. Taip pat, ir Rusijos klausimu, Lenkijos politikos formavime Rusija yra matoma kaip pagrindinė grėsmė, taigi priešingai nei iki šiol nagrinėtuose populizmo užsienio politikoje atvejuose.

Atliktas tyrimas aktualus, kadangi atliepia Europoje augančių radikalių partijų įtaką ir leidžia apžvelgti populizmo įtaką užsienio politikai. Atsižvelgiant į pastarųjų metų rinkimų rezultatus Italijoje, Nyderlanduose yra realu tikėtis, kad populistinės partijos turės vis didesnę įtaką Europoje. Taip pat, Lenkijos atvejo nagrinėjimas leidžia populizmą tarptautinėje politikoje įvertinti ne per santykių su Rusija gerinimo prizmę, kadangi 2022 m. vasarį Rusijos pradėtas karas Ukrainoje pakeitė šalies įvaizdį tarptautinėje erdvėje. Šiame tyrime pritaikytas Goldstein ir Keohane idėjų įtvirtinimo užsienio politikoje modelis, papildytas diskurso analize, leidžia nagrinėti užsienio politikos idėjų atsiradimą ir pritaikymą politiniame lygmenyje. Nagrinėta PiS politika atitinka apibrėžiamus populizmo bruožus per skirtingų autorių aprašomas perspektyvas, todėl nagrinėjant populizmą užsienio politikoje būtina išsamiai apibrėžti teoriją ir populizme matomus modelius. Šis darbas palieka erdvės ir tolimesniems tyrimams analizuojant kitus Lenkijos – Ukrainos santykių įvykius.

Literatūros sąrašas

Adamczyk, Anita, *Kryzys migracyjny w Europie a polska polityka imigracyjna*, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny”, 2017, nr 4.

Adamski, Lukasz, *Kyiv's Volhynian Negationism: Reflections on the 2016 Polish-Ukrainian Memory Conflict*, *Journal of Societ and Post-Societ Politics and Society*, 2017/2.

AFP. „Arms for Ukraine: Who Has Sent What?” France 24. 2022-06-01. <https://www.france24.com/en/live-news/20220601-arms-for-ukraine-who-has-sent-what>.

Balcer, et al, *Change in Poland, but what change? Assumptions of Law and Justice party foreign policy*, Stefan Batory Foundation, Warsaw, May 2016.

BBC, „Why Does the World Need Grain to Be Shipped from Ukraine?” BBC News, 2024-04-02, sec. World. Žiūrėta 2024-04-30, <https://www.bbc.com/news/world-61759692>.

BBC, „Zelensky Honours Poles Killed by Ukrainians in WW2 Volhynia Massacre“, [bbc.com](https://www.bbc.com/news/world-europe-66150790), 2023 liepos 10, www.bbc.com/news/world-europe-66150790.

BNS, „Lenkijos Seimas priėmė rezoliuciją dėl genocidu įvardytų Voluinės žudynių atminimo“, Delfi, 2016-07-22, <https://www.delfi.lt/news/daily/world/lenkijos-seimas-prieme-rezoliucija-del-genocidu-ivardytu-voluines-zudyniu-atminimo-71873188>

Cadier, David, *Populist politics of representation and foreign policy: evidence from Poland*, *Comparative European Politics*, 19(6), 2021. <https://doi.org/10.1057/s41295-021-00257-2>

Cadier, David ir K. Szulecki, *Populism, Historical Discourse and Foreign Policy: The Case of Poland's Law and Justice Government*, In *Springer eBooks*, 2022. https://doi.org/10.1007/978-3-031-15194-1_4

Cadier, David, *Foreign Policy as the Continuation of Domestic Politics by Other Means: Pathways and Patterns of Populist Politicization*, *Foreign Policy Analysis*, 2024.

Cadier, David ir Christian Lequesne, *How Populism Impacts EU Foreign Policy*, EU-LISTO, 2020.

Canovan, Margaret, *Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy*, *Political Studies*, 1999.

Department of Development Cooperation, „Polish Development Cooperation“, Annual Report, 2016, Ministry of Foreign Affairs Republic of Poland.

Department of Development Cooperation, „Polish Development Cooperation“, 2017 Annual Report, 2018, Ministry of Foreign Affairs Republic of Poland.

Department of Development Cooperation, „Polish Development Cooperation“, 2018 Annual Report, 2019, Ministry of Foreign Affairs Republic of Poland.

Department of Development Cooperation, „Polish Development Cooperation“, 2020-2021 Annual Report, 2022, Ministry of Foreign Affairs Republic of Poland.

Destradi, S. Et al, *Populism and foreign policy: a research agenda (Introduction)*, Comparative European Politics, 19(6), 2021B. <https://doi.org/10.1057/s41295-021-00255-4>

Dickinson, Peter, „Poland Defies Putin with Landmark Decision to Give Ukraine Fighter Jets.” Atlantic Council. 2023-03-16. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/poland-defies-putin-with-landmark-decision-to-give-ukraine-fighter-jets/>.

Dyduch, J. ir P. Müller, *Populism meets EU Foreign policy: the de-Europeanization of Poland's Foreign policy toward the Israeli-Palestinian conflict*, *Journal of European Integration*, 43(5), 2021. <https://doi.org/10.1080/07036337.2021.1927010>

Dobrosz-Oracz, Justyna „‘Rząd Nie Ma Sobie Nic Do Zrzucenia’. Wiceminister Rolnictwa O Kryzysie Zbożowym.” *Wyborcza.pl*. 2023-04-13. <https://wyborcza.pl/7,82983,29659471,rzad-nie-ma-sobie-niczego-do-zrzucenia-wiceminister-rolnictwa.html>.

Dodd, Emma ir Caitlin Welsh. „Fracturing Solidarity: The Grain Trade Dispute between Ukraine and the European Union“. *Csis.org*, 2024 vasaris. <https://www.csis.org/analysis/fracturing-solidarity-grain-trade-dispute-between-ukraine-and-european-union>.

Douglas, P., M. Cetron, ir P. Spiegel. *Definitions Matter: Migrants, Immigrants, Asylum Seekers and Refugees*. *Journal of Travel Medicine* 26 (2). 2019. <https://doi.org/10.1093/jtm/taz005>.

Dzięciołowski, Krzysztof, *Is There A Chance For Non-Partisan Media In Poland?*, University of Oxford, 2017.

Eyre, Makana ir Martin Goillandeau, "Poland's Two-Faced Immigration Strategy." *POLITICO*, 2019-06-06. <https://www.politico.eu/article/poland-two-faced-immigration-strategy-ukraine-migrants/>.

EVT, EST, „ES atsakas į Rusijos agresijos karą prieš Ukrainą“, Europos Vadovų Taryba, Europos Sąjungos Taryba, 2024-04-05, <https://www.consilium.europa.eu/lt/policies/eu-response-ukraine-invasion/eu-solidarity-ukraine/#economic>.

European Pravda, „Duda Hinted That Warsaw Awaits Kyiv's Consent for Exhumation of All Victims of Volyn Tragedy“, eurointegration.com.ua, 2023-08-14, *Žiūrėta* 2024-05-12, <https://www.eurointegration.com.ua/eng/news/2023/08/14/7167507/>

European Pravda, Ukrainska Pravda, „Poland claims Ukraine "can only dream" about EU accession without agreements on exhumation“, *Ukrainska Pravda*, 2023-11-07, <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2023/11/7/7427705/>

Europos Vadovų Taryba. „Kaip Rusijos Invazija į Ukrainą Dar Labiau Pagilino Pasaulinę Maisto Krizę?“ [Consilium.europa.eu](http://consilium.europa.eu), Europos Vadovų Taryba. January 24, 2024-01-24. <https://www.consilium.europa.eu/lt/infographics/how-the-russian-invasion-of-ukraine-has-further-aggravated-the-global-food-crisis/>.

Eurotopics. „Rzeczpospolita.“ Eurotopics.net. <https://www.eurotopics.net/en/148775/rzeczpospolita>.

Falkner, Plattner, *EU Policies and Populist Radical Right Parties' Programmatic Claims: Foreign Policy, Anti-discrimination and the Single Market*, *Journal of Common Market Studies*, 58(3), 2019. <https://doi.org/10.1111/jcms.12963>

Farrer, Martin „Ukraine War Has Stoked Global Food Crisis That Could Last Years, Says UN.“ *The Guardian*. 2022-05-19. <https://www.theguardian.com/world/2022/may/19/ukraine-war-has-stoked-global-food-crisis-that-could-last-years-says-un>.

Gall, Lydia, „Polish Government Ups Anti-Migrant Rhetoric ahead of Elections | Human Rights Watch.“ *Human Rights Watch*, hrw.com. 2023-10-06. <https://www.hrw.org/news/2023/10/06/polish-government-ups-anti-migrant-rhetoric-ahead-elections>.

Gmiterek-Zabłocka, Anna „‘Śmieszny Pan Jest’. Rolnicy Wykrzyczeli Ministrowi, Że Kłamie. ‘Nie Chcemy Takiej Pomocy.’“ *TOK.FM*. 2023-03-22.

<https://www.tokfm.pl/Tokfm/7,189660,29587559,jasionka-pod-rzeszowem-na-forum-rolniczym-pojawili-sie-rolnicy.html>

Goldstein, Judith ir Robert O. Keohane, *Ideas and Foreign Policy: Beliefs, Institutions, and Political Change*. Cornell Studies in Political Economy, 1993.

Göksel, O, *Foreign Policy Making in the Age of Populism: The Uses of Anti-Westernism in Turkish Politics*. (New Middle Eastern Studies, 9(1)). 2019, <https://doi.org/10.29311/nmes.v9i1.3108>

gov.pl. „A Hybrid Attack on Poland.” *Special Services*. gov.pl. 2022-08-09, <https://www.gov.pl/web/special-services/a-hybrid-attack-on-poland>.

Harris, Shane ir Paul Sonne. „Russia Planning Massive Military Offensive against Ukraine Involving 175,000 Troops, U.S. Intelligence Warns.” *Washington Post*, 2021-12-03. https://www.washingtonpost.com/national-security/russia-ukraine-invasion/2021/12/03/98a3760e-546b-11ec-8769-2f4ecdf7a2ad_story.html.

Harper, Jo, *Our Man in Warszawa: How the West Misread Poland*, Central European University Press, Budapest-New York, 2021,

Harper, Jo „Polish Farmers Irate over Ukrainian Grain” *Dw.com*. 2022-07-29. <https://www.dw.com/en/grains-of-truth-polish-farmers-irate-over-ukrainian-imports/a-62629948>.

Hyde, Lily. „Ukraine to Rewrite Soviet History with Controversial “Decommunisation” Laws “. *The Guardian*, 2015-04-19, www.theguardian.com/world/2015/apr/20/ukraine-decommunisation-law-soviet.

International Migration Outlook 2021., n.d. www.oecd-ilibrary.org. <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/77e8b1e1-en/index.html?itemId=/content/component/77e8b1e1-en>.

„Irregular Migration.” n.d. Home-Affairs.ec.europa.eu. European Commision. https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary/glossary/irregular-migration_en.

John, Tara, „Poland Just Passed a Holocaust Bill That Is Causing Outrage. Here’s What You Need to Know“, *TIME*, 2018-02-01, <https://time.com/5128341/poland-holocaust-law/>

Jorgensen, Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method*, SAGE publication Ltd, 2002. https://azargh.farhang.gov.ir/ershad_content/Media/image/2012/06/175374_orig.pdf

Kalishchuk, Oksana. *The Volyn Tragedy in Ukraine and Poland's Public Discourse*. (Східноєвропейський історичний вісник 0, no. 12, 2019-09-05), <https://doi.org/10.24919/2519-058x.12.177547>.

Kirby, Paul ir Anna Holligan, *Dutch election: Anti-Islam populist Geert Wilders wins dramatic victory*, BBC News, Haga, Nyderlandai, 2023-11-23. <https://www.bbc.com/news/world-europe-67504272>

Koposov, Nikolay, *Populism and Memory: Legislation of the Past in Poland, Ukraine, and Russia*, *East European Politics and Societies*, 36(1), 2022. <https://doi.org/10.1177/0888325420950806>

Koschalka, Ben „Poland Begins to Withdraw Special Benefits for Ukrainian Refugees.” Notes from Poland, 2022-06-01. <https://notesfrompoland.com/2022/06/01/poland-begins-to-withdraw-special-benefits-for-ukrainian-refugees/>.

Kossert Andreas, *Founding Father of Modern Poland and Nationalist Antisemite: Roman Dmowski*, in *In the Shadow of Hitler: Personalities of the Right in Central and Eastern Europe*, ed. Rebecca Haynes and Martyn Rady (London: Palgrave Macmillan, 2011);

Kozłowski, Piotr, „Rolnicy Do Tuska: Nie Chcemy Uczestniczyć W Bratobójczej Wojnie Z Ukrainą O Cenę Zboża.” *Wyborcza.pl*. 2023-04-18. <https://lublin.wyborcza.pl/lublin/7,48724,29673031,tusk-spotkal-sie-z-rolnikami-pod-zamosciem-wysluchal-wiele.html>.

Kraiev, Oleksandr. „New Frontiers for Ukrainian Grain.” *www.ips-journal.eu. IPS Journal*. 2023-04-28. <https://www.ips-journal.eu/topics/economy-and-ecology/new-frontiers-for-ukrainian-grain-6671/>.

KRAJ. „Kopacz O Uchodźcach: ‘Nie Przyjmiemy Ich Na Zawsze. Chcemy, by Mogli Przeczekać I Wrócić Do Siebie.’” *Wyborcza.pl*, 2015-09-15. <https://wyborcza.pl/7,75398,18821163,kopacz-o-uchodzcach-nie-przyjmiemy-ich-na-zawsze-chcemy.html>.

Krzyżanowski, Michał, *Values, Imaginaries and Templates of Journalistic Practice: A Critical Discourse Analysis*, (*Social Semiotics* 24 (3), 2014), 345–65. <https://doi.org/10.1080/10350330.2014.930607>.

Krzyżanowski, Michał, *Discursive Shifts in Ethno-Nationalist Politics: On Politicization and Mediatization of the ‘Refugee Crisis’ in Poland*, (*Journal of Immigrant & Refugee Studies* 16 (1-2), 2017), 76–96. <https://doi.org/10.1080/15562948.2017.1317897>.

Lenkijos Respublikos Seimas, 45-osios sesijos stenografija, 2013 m. liepos 12 d., http://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter7.nsf/0/9113CD34F0EE4376C1257BA6006E5CD5/%24File/45_c_ksiazka.pdf.

Lenkijos Respublikos Seimas, „DzTragedii Polaków mordowanych i wypędzanych z ich miejsc zamieszkania przez zbrojne formacje Ukraińców towarzyszyły również cierpienia ludności ukraińskiej – ofiar polskich akcji zbrojnych. Była to tragedia obu naszych narodów“, Lenkijos Respublikos Seimas, 2003-07-10, https://orka.sejm.gov.pl/proc4.nsf/uchwaly/1669_u.htm

Lenkijos vyriausybė, „Ukraine - Polish Aid - Gov.pl Website.“ Polish Aid, gov.pl. Žiūrėta 2024-05-03. <https://www.gov.pl/web/polishaid/ukraine>.

Leska-Ślęzak, Joanna, *Ukrainian Immigration to Poland*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia Vol. VIII, 2023, <https://orcid.org/0000-0003-3543-571X>

Lovec, Marko ir Ana Bojinović Fenko, *Populism In The Foreign Policy Of Central European States*, TEORIJA IN PRAKSA let. 56, 4/2019.

LRT RADIJAS, LRT.lt, *Voluinės žudynes Lenkijos Seimas oficialiai įvardijo genocidu*, LRT, 2016-07-22., <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/143440/volunes-zudynes-lenkijos-seimas-oficialiai-ivardijo-genocidu>

Menant, Pierre, *Populist Demagogy and the Fanaticism of the Center*, išversta Evelyn Fleshner, „American Affairs“, 2017 Vasara, Volume 1, nr. 2. <https://americanaffairsjournal.org/2017/05/populist-demagogy-and-the-fanaticism-of-the-center/>

Mendras, M., et al, *Europe’s Troublemakers. The Populist Challenge to Foreign Policy*, In HAL (Le Centre Pour La Communication Scientifique Directe), French National Centre for Scientific Research, 2016. <https://hal-sciencespo.archives-ouvertes.fr/hal-03909943>

Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, „Joint Declaration of Foreign Ministers of the Republic of Poland, the Republic of Lithuania and Ukraine on establishing Lublin Triangle“, Liublinas, 2020-07-28. Žiūrėta 2024-05-01. <https://mfa.gov.ua/en/news/joint-declaration-foreign-ministers-republic-poland-republic-lithuania-and-ukraine-establishing-lublin-triangle>

Ministry of Foreign Affairs Republic of Poland, „Poland shares its COVID-19 vaccine supplies with Ukraine“, gov.pl, 2021-08-17, Žiūrėta 2024-05-01, <https://www.gov.pl/web/diplomacy/poland-shares-its-covid-19-vaccine-supplies-with-ukraine>

Moffitt, Benjamin, *How to Perform Crisis: A Model for Understanding the Key Role of Crisis in Contemporary Populism*, Government and Opposition, 50(2), 2015.

Morawiecki, Mateusz (@MorawieckiM), „Nigdy nie zostawimy rolników bez pomocy. Dlatego mamy konkrety #dlaPolskiejWsi<...>“ Twitter įrašas, 2023 m. balandžio 15d., <https://twitter.com/MorawieckiM/status/1647280998323826688?s=20>

Mudde, Cas, *The Populist Zeitgeist*, Government and Opposition, Volume 39, Issue 4, 2004.

Naszkowska, Krystyna „Czy Wieś Weźmie Pieniądze Od Władzy? Weźmie. Zagłosuje Na PiS? Nic Pewnego.” Wyborcza.pl. 2022-12-21. <https://wyborcza.pl/magazyn/7,124059,29285818,czy-wies-wezmie-pieniadze-od-wladzy-wezmie-zaglosuje-na-pis.html>.

OECD, *OECD Development Co-operation Peer Reviews: Poland 2017*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264268869-en>

OECD, „Poland”, in *Development Co-operation Profiles*, OECD Publishing, Paris, 2023. <https://doi.org/10.1787/e3ce3d47-en>.

Oksiuta, Aneta i Adrian Reszczyński. „Minister Rolnictwa Henryk Kowalczyk Podał Się Do Dymisji. Jaki Jest Powód?” gazetaprawna.pl, 2023-04-05 <https://www.gazetaprawna.pl/Wiadomosci/Kraj/Artykuly/8694805,Kowalczyk-Rezygnacja-z-Funkcji-Ministra-Rolnictwa-i-Rozwoju-Wsi.html>.

Orzechowski, Hubert „Zboże Nie Potaniało. Ceny Nadal Horrendalnie Wysokie, a Rolnicy I Tak Nie Są W Stanie Zarobić.” Wyborcza.pl. 2022-07-25. <https://wyborcza.biz/biznes/7,177151,28723172,zboze-nie-potaniało-ceny-nadal-horrendalnie-wysokie-a-rolnicy.html>.

Pankowski, R, *The Populist Radical Right in Poland: The Patriots*, Routledge, 2010.

Pędziwiatr, Konrad, *Islamophobia in Poland: National Report 2016*. (Enes Bayraktar & Farid Hafez, European Islamophobia Report 2016, Istanbul. SETA). 411-443.

Politico, *Poland – 2023 general election*, , <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/poland/>.

„Polityka Historyczna Służy Budowaniu Potencjału Państwa“, Oficjalna Strona Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. Prezydent.pl, 2015-11-17.

<https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wydarzenia/musimy-ksztaltowac-postawy-obywatelskie-i-patriotyczne,62>.

Polsat News. *Prezydent Duda Oddał Hołd Ofiarom Rzezi Wołyńskiej* - *Polsat News*. [Polsatnews.pl, 2018-12-08, www.polsatnews.pl/wiadomosc/2018-07-08/prezydent-duda-oddal-hold-ofiarom-rzezi-wozynskiej/](https://polsatnews.pl/2018-12-08/www.polsatnews.pl/wiadomosc/2018-07-08/prezydent-duda-oddal-hold-ofiarom-rzezi-wozynskiej/).

Ptak, Alicja „Poland Has given Ukraine Military Aid Worth at Least \$1.7bn, Expects Allies to Help Fill the Gaps.” *Notes from Poland*. 2022-06-15. <https://notesfrompoland.com/2022/06/15/poland-has-given-ukraine-military-aid-worth-at-least-1-7bn-expects-allies-to-help-fill-the-gaps/>.

Ptak, Alicja „EU to Refund Poland for Arms Donated to Ukraine, Says PM.” *Notes from Poland*. 2022-06-27. <https://notesfrompoland.com/2022/06/27/eu-to-refund-poland-for-arms-donated-to-ukraine-says-pm/>.

Reuters, „Polish Central Bank Makes Swap Line Available to National Bank of Ukraine.” *Euronews*. March 21, 2022-03-21. <https://www.euronews.com/next/2022/03/21/ukraine-crisis-poland-cenbank>.

Rogowska, Katarzyna. „‘Wyrzucono Nas Jak Stare Buty’. Rolnicy Nie Odpuszczą Min. Kowalczykowi. Będzie Dymisja?” *TOK.FM*. 2023-03-21. <https://www.tokfm.pl/Tokfm/7,103090,29577718,henryk-kowalczyk-wygwizdany-w-kielcach-bedzie-dymisja-rolnikow.html>.

Roberts, Hannah ir Giorgio Leali, *Italy on track to elect most right-wing government since Mussolini*, *Politico*, 2022-09-25, <https://www.politico.eu/article/italy-election-exit-poll-far-right-giorgia-meloni-brothers-of-berlusconi-salvini-mario-draghi/>.

Rysicz-Szafraniec J., *Ukrainian Working through the Past’ in the Context of the Polish–Ukrainian Dialogue on Volhynia-43. Asymmetry of Memory. European Review*. 2021;29(4):497-509. doi:10.1017/S1062798720000538

Sas, Adriana „Poland: Estimated Public Spending to Support Refugees from Ukraine 2022.” *Statista*. 2024-04-10. <https://www.statista.com/statistics/1328847/poland-estimated-public-spending-to-support-refugees-from-ukraine/>.

Sas, Adriana „Ukrainian Refugees in Poland 2022.” *Statista*. 2023-11-13. <https://www.statista.com/statistics/1293564/ukrainian-refugees-in-poland/>.

Sheftalovich, Zoya „Poland Stops Sending Weapons to Ukraine amid Grain Fight, Warsaw Says.” POLITICO. September 21, 2023-09-21. <https://www.politico.eu/article/poland-stops-arming-ukraine-amid-grain-fight/>.

Silver, Laura, *Populists in Europe – especially those on the right – have increased their vote shares in recent elections*, Pew Research Center, 2022-10-06.

Siwak, Katażina, „2016 - Urząd Do Spraw Cudzoziemców .” Urząd Do Spraw Cudzoziemców. gov.pl. 2017. <https://www.gov.pl/web/udsc/raport-roczny-LP-2016>.

Siwak, Katażina „2017 - Urząd Do Spraw Cudzoziemców.” Urząd Do Spraw Cudzoziemców. gov.pl. 2018, *Žiūrėta* 2024-04-23. <https://www.gov.pl/web/udsc/raport-roczny-LP-2017>.

Siwak, Katażina, „2018 - Urząd Do Spraw Cudzoziemców .” Urząd Do Spraw Cudzoziemców. gov.pl. 2019. <https://www.gov.pl/web/udsc/raport-roczny-LP-2018>.

Smith, Alex Duval „Poland Lurches to Right with Election of Law and Justice Party.” *The Guardian*. 2015-10-26. <https://www.theguardian.com/world/2015/oct/25/poland-lurches-to-right-with-election-of-law-and-justice-party>.

Snyder, Timothy, *The Reconstruction of Nations : Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus, 1569-1999*, ProQuest Ebook Central, Yale University Press, 2003. <http://ebookcentral.proquest.com/lib/viluniv-ebooks/detail.action?docID=3420041>

Szeptycki, Andrzej, *Poland-Ukraine Relations*, Revista UNISCI, nr. 40, 2016, Madridas

Trebesch et al, *Which Countries Help Ukraine and How?* „Kiel Institute for the World Economy“, 2023, 4.

Troszyński, Marek ir Magdalena El-Ghamari, *A Great Divide: Polish Media Discourse on Migration, 2015–2018*. Humanities and Social Sciences Communications 9 (1), 2022. <https://doi.org/10.1057/s41599-021-01027-x>.

Ukrainska Pravda, *Poroshenko Lays Flowers at Monument to Victims of Volyn Tragedy*, Ukrainska Pravda, 2016-07-08, *Žiūrėta* 2024-04-04. <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2016/07/8/7114197/>

Urzędowska, Marta „ONZ: Przez Wojnę W Ukrainie Światu Grożą Lata Głodu.” *Gazeta Wyborcza*. 2022-05-19. <https://wyborcza.pl/7,75399,28471512,onz-przez-wojne-w-ukrainie-swiatu-groza-lata-glodu.html>.

Varga, Buzogány, *The Foreign Policy of Populists in Power: Contesting Liberalism in Poland and Hungary*, *Geopolitics*, 26(5), 2020. <https://doi.org/10.1080/14650045.2020.1734564>

Verbeek, B. ir A. Zaslove, *The Impact of Populist Radical Right Parties on Foreign Policy: The Northern League as a Junior Coalition Partner in the Berlusconi Governments*, *European Political Science Review*, 7(4), 2014. <https://doi.org/10.1017/s1755773914000319>

Walker, Shaun, „Beatings, Dog Bites, and Barbed Wire: Life and Death on the Poland-Belarus Border.” *The Guardian*, 2023-10-02, sec. World news, *Žiūrėta* 2024-04-29 <https://www.theguardian.com/world/2023/oct/02/beatings-dog-bites-and-barbed-wire-life-and-death-on-the-poland-belarus-border>.

Wielinski, Bartosz T. „W kampanii PiS nie cofa się przed niczym. Poświęci nawet relacje z Ukrainą“, *wyborcza.pl*, 2023-09-20. <https://wyborcza.pl/7,75398,30210974,w-kampanii-pis-nie-cofa-sie-przed-niczym-poswieci-nawet-relacje.html>

Wojczewski, T., *Conspiracy theories, right-wing populism and foreign policy: the case of the Alternative for Germany*, *Journal of International Relations and Development*, 25(1), 2021. <https://doi.org/10.1057/s41268-021-00218-y>

World Bank, „Ukraine Trade Summary 2021“, *Wits.worldbank.org*. 2021. <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/UKR/Year/LTST/Summarytext>.

Wrona, Marcin. *Ukrainians on the Polish Labour Market*. European Migration Network, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, 2019, 15-23 .

Wroński, Paweł, *Odwracamy Się Od Ukrainy. PiS Pogrzebał Doktrynę Jerzego Giedroycia.*, *Wyborcza.pl*, 2018-08-07. wyborcza.pl/7,75398,23650831,odwracamy-sie-od-ukrainy.html.

Zawadzka-Paluckta, Natalia, *Ukrainian Refugees in Polish Press*. *Discourse & Communication* 17 (1): 175048132211116, 2022. <https://doi.org/10.1177/17504813221111636>.

Zbruch, Yaroslav Hrytsak „Z idiotamy treba vperto i postiyno borotysia“, *Zbruch*, 2016-07-30 <https://zbruc.eu/node/54448>

Summary

Populism in Foreign Policy: Poland's Case Analysis

In 2024, as we observe the strengthening of radical and populist forces in Europe and Russia continues the large-scale war in Ukraine, analysis of populist parties and their influence on international relations is at most important. The Law and Justice party in Poland and its ruling period from 2015 to 2023 is a great example how a right-wing party can entrench populist policy in domestic and foreign policy.

When analyzing Poland's international relations, Ukraine stands out prominently. Strong partnership is a strategic priority for both countries, but on the other hand domestic processes affect bilateral relations. Poland plays a key role in Ukraine's European Union and NATO prospects, by acting as an important mediator and bilateral cooperation is important regarding Russian military actions in Ukraine. For Poland, Ukraine not only is needed as a strong and stable partner in the east, but also is a crucial barrier from Russia. However, historical disagreements, migration and domestic politics do influence the bilateral relations. Poland and Ukraine relations are an important study area. Thus, the main aim of this master's thesis is to examine how populism manifested in the political decision making of Poland's Law and Justice party regarding Poland – Ukraine relations. This study is based on four main questions regarding bilateral relations between Poland and Ukraine, highlighted through a review of literature and theory: historical memory, migration, import of goods, and aid for Ukraine. The main societal ideas on these issues are emphasized, along with how they are implemented in domestic and foreign policy, ultimately comparing key events and disagreements with support for Ukraine. These events are highly diverse, thus allowing for a broader understanding of politics.

In conclusion, the study can be considered successful as it provides insight into how domestic policy decisions and populism affects Poland – Ukraine bilateral relations. After the analysis, it can be said that the former ruling party of Poland, using societal ideas, sought to increase its power in domestic politics, disregarding the consequences for international relations, especially with Ukraine. It can be seen how in different situations politicians seek to respond to societal ideas, and populist domestic policy has a significant impact on foreign policy. Prioritizing historical memory issues in PiS policy and the attempt to institutionalize the historical grievances prevalent in society, such as the massacres in the Volhynia and Eastern Galicia regions, is a clear tendency of populist politics. The inability to find common ground affects the declared support for Ukraine to join the EU. In the case of migration, Ukrainian migrants become a tool in Poland's policy against EU quota for refugees from Islamic countries. During the Ukrainian grain crisis, appealing the key voting

group and forming an image of taking charge in the crisis is the highest priority. While comparing these events with aid for Ukraine it is observed that during domestic political tensions and disagreements in foreign policy aid suffers in key moments – declarations are made during memory debates and grain crisis and does not match declarations made during refugee crisis. Therefore, hindering the bilateral relations. The study is relevant as it reflects the growing influence of radical and populist parties in Europe and allows an overview of how populism can impact foreign policy in Europe without it being pro-Russian. Looking at the results of recent elections in European countries, it is expected that populist parties will increase their significance in foreign policy.